

ભાટિયાઓની પ્રાચીન સ્થિતિ ભાટિયા ઓની પ્રાચીન સ્થિતિ

તેમનો ઇતિહાસ.

લેખક,

ગિરધર રતનસિંહ સપ્પટ.

કલકત્તા.

જ્વલિતન્ન હિરણ્યરેતસં
ચયમાસ્કન્દતિ ભસ્મનાક્ષનઃ
અભિભૂતિભયાદસૂનતઃ
સુખમુજ્જન્તિ ન ધામ માનિનઃ ।

કિરાતઃ

મુખ્ય,

તત્ત્વવિવેચક પ્રેસમાં છાપ્યુંછે.

સંવત ૧૯૫૬. સને ૧૮૯૯.

આ પુસ્તકની માલિકીના સર્વે હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અર્પણ.

પિતૃનિર્વિશેષ શિરચ્છત્ર સુન્દરદાસ ધર્મસિંહ સંપદ.

જેને ચિરકાલથી અપત્ય તુલ્ય ગણી સ્નેહ કર્યો છે,
તેમાં આપેજ વેરેલ ખીજમાંથી થયેલ વૃક્ષનું
આ ફલ આપવિના ખીજે કેાણુ ઉપલોગ
કરવા અધિકારી છે ? સુદામાનાં તાંદુલ
જેવું છતાં, છોડપ્રતિ હિંમેશનાં પ્રેમ-
ભાવથી આનો સ્વિકાર કરી
એની સ્માર્થકતા કરશો.

લ૦ ચરણુરજ

ગિરધર રતનસિંહ સંપદ.

અનુક્રમણિકા.

વિષયનાં નામ.

પૃષ્ઠ.

પ્રસ્તાવ ૧ લો.—

ઇતિહાસજ્ઞાનની આવશ્યકતા અને તેથી થતા લાભ ... ૩

પ્રસ્તાવ ૨ જો.—

મૂળ ભાટિયા કુળકથાનું નિરીક્ષણ ... ૧૯

પ્રસ્તાવ ૩ જો.—

ભાટિયાઓનાં ભાટીપણા—યાદવપણાનાં પ્રમાણ ... ૩૬

પ્રસ્તાવ ૪ થો.—

વૃજાનું બંધાવું અને તેનું બંધારણ ... ૬૫

પ્રસ્તાવ ૫ મો.

વિપસંહાર ... ૯૫

In the affairs of life what is said and what is thought are almost of more importance than what is done.—*Sir Arthur Helps.*

वीर्यावदानेषु कृतावमर्षः

तन्वद्य भृतामिव सम्प्रतीतिम् ।

कुर्वन् प्रयामक्षयमायतीना

मर्कत्वियामन्द इवावशेष ॥

५ * * *

दुःशासनाकर्षरजोविक्रीणैः

एभिर्विनाशैरिव भाग्यनाशैः ।

पेशैःकदर्थीकृतवीर्यसारः

कश्चित्सपवासि धनञ्जयस्त्वम् ॥

५ * * *

आक्षिप्यमाणं रिपुभिःप्रमादा,

प्रागैरिवात्पूनसदं मृगेन्द्रम् ।

त्वान्धृग्यं योग्यतयाभिरुद्धा,

दीप्यादिनश्रौरिव निगमराक्षसम् ॥

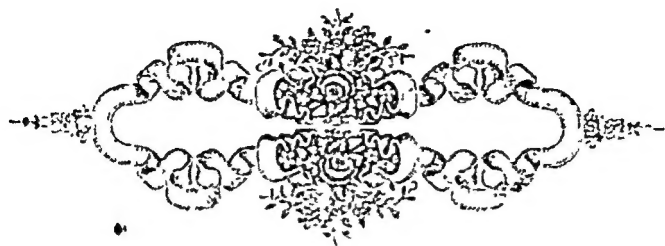
सिगत

પ્રસ્તાવના.

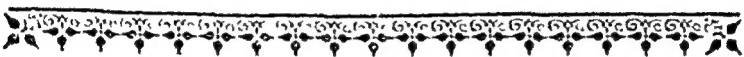
આઈ ગ્રંથનો ઉદ્દેશ એના નામપરથી પણ ધ્યાનમાં આવે એમછે; એટલે લાંબી પ્રસ્તાવનાની અપેક્ષા નથી. તેમ કંઈક કારણવશાત્ એક રીતે પ્રસ્તાવનારૂપેજ પુસ્તકનો પહેલો પ્રસ્તાવ લખાયોછે, છતાં સંપ્રદાય પ્રમાણે પ્રસ્તાવનારૂપે જ ખોલ કહેવા પ્રાપ્તછે.

હું કોણુ? એ પ્રશ્નનો જવાબ, સાધારણે અજ્ઞ તેમજ પ્રજા બંનેને દુષ્ટચિંતાં ખડકપર અકળાઈ ચૂર થઈ જતાં બચાવવા દીવાદાંડીરૂપ થઈ પડેછે. ઇતિહાસોમાં વાંચેલ કે વૃદ્ધજન મુખ પરંપરાએ સાંભળેલ વાતોનો ભંડાર ઉઘાડી જોતાં આ વાતમાં શંકાનો સંભવ રહેશે નહિ. જ્યાંસુધી આપણામાં કંઈક અંશે પણ પૂર્વની ઉત્તમતાનું એટલે કુલનું ભાન હતું, ત્યાંસુધી કન્યાઓપર ધન લેવાનું કે ધર્મને નામે અધર્મને વશવર્તિ થઈ, દુષ્ટચિંતા અને તેની વૃદ્ધિ પરંપરાને જ્ઞાતીમાં કોઈએ આશ્રય આપ્યો ન હતો. કુલની માહીતીરૂપ શક્તીની ક્ષીણતા સાથે, દુષ્ટચિંતા અને અધમતારૂપ રોગની વૃદ્ધી અને બલ બધાઓને થોડે યા ઘણે અંશે દૃષ્ટિગોચર થવા લાગ્યાંછે. અધરામાંપુરૂં આપણા ગૃહનો ધર્મની ખાલ (ચામડું) ધારી અધર્મે કાણુ કર્યો. મૂળે તો વિધાનો અભાવ, તેમાં બાળપણથીજ એવો સંસ્કાર થવા લાગ્યો કે આપણે પ્રથમ નીચ કુલનાં છીએ. આવાં સંજોગોમાં ઉન્નતિની આશા ધૂમાડાનાં બાંચકાંજ.

આવાં કંઈ કારણોથી સ્વર્ગીય ૬૦ મયુરાદાસ લવજીએ પ્રથમ સંવત ૧૯૪૦ માં, “ભાટિયા કુલકથા” મૂલહિંદી પરથી તર્જુમેા કરી પ્રસિદ્ધ કર્યાનું જણાયુંછે. એ કુલકથા, ૬. ચતુર્ભુજ વાલજીને, અપૂર્ણ અને ત્રુટક જણાયાથી, તેમણે સંવત ૧૯૪૨ માં, “ભાટિયા કુલોત્પતિ” નામે પુસ્તક બહાર પાડ્યું. આ બન્ને કુલકથાઓ તેની અંદર સમાવેલ હકીકતનાં પ્રમાણમાં ઉપયોગીજ નીવડીછે. તથાપિ હું સાહસ કરી એટલું તો કહીશ કે, આ “ભાટિયાઓની પ્રાચીનરચિતિ”નું પુસ્તક વાંચ્યા પછી વાંચનાર સહેજે કમ્બલ કરશે કે, એની ઈબારત ખાસ એનીજછે; મળી શકતી ઐતિહાસિક સંપૂર્ણ હકીકતનો એમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યોછે, અસંભવિત અને અતિશયોક્તિથીમિશ્ર વાતો ટાળી નાંખી ઐતિહાસિક પ્રમાણોથી, ભાટિયા યદુવંશી ભાડીજછે એમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યુંછે અને આ ગ્રંથ પહેલાંનાં બંને ગ્રંથોમાંથી કોઈની પણ નકલ કે અનુકરણ નથી.

ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੁਕਾਮ ਮੁਕਾਮ ਪ੍ਰਿਥਵੀ

भूपैः पूर्वं चन्द्रवंशावतंसै-
रासीदेपा मण्डिता भूरशेपा ।
वंश्यास्तेषां साम्प्रतं भाट्टियेति
शूद्रमन्या दासदासी-भवन्ति ॥ १ ॥

भवनतिकरमेत द्योषजालं विहाय
सपदि विगतनिद्रै रायभावं भजद्भिः ।
निजकुलगुणभूतिं वर्धयद्भिर्भवद्भिर्
गिरिधरकृतमेत त्पुस्तकं वाचनीयम् ॥ २ ॥

अत्रिगोत्रसमुत्पन्नाः प्रवैरस्त्रिभिरन्विताः ।
आश्वलायनशालीया ऋग्वेदाध्यायिनस्तथा ॥ ३ ॥

भाट्टिशार्तिसमुत्पन्ना बभूवुर्यादवाः पुरा ।
इति निश्चितमेतस्मिन् प्रमाणं सुविशारदैः ॥ ४ ॥

शास्त्री नरहरि गोडसे.

ભારિયાઓની પ્રાચીન સ્થિતિ.

પ્રસ્તાવ ૧ લો.

ઇતિહાસ જ્ઞાનની આવશ્યકતા અને તેથી થતા લાભ.

આપણે દરેક જણાએ ક્યારેને ક્યારે, તરતનાં જન્મેલા બાળકને જોયું હશે. આ વિપુલ વિશ્વમાં એવાં સેંકડો બાળક રોજ જન્મેછે, બધા દેશમાં જન્મેછે, આપણુ બધાયની આસપાસ જન્મેછે. આપણુ પણ આવા બાળક રૂપેજ આ ધરણીપર પદાર્પણુ કર્યો છે. નમ્ર, અવાચ, મળ-મૂંઝનાં પણ જ્ઞાન વર્જિત, આસપાસનાં દેખાવથી નિરપ્ત, હું તું, મારા તારા, સારા નરતા, કંઈપણુ સમજણુ રહિત, તે આજે તરણુ યુવાન કે વૃદ્ધ થયાં છીએ-યઈશું સુંદર વસ્ત્ર, મનહર વાણી, જરા દુર્ગંધીનાં સ્પર્શથી ઘૂણા, આસપાસનાં દેખાવથી ખેદવા ઉદ્ધાસ, હું તું, મારા તારા, સારા નરતા જ્ઞાન સહિત આજે આપણે આપણને જોઈએ છીએ. આ ક્રિયા અનાદિથી થતી આવી છે-થતી જશે. આમ છતાં આપણામાં આવડું મોટું સ્થિતિપરિવર્તન કેમ થયું, ક્યારે થયું, શાથી થયું, એનો યથાર્થ વિચાર ઘણા જણાઓએ નહિં કર્યો હોય—કરવાની પરવા નહિં કરી હોય. પણ એ વિચાર બેપરવાઈથી ન કરવા જેવો નથી. આ વિચાર ઉત્પન્ન થવાથીજ જનસમુદાયની ઉન્નતિનાં સાધન

દૃષ્ટિગોચર થયાં છે. આ વિચારની મિમાંસાથીજ ગ્રંથો લખવાની આવશ્યકતાની પ્રતિતી થઈ છે. શાળાઓમાં અને પાઠશાળાઓમાં ઇતિહાસો પાઠ કરાવવાની રીત, આવા વિચાર ઉત્પન્ન કરાવવા માટે છે અને હતી. આ વિશ્વ ઉત્તરોત્તર કેમ વૃદ્ધિ પામતું ગયું, જનસમુદાય શરૂઆતમાં કેવી સ્થિતિમાં હતો, રક્તે રક્તે મનુષ્યોનાં આચારવિચાર, રહેણીકરણી શાથી પરિમાર્જિત થયાં, ઇત્યાદી વિષયોનાં જ્ઞાન માટે, ઇતિહાસોની રચના છે.

જેમ બાળક અનુકરણ કરતે કરતે, ખાતાં પીતાં, બોલતાં ચાલતાં, સારાસારનો વિચાર કરતાં શીખે છે, તેમ આ વિશ્વનું પણ સમજવું. જેમ બાળકને અનુકરણ કરી ઉત્તમ મનુષ્ય થવા માટે, સુચરિત પુરૂષોની, તેની આસપાસ હોવા વિશેષ જરૂર છે, તેમ જનસમુદાયને ઉત્તમ સ્થિતિએ લઈ જવા, મહાન પુરૂષોનાં ચરિત્રોનાં દર્શાવવાની ઓછી અપેક્ષા નથી. ઘણા વિદ્વાનો મનુષ્યની, અનુકરણ કરનાર પ્રાણી એવી વ્યાખ્યા કરે છે. અનુકરણ કરીએ છીએ એવું આપણને જ્ઞાન ન રહેવા છતાં, કોઈપણ નવો આચાર-વિચાર, અનનુકૂળ પસાર નથી થતો. જે જે વસ્તુમાં આપણને સુંદરતાની પ્રતિતી થાય છે, તે તે વસ્તુ ઘણાંક અનુકરણોથી પરિમાર્જિત થયાથી સુંદર થઈ છે સુંદર પહેરવેશ, સુંદર આચાર-વિચાર, સુંદર શહેરો, સુંદર મંદિરો, સુંદર બાંધકામો, સુંદર રાજ્યપદ્ધતિ, સુંદર વાણિજ્યપદ્ધતિ, સુંદર કૃષીપદ્ધતિ, સુંદર વાણી અને સુંદર ગ્રંથો, દુકામાં કોઈપણ વસ્તુ અનુકરણ વગર આજની સુંદરતાને સહસા પહોંચી નથી ગઈ.

સારા નરતા આચારથી થયેલ, ઉત્થાન પતન બતાવનાર દર્શાવતોનો સંગ્રહ, જેને ઇતિહાસ એવી સંગ્રા આપવામાં આવે છે, તે જે પ્રજામાં નથી—સંગ્રહી રાખવામાં આવ્યો નથી, તે પ્રજા સુધારામાં, વૃદ્ધિમાં, બાલક જેવી છે. બાલક પેટે તેમની પછી બીજાઓ સંભાળ રાખે તોજ તેમનો જીવન નિર્વાહ થયો સંભવિત છે. ઑસ્ટ્રેલિયા, અમેરિકા, આફ્રિકા ઇત્યાદી રચનાનાં ઇન્ડિયનોનાં સ્થિતિ અને નાશ, આનું જ્વલંત દર્શાવ છે.

ધતર દેશી મહાપુર-
ચરણુથી લાભ થયાં,
તરત સમજી જવા
નરતું, એનો નિર્ણય
મે આખખા દેશની
થવા યત્ન કરેછે.

ની સાર્યકતા કરવા
ર અને ક્રેટલે વર્ષે
|| વિપુલ વિશ્વમાં
ધત્યાદી જ્ઞાન, એક
ની તદ્દાનુસર વર્તન
જી જૂદાં જૂદાં દરેક
તુષ્ય અનુભવી શકે-
શંકાસ્પદ છે. એટલા
અમુક સમુદાયને,
!, તેનો સંગ્રહ, જે
ખવામાં આવેછે તેની
‘શ્રોતવ્યં નિત્યમેવ
: સાંભળવાં’ ધત્યાદી
of men of glori-
ur own career”
ની જીવની પથચિન્હ
કયો પણ એજ સૂચ-
ધતિવૃત્ત જાણવાની
। પોતે ઉત્પન્ન થયો
અવશ્ય જાણવાં જરૂ-
મનુષ્યનું પ્રથમ કર્તવ્ય
આવાં પૂર્વજોનાં ચરિ-

નીતિવેતાઓનું વચન છે કે:—

“કો દેશઃ કાનિ મિત્રાણિ કઃ કાલઃ કૌ દ્વચાગમૌ ।”

“કશ્ચાહં કા ચ મે શક્તિ રિતિ ચિત્ત્યં મુહુર્મુહુઃ ॥”

તાત્પર્ય કે, “કયો દેશ છે, કોણ—કેવા મિત્રો છે, કેવો સમય છે, પેદાસ ખરચ કેટલો છે, હું કોણહું—જ્ઞાનામાંથીહું, મદારી શક્તિ કેટલીછે તેનો વિચાર વારંવાર કર્યો કરવો.”

આપણા શાસ્ત્રકારોની—ઋષિઓની, આ અવસ્ય આચરણની રીતોનો પ્રસાર કરવાની યુક્તિ તરફ તો જુઓ ! પોતાનાં પૂર્વપુરુષોનાં ચરિત્રો જાણવાની આવશ્યકતા, રોજ સ્મરણમાં રહેતા કેવીસૂક્ષ્મતાથી, રોજ દૃષ્ટી આગળ રહે તે માટે ધર્મ સામે યુક્ત કરી મહત્વ બતાવેછે. આપણા ગળામાં આ ઉપસ્થિત—જનોછે તેની પ્રતી—પ્રવર અમુક ઋષિઓનાં નામોચ્ચારણ કરી, નાખવાનું કારણ શું? અમારા ગોત્રમાં—વંશમાં આટલા પૂર્વજોએ રાતઃ આત્મ દર્શન કર્યું હતું—મંત્રદ્રષ્ટા થયા હતા, જે સ્મરણમાં રહેવા પ્રવર નાખવાનો સંકેત છે. આમ પોતાના સુગરિત પૂર્વજોનું રોજ સ્મરણ થાયછે. આવા પૂર્વજોએ, જે જે મદાન ગુણોની, પોતાની, મદાન પુરુષોની પંકિતમાં ગણના કરાવી દોય, અને જે જે કામ ગુણોએ ઉત્તમતા પામ્યા દોય, તે તે ઉચ્ચતમ ગુણો, આસન આસને દૃષ્ટીએ ચડેછે, અને મદત્ત કાર્યો કરવા તેને તેની મદત્ત અગ્રણે પણ, મોટાઓને અનુસરવાની રાજમાનિક બનિ બેસી જાયછે. જે જે મદાન અને કૃતીન કહેવાયાછે, તે તે, જે મદાનપણ અથવા કૃતીનતા વંશપરંપરા વારસામાં સંકળે કહેવાયા નથી; પણ અનુક્રમે પોતાની, પોતાનાં કુટુંબની, સમુદાયની, દેશ અને દુનિયામાં સૌકમાત્રની પદ્ધતિ બતાવતાં જાતી ગુણથી કહેવાયા છે. અનન્તર આ મદીનીની આવશ્યકતાની વિશદ કોઈપણ વિચારશીલતા દોર દોરવાની રજાને નહિ, જેમને પોતાનાં પૂર્વજોનાં ચરિત્રોની પદ્ધતિમાંથી નથી. તેમના અવસ્ય પ્રતિ દૃષ્ટિ કરા: આ મદીનીની પદ્ધતિ અને મદત્ત કાર્ય

જરૂરીઆત ન ધારવામાં આવે તોપણ, પોતાનાંજ સુધારા અને વૃદ્ધી માટે અવશ્ય આવશ્યક અને આદરણીય છે. પ્રતિદૂળ કાળ-યોગે કદાચ પ્રજા હીન દશા પામી હોય તો, પોતાનાં મહાન પૂર્વજોનાં ગુણ કિર્તનનાં સ્મરણથી પ્રોત્સાહિત થઈ તેવી થવા યત્નવાન થાય છે; અને યત્નને, ઉદ્યોગને, કંઈ દુર્લભ ન હોવાથી એકવાર પણ જો આવે યત્ન આરંભાયો તો અવશ્ય સુધારો થયા વિના રહે નહિં. જ્યાં જ્યાં જ્યારે જ્યારે લોકો ઉચ્ચ દશાએ પહોંચ્યાં છે, સાં સાં, ત્યારે ત્યારે આ સાધનજ હતું. બહોળા ધૃતિહાસો અને જીવનચરિત્રો લખાવાની આવશ્યકતા માટે વિદ્વાનો તરફથી વારંવાર પોકાર થાય છે તે એટલા માટે, કેમકે લોકોને અનાયાસે ઉત્તતિપથે દોરી જનાર એના જેવું ખીજું એકે સુગમ સાધન નથી. ઘણીક ઠાકરો ખાધા પછી થતો અનુભવ, જૂઠાં જૂઠાં સંજોગોથી ઉત્પન્ન થતું જૂઠાં જૂઠાં પ્રસંગોનું જ્ઞાન, આ દ્વારાએ રહેજમાં પ્રાપ્ત થાય છે; મનુષ્ય જીવન પ્રયાસે ઘડાઈ રહે છે, સુધારાનાં માર્ગ સુજે છે—દીઠામાં આવે છે, પરિણામે પોતાની અને ભાવી પ્રજાની ઉત્તતિ બની રહે છે.

જાત પરજાતનાં ઘણાં વૃદ્ધ પુરૂષોને બોલતાં સાંભળ્યાં છે, કે માત્ર પચીસ પચાસ વર્ષ પહેલાં, જે કુલીનતા, ઉત્તમાચરણ, ઉદારતા, સાહસ, દૈવત પ્રભૃતિ ભાટિયાઓમાં હતું, તેમાંનું આજ કશુંએ દેખાતું નથી. તેમના સંસર્ગમાં આવનાર ઘણીક ખીજા જાતના લોકો તેમનાં ઉત્તમાચરણની નકલ કરવા લાલચાતા. અને જો કંઈક અંશે પણ નકલ કરી શકતા, તો પોતાને પોતાની જાતમાં ઉત્તમતા દાખલ કરનાર તરીકે ધન્ય માનતા—મનાવતા; તેમનાં જાત ભાઈઓ તરત તેમની નકલ કરી, તેમણે અતુસરેલ માર્ગની ઉત્તમતાનો સ્વીકાર કરતાં. પરંતુ આજે તેથી વિપરીત દીઠામાં આવે છે. અને આ તો આપણને પણ સ્વીકાર કર્યા વગર છુટકો નથી કે આપણે—ભાટિયા દિન પ્રતિદિન, ઉત્તમતાનાં ઉચ્ચ આસનપરથી ગડગડી, અધોગતી—હીણાવસ્થાને નિકટ-વર્તિ થતાં જઈએ છીએ. તે એટલે સુધી કે આજ કાલના ભાટિ-

યાઓને જોનાર કોઈપણ, એકાએક, આ ચંદ્રવંશી-ચદુવંશી ક્ષત્રીઓ છે, એમ સમજશે નહિં. અને ન સમજે તેમાં આશ્ચર્ય જોવું પણ નથી. હમણા હમણા, આપણા ધર્મ, આચાર વિચાર, રહેણી, કરણી પ્રભૃતિ એટલાં બધાં પરિવર્તિત થયાં છે કે, બીજાં તો રહ્યાં પણ કદાચ આપણાથી માત્ર સાતમેજ પુરૂષ પુનરુન્નિવૃત્તિ થઈ, આજે આપણને જુઓ તો આ મહારોજ વંશ છે યા નહિં એ શંકા તેના મનમાં પણ થવી અસંભવિત નથી; અને વખતે ક્ષત્રીપણામાંથી, તદ્દતુસાર વર્તન ન કર્યા છતાં દાસપણામાં પોતાનો પણ પરિવર્ત જોઈ ગમરાઈ પણ ઉડે.

પૂર્વકાળનાં ઉત્તમાચરણ, અને આજકાલ પ્રવેશ પામેલા-પામતા અધમાચરણની તુલના કરી, અગ્નાનાંધકારનો ફરીવલેડ વિશેષ વિશેષ ગાઢ થતો પટ દૂર ખસેડી, જરા નો જુઓ કે શી શોચનીય દશા થતી જાય છે. અનીતિના પ્રગટ અને સૂક્ષ્મ અંશોથી સર્વોગે, પૂર્ણ, પય-મત-માર્ગ અવલંબનથી, આપણામાં પ્રવેશ પામેલો લક્ષિત થતો અટ્ટમાચર, એટલા નાના સ્વરૂપમાં નથી કે દીકરામાં ન આવે. કુટુંબઅવસલતા તો નિઃશેષપ્રાય થઈ છે એટલુંજ નહિં, પણ માયાપ ઈલાદી શુરજનોનો તિરસ્કાર અને તેમનાં જરાબુચોપણ તરફ દુર્લક્ષ એ તો સાધારણ થઈ પડ્યું છે. કન્યાનાં ધનની હમ્મજા તો શું, પણ એક યા બીજી રીતે તે ક્રેવામાં પણ ઘણો પ્રતિબંધ રહ્યો નથી. મુધારાનાં—ઉચ્ચનાએ જવાના કેન્દ્રસ્થાન સ્ત્રિઓની નીતિ રીતિ મતિ ગમે ત્યાં નજર નાંખો; અટ્ટમાચરની દુર્ગંધથી ચક્રર આવશે. આનું આનું ન ચાપ એટલા માટે ચારતજારોએ આગ્રા કરી છે કે:—

પ્રત્યહં પ્રત્યવેક્ષેત નરશ્ચરિત્તમાત્મનઃ ।

किं नु मे पशुभिस्तुल्यं किं नु सत्पुरुषैरिति ॥

“મનુષ્યે પ્રતિક્રિતે પોતાના ચરિત તરફ નજર કરી જોઈ કે મહારૂં ચરિત પશુતુલ્ય છે કે સતપુરુષો જે હોય.” પરંતુ આપણી અગ્નાનથી આપણે તુલના કરતાં નથી—કરી સકતાં નથી.

એક કુસંસ્કારોમાં પચેલા, સર્વ ઇન્દ્રિયોએ શૂન્ય છતાં, સમાજમાં પ્રતિષ્ઠાવાન અને અગ્રણી ગણાવાનાં અભિલાષી, ભાટિયા ગૃહસ્થનાં દર્શન લાભ સમયે, વાત નીકળતાં તેણે મહાન તત્વશોધકની પહે શાંત અને ગંભીર મુખાકૃતિ ધારણ કરી ફરમાવ્યું કે “બહુ યત્ને મને એવું સમજાયું છે કે, આપણે ભાટિયા પૂર્વે હીણ કર્મ કરતા, તે વલ્લભાચાર્યનાં વંશજોનાં યત્નથી સુધર્યા છીએ.”

સમજે તે તો સૌથી સારો ન સમજે તે સોહલો;
કંઈક સમજે ને કંઈક ન સમજે, એ દાધારીંગો દોહલો,

એ લોકોક્તિ મ્હારા સ્મરણમાં છતાં મ્હારાથી કહેવાઈજ નવાયું કે, “સ્વર્ગીય ઠ. મથુરાદાસ લવણ અને ઠ. અતર્ભુજ વહુલણએ, આપણી કુલકથાઓ પ્રસિદ્ધ કરી છે, તેમાં તો તમે ફરમાવો છો તેવું કશું લખ્યું નથી.” મને વચમાંજ અટકાવી આપ ફરમાવવા લાગ્યા કે “એ બધાં ગપાટક છે. મ્હેં પોતે કુલકથાઓ વાંચી છે. એમનાપર વિશ્વાસ લાવવા જેવું નથી.” આટલી જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી પરિતૃપ્ત થઈ, વધારે પાત્રન કરવાની શક્તિને અભાવે, અનન્ય બુદ્ધિમાન આ ગૃહસ્થને, વધારે જ્ઞાનવૃદ્ધિ ન કરવા વિનવી, હું મ્હારે રસ્તે પડ્યો.

ભાઈયો! આવી કુશાગ્રબુદ્ધિનાં, આપણી જ્ઞાતિમાં આ એકંજ નથી. !!! આવા મહાત્મા અને તેમનાં અનન્ય શિષ્યો ધણા છે. આ માન્યતા સ્વીકરાવવા, ધણા પેટપૂજારિયો, આપણા કહેવાતા ગુરુઓ તરફથી, એક યા બીજી લાલચને વશવર્તિ થઈ, યત્ન કરી રહ્યાં છે. આ વાતનો અનુભવ જેઓ ગોકુલ મથુરા ઇલાદિ યાત્રાએ ગયાં હશે તેમને પરખારો અથવા ધરની સ્ત્રિઓ મારફતે થયો હશે.

આવી ભયંકર અજ્ઞાનતા થવાનું, તેમાં વિશ્વાસ આવવાનું, અને સ્થિર રહેવાનું કારણ શું? એ પ્રશ્ન વારંવાર થતો સાંભળ્યો છે; અને તેનાં ઉત્તરમાં, આપણા પોતાનાં ઇતિવૃત્તની

અજ્ઞાનતા એમ પણ વારંવાર કહેવામાં આવ્યું છે. આપણા જેવા, આજ કાલનાં એકદેશી કેળવણી પામેલા ધણાક યુવાનો કહે છે કે જ્યાં હિંદુસ્તાનનો જ યથાર્થ ઇતિહાસ નથી-હિંદુઓ ઇતિહાસ લખી જાણતા નોતાં, ત્યાં આપણા-ભાટિયાઓનાં નાનાં સરખા સમુદાયનો યથાર્થ ઇતિહાસ શી રીતે ઉપલબ્ધ થાય? આમ કહેનારા નિંદાપાત્રો નથી જ. *સાખી (સાક્ષી) ગોપાલની પઠે, જડશા જેવા એસી રહેનારાઓ કરતાં કંઈ પણ વિચાર કરનારા, -પછી બહેને તે અવળે માર્ગે હોય. -શા ખોટા? આવી પૂર્વપક્ષની ચર્ચાથી પણ ઘણીવાર, ખરો રસ્તો નીકળી આવે છે.

મ્હારા જેવા દુર્બળ લેખકની અત્યંત દુર્બળ કલમ, આવા સમર્થ પૂર્વપક્ષ કરનારાઓનું સમાધાન કરે, તે કરતાં, રજપુતાનાનાં પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ સંગ્રહકર્તા, જે અંગ્રેજોની વિદ્યા શિખીને આપણા નવીનો આવી શંકા કરતા શીખ્યા છે, તે અંગ્રેજોમાં અગ્રગણ્ય અંગ્રેજ વિદ્વાન, લેફ્ટનન્ટ કર્નલ જેમ્સ ટોડે પોતાના રાજસ્થાનની પ્રસ્તાવનામાં જે લખ્યું છે, તેજ જવાબમાં રજુ કરતું વધારે ચોક્કસ અને વધારે મદતરતું છે. તે લખે છે:—

"If we consider the political changes and convulsions which have happened in Hindustan, since Mahomed's invasion and the intolerant bigotry of many of his successors, we shall be able to account for the paucity of its national works on history without being driven to the improbable conclusion that Hindus were ignorant of an art which has been cultivated in other countries from almost the earliest ages. Is it to be imagined that a nation so highly civilized as Hindus, among whom the exact sciences flourished in particular

* ગંગાપરબી વાસ કાંઈની સરહદમાં એ પંડિતની સ્થાપના છે

tion, by whom the fine arts, architecture, sculpture, poetry, music, were not only cultivated, but taught and defined by the nicest and most elaborate rules, were totally unacquainted with the simple art of recording the characters of their princes and the acts of their reigns? Where such traces of mind exist, we can hardly believe that there was a want of competent recorders of events, which synchronical authorities tell us were worthy of commemoration. The cities of "Hastinapur" and "Indraprastha" of "Anhilwar" and "Somnath" the triumphal columns of "Delhi" and "Chitore," the shrines of "Abu" and "Girnar" the cave temples of "Elephanta" and "Ellora" are so many attestations of the same fact; nor can we imagine that the age in which these works were erected, was without an historian. x x x x x x x x x x In the heroic history of Prithiraj, the last of the Hindu sovereign of Delhi, written by his bard Chand, we find notices which authorize the inference that works similar to his own were then extant, relating to the period between Mahomed and Shahbuddin (A.D. 1100-1193); but these have disappeared."* જે આપણા પૂર્વજો

* આપણે, મહમદની ચડાઈ પછીથી, હિંદુસ્થાનમાં થયેલા રાજ્ય-વિપ્લવ અને ઉથલ પાચલ, તથા તેનાં પછીનાં ઘણા ખરા રાજ્યકર્તાઓનાં અસહનીય ધર્માધપણાને ધ્યાનમાં લઈશું તો, ઇતિહાસ લખ-

ઇતિહાસ લખી જણાવતા નોતા તો. રાજતરંગણી નામે કારભારનો પ્રાચિન ઇતિહાસ ગ્રંથ જે આજે આપણે જોઈએ છીએ તે ક્યાંથી આવ્યો ? એક ફ્રેંચ શોધકે યથાર્થજ કહ્યું છે કે, “જો આપે ઇતિહાસ લખવાની વિધાથી અગવ્યા હતા—તેમનામાં ઇતિહાસ ગ્રંથો નોતાં, તો અપ્પુલક્ષજિવ, * હિંદુસ્તાનનાં પૂર્વ કાળનાં સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ માટેની વિગતો ક્યાંથી લાવ્યો ?”

પૃથ્વીરાજ રાસામાં અંદે, ઠેકાણે ઠેકાણે, પૃથ્વીરાજ સાથે યુદ્ધથી યા દોસ્તિથી સંબંધમાં આવનાર રાજ્યોનો સંક્ષેપ વાની વિધા, જે બીજા દેશોમાં બહુ પુરાતન સમયથી જોવાયેલી છે, જેવી હિંદુઓ અજ્ઞાન હતાં, એવા ગેરવાજબી અનુમાનપર આવ્યા વિના તેનાં ઇતિહાસ ગ્રંથોની ઉલ્લેખનું કારણ સમજી શકીશું. હિંદુઓ જેવા આટલી બધી સુધરેલી પ્રજા, જેઓમાં યથાર્થ શાસ્ત્રો પૂર્વપણે દુસ્તીમાં હતાં, જેઓથી કલાકૌશલ્ય, શિષ્ટ, કોતરકામ, કાવ્ય, સંગીત, માત્ર જોવાયાં હતાં એટલુંજ નહિ પણ, શિખવવામાં આવતાં, અને કેતમ અને અત્યંત વિસ્તૃત નિયમોથી વ્યાખ્યા યોગ્ય હતી, તેવા પ્રજા પોતાના રાજ્યોની ચાલચલણ તથા તેના રાજ્યના બનાવો નોંધવા જેવી સાધારણ કળાથી બિલકુલ અજ્ઞાન હતી, એન ધારી રાકાસો ત્યાં મનશક્તિનાં આવાં પ્રમાણો છે, ત્યાં ઐતિહાસિક બનાવો, જે સમકાલિન લેખાપરથી સમજાય છે કે, સ્મરણ શૈલી ઉત્સવ તરીકે પજાયાં થાય હતાં. તે નોંધવા, સમર્થ નોંધનારની ખોટ હતી, એવું આપણે તાર્કિક માની શકીશું. હરતીનાપુર અને ઇન્દ્રપ્રસ્થ, અલ્પહિતવાઃ અને સોમનાથ જેવાં શહેરો, દિલ્લી અને ચિતોડનાં વિજયસ્થાનો, આપણે અને ગિરનારનાં દેવલયો, એલિફન્ટા (વારીપુરી) અને ઇલાસનાં ગુફા-મંદિરો, આ ઉપરાંત વાસ્તવિકતાની આટલી બધી સાદરતો છે; તેમ જન પણ ધારી રાકાસો નહિ કે જે સમયે આ પ્રજો યવાં હતાં, તે સમય તવારિખ-નવીસ વિગતો હોતો. + + + +

+ + + + આગળ, દિલ્હીનાં સિદ્ધાંત સિદ્ધ મહારાજ પૃથ્વીરાજનાં, તેનાં જાણે અંદે લખેલા ગોરક્ષનાં ઇતિહાસનાં મહમદ અને શાહબુદ્દીન (૯૦ સ. ૧૧૦૦-૧૧૦૦) નાં મંત્રણનાં, તેનાં મંત્રણે મજા મંત્રણ પુસ્તક હતાં, એમ માનવાને મજબૂરી નથી એવા નોંધ મળી આવે છે, પરંતુ તે હજી યવાં છે.

* અકબરનો પત્રાર.

ઇતિહાસ કવચિત ક્યાંક ક્યાંક આપ્યો છે. આવો ઇતિહાસ, તેના પોતાનાં જ કહેવા પ્રમાણે, તે સમયે પ્રચલિત એવાં ઇતિહાસ ગ્રંથોને આધારે આપેલ છે.

ગ્રંથારંભે વિવેક કરતાં, પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે ચંદ કહે છે,—

“કવી કિન્તિ કિન્તિ ઉક્તિસુ દિશ્યો ।

તિનકો ઉચ્ચિષ્ઠી કવિચંદ મશ્યો” ॥

આ સાંભળી સ્ત્રી પુછેછે,—

“અવતાર ભૂપ પૃથ્વીરાજ પદ્મ, રાજસુખ તિનસમ લહહી ।
વિરાધીવીરસામંતસવ, તિનસુ ગલટ કુલહ કહહી”

તો પૂર્વના કવિઓનું ઉચિષ્ઠ કેવી રીતે થશે?” ચંદ ઉત્તર આપે છે,—

“મયેઆદીઅંતકવિવરજિતૈ, તિનઅનંતગતિમતિકહિય ।
અન્નેકગ્રંથતિનવરનિવત, યૌંઉચ્ચિષ્ઠમતિમેલહિય” ॥

આ અને આવાં ઠેકાણે ઠેકાણે જણાઈ આવતાં ઇંશારાઓ-પરથી, બળાત્કારે પણ કમુક્ત કરવું પડશે, કે જે વેળાએ ચંદે રાસો લખ્યો તે વેળાએ એવાં ખીજાં ગ્રંથો પણ હોવાં જોઈએ; અને વખતે આ ગ્રંથો તે વેળાએ ઇતિહાસને બદલે રાસાનાં નામોથી ઓળખતાં હોય. આ ગ્રંથો આજે મળતાં નથી; અને નિશાળમાં શિખતા છોકરાઓ પણ જાણેછે કે, મુસલમાનોએ તેમનો નાશ કર્યો છે. મુસલમાનોએ પોતાનું રાજ્ય દૃઢ કરવા માટે, બ્યારે લોકોને વટલાવવા માંડ્યાં ત્યારે તેમણે હિંદુઓને સર્વ વિષયમાં વિશેષ માહિતગાર દીઠાં; કોઈ પણ વિધામાં પોતે ચઢીયાતા દેખાઈ માન પ્રેરાવી શકે એવું હતું નહિ. અન્ય ઉપાયને અભાવે આર્યોના ગ્રંથોનો નાશ કરવો શરૂ કર્યો.

જેમ જેમ મુસલમાનોની સત્તા આપણા માંહે માંહેના કુસંપને લીધે દૃઢ અને વિસ્તૃત થતી ગઈ તેમ તેમ આપણા વિદ્યાગ્રંથોનાં નાશ સાથે, લોકો પણ પોતપોતાનું સંભાળવામાં પડયાથી વિદ્યાભ્યાસ કરવાનાં સાધનો અને સમય, ઓછાં

ઓછાં થતાં ગયાં. પરિણામે નવીન ગ્રંથો-ઇતિહાસો રખનાર પણ પેદા થવા અંધ થતા ગયા; અને કોઈ કોઈ ક્યાંક હોય તેમને રચના કરવા માટે સમય ક્યાં હતા ? રાજવાડાનાં* ઇતિહાસની અપૂર્ણતા બતાવતાં, દોડ સાહેબને “ When our princes were in exile, driven from hold to hold, and compelled to dwell in the clefts of the mountains, often doubtful, whether they would not be forced to abandon the very meal preparing for them, was that a time to think of historical records ? ” “ બ્યારે અમારા રાજાઓ દેશ-વટો ભોગવતા હતા, પોતાને માટે તૈયાર કરતા તેજ ભોગજન ત્યજી જવાની ફરજ નહિ પડે એવી હરદમની શંકામાં એક શહેરથી બીજે શહેર હાંકી કહડાતા અને પર્વતશૃંગોમાં રહેવાની ફરજ પડતી, તે સમય ઐતિહાસિક બનાવોની નોંધવો વિચારવાનો હતો ? ” એમ જે ઉત્તર મળ્યો હતો, તે ધ્યાનમાં લીધાથી આપણું સમાધાન થઈ રહેશે.

ત્યારે આજ કાલ દેશી અને પરદેશી શોધકોએ, પ્રસિદ્ધ કરેલ મુસલમાનોનાં સમયનો તથા તેનાં પૂર્વનો ઇતિહાસ ક્યાંથી આવ્યો, એ પ્રશ્નનું ઉત્તર સહજ છે. પોતપોતાનાં રાજ્યને લગતી ઐતિહાસિક બિનાની થોડી યા ઘણી નોંધ, દરેક રાજવાડાએ સંઘડી રાખેલ, તે આપણે દોડસાહેબનાં રાજ્યરચાણ, જે રજપુતાનાનાં રાજાઓનાં રાસાઓનો, ક્યાંક ક્યાંક ફરફાર બાદે સંગ્રહજ છે, તેપરથી સમજી શકીએ છીએ. ઉપરાંત પણ, એવા ઇતિહાસો માટેની વિગતો શા આમારે હેતુમાં આવેછે તે, દોડ સાહેબનાં આ લખાણ પરથી તરત સમજાયે.

“ In the absence of regular and legitimate historical records there are however other native works (they may indeed be said to

abound) which in the hands of skillful and patient investigator would afford no despicable materials for the history of India. The first of these are the Purans and geneological legends of the princes, which, obscured as they are, by mythological details, allegory and improbable circumstances, contain many facts that serve as beacons to direct the research of historian. x x x x x x x x x x x

x x x x x x x x x x x x x x x x x
These different records, works of a mixed historical and geographical characters, which I know to exist; rasahas or poetical legends of princes which are common; local Purans, religious comments, and traditionary couplets, with authorities of a less dubious character, namely inscriptions cut on the rock, coins, copper plate grants, containing characters of immunities and expressing many singular features of civil government constitute, as I have already observed, no despicable materials for the historian, who would moreover be assisted by synchronisms, which are capable of being established with ancient Pagan and latter Mahomedan writers."*

* યયાક્રમ અને વાસ્તવિક ઇતિહાસિક લેખોને સ્થાને, ખીનતં એવાં દેશી ગ્રંથો પુષ્કળ છે, જે, ચતુર અને ધીર શોધકને, ભારત વર્ષનાં ઇતિહાસ માટે જરૂરનું ધણું સાહિત્ય પુરું પાડે. આમાં, પ્રથમ પરાજો

રાવી; અર્થ એને કામ જેવી પ્રવૃત્તિઓ પણ ધર્મથી અભિન્ન થી, એ દ્વારાએ પણ મોક્ષદાર બતાવી દીધું.

આ સર્વ કથનનો સાર એટલોજ કે, આપણા અઢારે પુરાણ એને મહાભારત ઇત્યાદિ ગ્રંથો, જે સાધારણ ધર્મપુસ્તકો તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, તે પૂર્વકાળનાં ઐતિહાસિક બનાવોનો, ધર્મકથાઓ મિશ્રિત નોંધ છે, એ નિઃસંશય છે. કેમકે ઋષિઓએ પોતે પણ પુરાણોની વ્યાખ્યા આપી છે :—

“સર્ગશ્ચ પ્રતિસર્ગશ્ચ વંશો મન્વન્તરાણિ ચ ।

વંશાનુચરિતં ચૈવ પુરાણં પञ્ચલક્ષણમ્” ॥*

આમ ધર્મસાથે ઐતિહાસિક બનાવોને મિશ્ર કરી ન લખ્યાં હોત, તો આજે જેમ મુસલમાનોનાં સમયનો સાંગોપાંગ ઇતિહાસ ઘણી મહેનતે પણ એકઠો થતો નથી તેમ, મહાભારત ઇત્યાદિ ઇતિહાસોનું દર્શન પણ દુર્લભ થાત. કેમકે લોકોએ ગમે તેવી વિપત્તિમાં પણ આ ગ્રંથોને ધર્મગ્રંથો સમજીને જેમ જીવની પકે જળવી રાખ્યાં, તેમ અન્યથા જળવાત નહિં.

આપણી અવશ્યંભાવી દશાને લીધે, જેમનાપર એ ગ્રંથો શિખવવાનો ભાર હતો તેમણે અને સ્વાર્થિ પંથ—માર્ગાચાર્યોએ, કાળનાં પરિવર્તનથી થયેલ પોતાનું અજ્ઞાન ઢાંકવા માટે આપણને એવા ગ્રંથોનું રહસ્ય સમજાવવું તો રહ્યું પણ વાંચવાની પણ, અધિકારનાં અસ્વીકાર કે ગમે તે બહેમને ખડાના તરીકે આગળ કરી, મના કરી. અને કદાચ સમાજમાંથી કોઈએ આ સર્વ બહેમ અને મનાનો અનાદર કરી, રહસ્ય જાણુવા યત્ન કર્યો અને સત્ય સમજી તે બતાવવા ગયો, તો અખખાએ કહ્યું છે તેમ :—

× × × × × સામાસામે એઠાં ધૂડ

કોઈ આવી વાત સૂરજની કરે, તે આગળ જઈ ચાંચળ ધરે
અમારે હજાર વર્ષ અંધારે ગયાં, તમે આવા ડાહ્યા ક્યાંથી થયા”

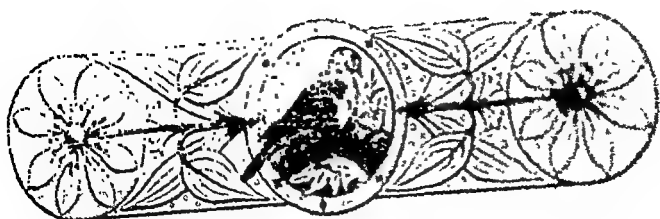
* સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, લય, વંશ, મન્વંતર અને વંશોમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુરુષોનાં ચરિત્ર, એ પાંચ પ્રકારનાં વર્ણનયુક્ત ગ્રંથ પુરાણ (ઇતિહાસ) કહેવાય.

તેમ ચારે તરફથી અપવાદ રૂપી ચંચુપ્રહાર કરી, નાસ્તિક કહી સમાજમાં હલકો પાડે.

આમ આ અને બીજાં પણ અનેકાનેક કારણોથી આપણે-ભાટિયા આપણા પૂર્વ કાળનાં ઇતિવૃત્તથી અચાન રહ્યાં. પરંતુ સૂર્ય છાંયડે ઢાંક્યો રહેતો નથી; તેમ નથી નથી એમ કહેવાથી ઉદય ન થાય એમ પણ બનતું નથી. જેમને નાસ્તિક કહી મનમાં પાડવાનું બને એમ હતુંજ નહિં, હલકા પાડવાથી હલકા પડે નહિં, એવા રાજ્યકર્તા વર્ગને, હિંદુઓનો, મુસલમાનોનાં સમનનો ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધિમાં મુકવા, દૈવે નિર્માણ કર્યો. તેમને કશો પ્રત્યાસ સ્વાર્થ કે પક્ષપાત ન હોવાથી, ઉપર કહી ગયા તેવા પુરાવા અને સાહસોપરથી જે તેમને યયાર્ય ગાર્યું તે પ્રસિદ્ધ કર્યું.

છતાં પણ આજે આપણે જેટલું મળ્યું તેટલું આપણા પોતા સંબંધે મળ્યું નથી એ કેટલું શોચનીય છે! સાંમગીને આશ્ચર્ય પામશો કે આપણી યાત્રીનાં એવાં મધ્યાક યુવાન મને પડે જોયાં છે, જેમને, તેમની પોતાની નૂખતી પણ ગાહિતી નોતી.

પ્રસ્તાવ ૨ જો.

મૂળ ભાટિયા કુળકથાનું નિરીક્ષણ.

પ્રિય બંધુ! ઇતિહાસજ્ઞાનથી, આજના કહેવાતા મદા-
પુરુષોની અને વીરપૂર્વપુરુષોની તુલના કરવા સમર્થ
થતાં, તને તરત સંમગ્ધ આવશે કે સાધનો કરતાં યત્ન
એજ શ્રેષ્ઠતર છે. ફક્ત સાધનોથીજ શ્રેય સાધી શકાયું
હોત તો આજે તેમની કશી ન્યૂનતા નથી. પૈસા છે, સત્તા છે,
ઇતિહાસો છે, વિદ્યાવૃદ્ધીનો સમય ગણાય છે; સમય અને સંજોગો
પણ ફેરફાર અને યોગ્ય સુધારાને અનુકૂળ છે એટલુંજ નહિ પણ
ફેરફાર અને સુધારો ન થાય તો હાનીનો પણ પુરેપુરો સંભવ
છે; તેમ યોગ્ય સુધારા અને ફેરફાર માટે એક ખીન્નતા સંસર્ગમાં
આવવાની જે આવશ્યકતા તેની પણ સુગમતા છે. છતાં આપણું—
ભાટિયાઓનું મૂળ ઉચ્ચપણું જાળવી રાખવા, જ્ઞાતિમાં મહાનતા
અને અધમાચરણનો પ્રવેશ અટકાવવા કોઈપણ તરફથી યથાર્થ
યત્ન થયો મારા જાણ્યામાં નથી. પણ ઉલટું આજકાલ ન્યાતના
શેઠીઆ થવું કે મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગને દબાવવું એમ યઈપડયું
દેખાય છે. મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગ કેવી રીતે સારી સ્થિતિમાં
રહે, જ્ઞાતીમાં હીણતા કેમ પ્રવેશ કરવા ન પામે, એવાં શા શા
નિયમો બાંધવા, અથવા બંધાયેલ નિયમોમાં સમયોચિત ક્યા ક્યા
ફેરફાર કરવા, જેથી જ્ઞાતિની હીણતા ન થતાં ગરીબ અને તવંગર

પોતપોતાના સાધન પ્રમાણે શાંતિથી સંસાર ચલાવવા સમર્થ થઈ ઉત્તતિપથે વળે, તેનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન કરવો એ ન્યાતના શેડીઆઓને શોભાપ્રદ છે, એમ કોઈ કહી શકશે? પણ આ સમય તો ઉલટી, જ્ઞાતીનું શ્રેય યાપ યા ન યાપ, જ્ઞાતીજનુઓની દરકનો દૂર કરાય યા ન કરાય, જ્ઞાતી રહે યા નાશ પામે, પણ પોતાને અને પોતાના પક્ષના ચાર ચાદુચંદ વાહવાડ કરનાર ખુશામતીઆઓને કંઈ અલવલ ન આવે, જોટલું સંભાળવામાંજ પટેલપણાની પર્યાપ્તિ આવી રહી હોય, એમ સમજણ યદ્યપિ એકી જામે છે.

ધર જીર્ણ થઈ જઈ, માંહે રહેનારાઓ સાથે પોતે કોઈ વખતે અચિંત્યો દટાઈ ન જાય, તે માટે ધરધણી હમેશાં જાગૃત રહી ચુનચેડ કર્યા કરે છે; ધરતીકંપ પછી તો જાડ" મરામત કરે છે. તેમ પટેલો-ન્યાતના શેડીઆઓને પણ ઉચિત છે, કે ન્યાત રૂપી ધર જીર્ણ થઈ પછી તેમને મળ્યું હોય અથવા તો બજારદારે પણ બીજું કોઈ, તેનો વખતો વખત ચુનચેડ કરવો. કાંકે કોણ નથી જાણતું કે જ્ઞાતીજનોનાં મનરૂપી જૂગર્જમાં, સુધારાના સફળ કે અસફળ, યોગ્ય કે અયોગ્ય, આટલા આટલા રસાયન પ્રવાહના (Social Current) આચકાઓ લાગ્યાથી જૂકંપ નથી થતો નથી ગતો!

ધન્ય છે તે પટેલોને! ધન્ય છે તેમના પટેલપણાને! કે જેઓ ન્યાત રૂપી ધરના સુરક્ષિતપણા માટે યત્ન કરતા. આપણું ભૂતકાળ તપાસતાં જણાઈ આવ્યું છે કે સંવત ૧૪૩૦થી ૪૫ ના લગભગમાં, મુલતાનમાં આસર નુખના જોહાનંદ નામે ચંદ્રચંદ્ર યદ્યપા છે. આજની પડે તે વખતે ન્યાતના પમારથી સુધારના અને ન્યાતના ખરચે ટેખત અને ખુરશીઓથી સુશોભિત આસીન, ચરેડ ચરેડ કપડા સુંદર પેરીના બનાવેલ "મોટપેપર" અને બિરોડી ખડિઆ, વખત નાશી ન જાય એ તમે સમજી શકો છો. "જ્ઞાતીજ પેપરો" ઇલાદિ આડંબર સાનગી સજિત પોરવા હું હતું કે હુખું સ્વાદ રહિત, તે હવે જ્ઞાતીનું નાશ પામી ગયું છે.

હુંજ જણાયું છે કે તે સમયે આસરજેઠાનંદ ન્યાતના પટેલ હતા. જેઠાનંદ કયા વર્ષથી કયાંસુધી ન્યાતના પટેલ હતા તેનું અમુક નકી વર્ષ આપી શકાતું નથી; પણ રાય સપટ તુખના હીરાનંદ સજીના સંવત ૧૪૦૩ માં કાશીમાં બંધાવેલ ઘાટ અને હાં સદાવ્રત વિગેરે આપવામાં આવતું તે બીનાનો જસાએ, જેઠાનંદે પ્રગટ કરાવેલ કુળકથામાં ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને હાં સદાવ્રત અપાતું તે એના દિઠામાં આવ્યું હોય એવો ભાસ થાય છે; જે પરથી એવા અનુમાનપર આવી શકાય છે કે, જેઠાનંદ આ ઘાટ વિગેરે બંધાયા પછી તરતજ પટેલ પદે આવ્યા હોવા જોઈએ. એટલે સંવત ૧૪૩૦ થી ૪૫ માં તેઓ ન્યાતના મુખી પદે હતા એમ માનવામાં બાધ જેવું નથી.

પોતાના પટેલપણા દરમ્યાન જેઠાનંદને ભાટિયાઓની-જ્ઞાતીની કુળકથા પ્રસિદ્ધ થવાની આવશ્યકતા જણાઈ. આ આવશ્યકતા શા કારણથી જણાઈ તે વાત ઉપેક્ષા કરવાજેવી નથી. સ્વર્ગીય ઠક્કર મથુરાદાસ લવણના કરેલ કુળકથાના ભાષાન્તરમાં આ વાતનો શાકારણથી કશો ઉલ્લેખ કરવામાં નથી આવ્યો, તે જાણવાના સાધન આપણી પાસે નથી. ઠક્કર અતર્બુજ વહાલજી એ પોતાની ભાટિયા કુલોત્પત્તિની પ્રસ્તાવનામાં સંક્ષેપમાં ઈશારો કર્યો છે ખરો. પણ જે બીનજરૂરની ધારી આ વાત પડતી મુકવામાં આવી હોય, તેનો અને તેના સુકૃત્યોનો સંક્ષેપમાં ઈશારો કરવામાં આવ્યો હોય, તો ખરેખર ભુલ થઈ છે. જે વ્યક્તિને આપણો-જ્ઞાતીનો ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ થયેલો જેવા પહેલ વહેલી આવશ્યકતા જણાઈ, જે પુરૂષના યત્નવિના આપણું મૂળ પ્રસિદ્ધ થાત એ શંકાસ્પદ છે; તે પુરૂષના આ યત્નની વાત નિર્માલ્યવત્ સમજી તજી દેવામાં આવે, ભાટિયા કુળકથા સંબંધે લખતાં જે તેને વિસરી જવામાં આવે, તો મહાપુરૂષોનાં ચરિત્રો લખાવાનું પ્રયોજન, સુચમ્બુ! મારાથી તો સમજી શકાતું નથી, ત્હારાથી સમજાતું હોય તો તું જાણે. જે વખતે વિદ્યા વૃદ્ધીને મુસલમાની રાજ્યનો અવરોધ હતો, એક સ્થળેથી

ખીજે સ્થળે નિર્ભયતાથી જવું એટલે શું એ વાત કોઈ સમજી શકતું નહિ, માનસિક વૃત્તિઓને ઉચ્ચતમ કરવાનાં સાધન પ્રાયશઃ નષ્ટપ્રાય હતાં, જ્યાં ત્યાં શાન્તિને બદલે ખૂન, વૈર, બલાત્કાર પ્રભૃતિ પિશાચોની બીપણુ ગર્જના કરણુનિવર ભેદીને પ્રવેશ કરતી, તેવા સમયમાં, સ્વપત્ને માનસિક વૃત્તિઓની ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરનાર, યાતીકલ્યાણુમાંજ પોતાનું કલ્યાણુ માનનાર ઉદાર પુરૂષને જો મહાત્માં ગણી યાદ કરવામાં ન આવે, તેના કૃત્યના મહાત્મ્યનો ઉલ્લેખ કરવામાં ન આવે, તો મહાત્મા શબ્દનો પ્રયોગજ અન્યાર્થે થવો ઉચિત છે. માર્ક ૨ । યાદ રાખજો કે પિટર, નેપોલ્યન, વેલિંગ્ટન, ગ્રિન્માર્ક, કાકપર, સ્કોટ, શેલી, શેરીડન, ઇત્યાદિ મહાત્માઓ તારૂં મહું ક્યારે પણ તારા થોડા પણ મહાત્મા પડોશી જેવું કરી શકશે નહિ. ઈંગ્લેન્ડ સુધારા રૂપી સિદ્ધાંતજન આંદો, દેશી એટલું સર્વ ખરાબ સમજનાર અર્ધદગ્ધ છેા હસ્તા, પણ તારે આ મારવાડી કવી વાક્યોનું સત્ય ધ્યાનમાંથી જવા દેવા જેવું નથી.

વરસ તો एकमे मूंडिए दोए वार
 बुधदे मेडणी आपरे नंगी
 रोम रोमाचळी सिद्ध शेली करे
 ओढके लोहियां वेडो त्रिमंगी
 बाको पूत सपूत देवि बलिदान चड
 * लडे मैदानमें जोर जंगी
 साचकी बान् पंचानीए टाकरां
 अवर वर हाथीसे भेड चंगी

* હે ઠાકોર ! સાચી વાત તો એટલીજ છે, કે, પરાયણે મુદ્દામાં હાથીથી પોતાનાં ઘરની ગાદર ચાલી; (કેળે) રોમ રોમનાં જાતે જાતે ઉત્તર ઉતારીએ. પણ દુધ આપે ને પહેરણ પણ માને ભરેલું. (એવી) એનાં રૂપાણી (કાળી) રસમજ કરે. મુલિયા બલિદાન નાંદે. સંતનિ પણ એવી આપે કે દેશીએ ખાલીતાન આપનાં જાતનાં નાંદે. અને મેદાનમાં મુદ્દાં મુદ્દાં દોવ તો રાત્રે પી કાઢેલું કરે.

મતલબ પ્રદેશી મહોટાઓથી આપણા ધરની ગાડર ખીચારી શી ખોટી? એમણે અને એવાઓએ પોતાના દેશી બધુઓનું બહું કર્યું હશે—કરતા હશે, એમનો ગુણુ જોઈ આપણે પણ તેમ કરવા શીખવું જોઈએ. પણ તેમ ન કરતાં ઉલટાં, આપણામાં કોઈ એવા થયા હોય તેને વિસરી જવા, કે તેમણે “Ladies and Gentlemen” એવા શબ્દપ્રયોગ ન કર્યા હોય માટે તેમના કહેવામાં કે કરેલા કૃત્યમાં કોઈ માલજ નથી એમ સમજવાની મૂર્ખાઈથી કયો શાણો મનુષ્ય દૂર નહિ રહે?

કચ્છમાંડવીના રહેવાંસી શ્રીમાન ઠંકર સુંદરદાસ ધર્મસિંહ સંપૂર્ણ તરફથી ઇ. સ. ૧૮૯૫ માં ભાટિયા કુળકથાની ફારસી ભાષામાં લખાયેલ હસ્તલિખિત પ્રત મેને આપવામાં આવેલ. આ કુળકથાનો* તરજુમો કરાવતાં જસાની કુળકથા જે મૂળ પંજાબીમાં† છે તેથી આ ઘણી જગોએ જુદી પડતી જણાઈ. છતાં આ ફારસી પ્રતમાં પણ કર્તા તરીકે જસાનુંજ નામ છે. માફ ધારવું એમ છે કે મૂળ પંજાબી પરથી આ ફારસી કુળકથા લખાઈ છે. મૂળપરથી ફારસીમાં લખનારે‡ કેટલીક બાબતો તલાસ કરી નવીન પણ લખીછે, અને આ નવીન બાબતોની સત્યતા આધુનિક ઇતિહાસોથી પ્રતિપાદિત થાયછે.

આ બંને કુળકથાઓ તેમજ અરોડસાગર§ નામે હિંદુસ્તાની ખત્રીઓના પ્રાચીન ઇતિહાસ પરથી જણાય છે કે આસર જેઠાનંદ વિક્રમાર્ધ ૧૪૩૬ ની શાલમાં દિલ્હિના પાદશાહ ફિરોઝ-

* આનો તરજુમો મારા પરમ રનેહિ કચ્છજીન ઓલ્ફ્રેડ હાઈસ્કુલના ફારસી શિક્ષક રા. રા. કચ્છરાભાઈ મંગળજીએ કરી આપ્યો.

† જીરણ પુસ્તક બંતમ્યો બોલપંજાવી માંહે સો સબ શબ્દ ફિરાયકે બ્રજ-વાયેક દોહા કિયે સબ સમજે જિનમાંહે ॥

‡ વાઢુયા નુખના પિતાબર વલય નામના શખસે લાહોરમાં આ ફારસી કુળકથાની નકલ સંવત્ ૧૬૦૫ માં લખાવીછે.

§ ખત્રીઓના પુરોહિત મથુરાં નિવાસી સારસ્વત જગનલાલ બલ-દેવલાલ કૃત.

શાહ* તથા અપના મુલતાનના સુખા બહાદુરખાન પાસે જ્યાં કામ પર હતા. એમના હાથ નીચે ખત્રી હિરાલાલ કપુર કરીને ગૃહસ્થ હતો જે ઈર્ષાથી સુખાની નજરમાં જોડાનંદને હલકો પાડવા હમેશા આતુર રહેતો. કોઈ પ્રસંગે સુખાની રૂબરૂમાં હિંદુઓના કુળ વિશે વાત નિકળતાં હિરાલાલે જોડાનંદને કહ્યું કે તમે પોતાને કૃષ્ણવંશી યાદવ તરીકે ઓળખાવો છો, તમારી માતીના કેટલાક સોદાની અવ્યવસ્થિત હાલત પ્રતિ નજર જતાં, તમે જે ઉચ્ચપણાનો દાવો કરો છો તેમાં ધણી વહેમ આવેછે. પણ હું ધાંદું છું કે તમને તો તમારા ગોત્ર અને શાખા તેમજ તમે કેવી રીતે રાજ્યકર્તા વર્ગથી તોખા પડ્યા તેની તવારીખની ખબર હોવી જોઈએ.

સ્વાભાવિક રીતે જ જોડાનંદ મૌન રહ્યા. જે હું જુઝનો ન હોજી તો એજ સવાલ કદાચ આજે આપણને કોઈ તરફથી કરવામાં આવે તો આપણામાંથી ધણી યોગ્ય જણ તેનો યથાર્થ જિતર દેવા સમર્થ થશે. જોડાનંદનાં હૃદયમાંથી આ સવલ જ્યાંસુધી ભાટિયા કુળકથા પ્રસિદ્ધ ન થઈ લાસુઈની નીકળ્યું નહીં. આ વખતે તેમના ગર્ભમાં જે જન્મમળ્યો તેનું વર્ણન તેમની સ્થિતિમાં ક્યારે પણ ન આવેલ મનુષ્ય સી રીતે સમજી શકશે? ભાટોરમાં પોતાના પુત્રના વિવાદ પ્રસંગે નજીકના અને દૂરના જાતિયંધુઓને આમંત્રણ કરી મેળા કર્યા. સૂખાની રૂબરૂમાં નીકળેલ પ્રસંગ વર્ણવતાં તેમણે મળી બંધુ સનમુખ જે ઉદ્ગારો કાઢેલ તેમાંથી તેમના નીચેના સમ્પદો જસાએ આ પ્રમાણે સંગ્રહી રાખ્યાં છે:—

“વાવિરિયાં મોંકો મયોં વેશી વશા ન હોય
કે ધરણી મોંહે રાઘર્હીં કે ગિરોં સમુદ્રા મોંય ”

બંધુ! આ વાક્યો કયા ગુહ્યને જોડાનંદનો પડખાલી નહીં કરે? જાતીને હલકો પાડવાના યોગ્ય યત્નથીજ આ મહત્ત્વ

પુરુષને જેવી વ્યથા થયેલ, તેવી વ્યથા આને આપણા ન્યાતના કહેવાતા મુખીઓમાંથી કોઈને થઈ એવું તમારા અનુભવમાં કે સાંભળવામાં આવ્યું છે?

જે વખતે જેઠાનંદે કુળકથા પ્રસિદ્ધ કરવા યત્ન કર્યો તે વખતે આને આપણી પાસે જે જે, જેટલાં જેટલાં, જેવાં જેવાં સાધનો છે, તેમાંનાં કંઈ પણ નહોતાં. આમ છતાં પોતાના ઉચ્ચ ઉત્સાહથી સમસ્ત ન્યાતને ઊત્તેજિત કરી, કુળકથાને પ્રસિદ્ધ કરી, જ્ઞાતિના નિયમોને પરિસ્કાર કરી, સંસ્કાર આપવાનાં જેઠાનંદનાં મહત્કાર્યનો વિચાર કરીશું તો તરત સમજશે કે મોટાઈ-મહાન-પણું પોતાના સુખથી નિસ્પૃહ રહી ખીજાંઓનાં કલ્યાણ સાધનથીજ હોઈ શકે છે. હુંપણાના અભિમાન માત્રથીજ જીવન સાર્થક નથી, પણ:—

स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ॥

परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ॥*

એવું પણ સાંભળવામાં આવ્યું છે કે જેઠાનંદે જ્ઞાતિની દિન પ્રતિદિન થતી અધર્મ પ્રવૃત્તિને અટકાવવા કેટલાક નિયમો બાંધ્યા હતા. એના સમયમાં અહિં તહિંથી કન્યા લાવી પરણી બેસતા; જેથી પ્રજાની માનસિક-શારીરિક શક્તિ ક્ષીણ થવાનો ભય સમજીએને પેઠેલ, એણે, એ ચાલનો અવરોધ કરવા, ભાટિઓએ જેસલમેર ત્યાગ્યા પછી સં. ૧૩૬૬-ઈ. સ. ૧૩૧૦ માં મુલતાનમાં શાસ્ત્રિઓ-પંડિતો પાસે નિર્ણય કરાવી તુખો બાંધેલ, તેની યાદી તૈયાર કરી, જુદે જુદે સ્થળે વસતા ભાટિયા ન્યાતના મુખીઓને મુકી એવું જણાવ્યું કહેવાય છે કે, હવેથી જ્ઞાતિની વરણી પરણી આટલી આપણી ચોરાશી તુખોમાંથીજ થવી જોઈએ, ખીજે કંહીથી નહિ. આ

* જેના જન્મવાથી વંશની ઉન્નતિ થાય તે લોકે જન્મો, નહિં તો આ જન્મ-મરણશીલ સંસારમાં કોણ મરીને જન્મતું નથી? (બધાય જન્મે છે.)

યાદીની એક ચિયરેહાલ થઈ ગયેલ નહતું, અને જેસલ-
મેર તામે ફતેહગઢ પ્રગણાન્તર્ગત ગામ કોડાનાં આરેક
વિખેાછના વંશજો પાસેથી મળી આવી.

જેની શોધ ખોળમાં આજે પાંચ પાંચ વરસ થયા હું વલ-
વાન છું તેજ વરસ આમાં છે એમ જ્યારે અને જણાયું ત્યારે
મારા ચિત્તમાં જે આનંદની સેરો જુટી તેનું વર્ણન કેળવીયો
થઈ શકે એમ નથી; કેમકે જે ઈન્દ્રિઓ આનંદનો અનુભવ કરેછે
તે ઈન્દ્રિઓથી લખી શકાતું નથી. આ યાદીને નિર્માણવત્ત
સમય એવી રીતે મુકી છાંડ્યામાં આવેલ કે તેના વંશક પોતે
લગભગ ઉધાર્થ ઝાગી ગઈ હતી. આ યાદીમાંથી જેટલું કેટલી
શકાયું તેટલું પ્રસ્તાવ ત્રીજામાં સવિસ્તર લખ્યું છે. આ સર્વ
જેયા પછી વળી પણ કહેવાની ફરજ પડે છે કે જેજાનંદે માનીનું,
યથાસાધ્ય મુનિગમગદ્ કરી કહ્યાણુ સાધવા તોમ પ્રયાસ કરેલ
એમાં સંશય નથીજ.

જેજાનંદે સંવત ૧૪૪૦-ઈ. સ. ૧૩૮૪ માં, પંચગતના જરસ
નાને સારસ્વત બ્રાહ્મણને કુળકથા નિવાર કરવાનું કામ સોંપ્યું.
તેનેમાટે સર્વ તરેહનો બદોયસ્ત કરી યાદવોની ક્યાં ક્યાં વસી
હતી ત્યાં ત્યાં તલાસ કરી ખરી લગીજત જે મળે તે કનારી તારવા
કરી રવાને કર્યા. જરસાના પાતાના કામ્યા પ્રમાણે તેણે, જેસલ-
મેર, કંદેહલી, મનુરા, બિઆની, લોહરવા, દેરાતલ કેવલિ રપતે
પાંચ વર્ષ ફરી, ભાટિયા કેવી રીતે મુલ પડ્યા તેના સંવર્ણ
હકીકત લેગી કરીને, સંવત ૧૪૪૫ માં જેજાનંદે પાસે આવી
રહ્યું કરી.

આ વિષય આગળ વિસ્તારી પહેલાં આ કુળકથાને
જરસ તપાસીએ. પ્રથમનો આ કુળકથા આજ કાલ મેં
પદ્ધતિ પર કથો લખાવ છે તેવી પદ્ધતિવર કખાતેલ વર્ણ
જેથી પહેલીજ વાર પંચગતી એ કેતોના મયે પંચગતના
અનુભાસીયો એનું તત્ત્વ સમગ્રમ નહિ એ ખબર મેળ
છે. એની સાથ પહિસાર નથી એમ કહ્યું પંચગતના

ઓમાંથી કોઈકને લાગ્યું હશે. અતુકમ સાચવી લખવામાં નથી આવ્યું એમપણ ક્વચિત જણાશે. બનાવના વર્ગો પણ આગળ પાછળ આપ્યાં છે એમપણ દેખાશે. પેઢીઓ આપી છે તે પેઢીઓમાં જેસલમેરની ગાદીપર જે જે રાજાઓ આવ્યા છે, અને તેના અતુકમ જેસલમેરની તવારીખમાંથી જે પ્રમાણે મળે છે, તેથી કટલીક જગાએ ફેરફાર પણ માત્રમ પડશે. આથી એ કુળકથાની કિંમત કંઈજ નથી એવો દુરાચલ બાંધી બેસવા પડેલાં, હે બંધુ! જે સમયે આ કુળકથા લખાઈ છે તે સમયનો જેતું વિચાર કરીશ તો આપોઆપ તારું સમાધાન થઈ રહેશે. એ સમયે, મુસલમાનોના ઉપદ્રવને લીધે વિદ્યાભ્યાસ એટલે શું એપણુ ધણા થોડા જણુ સમજતા; આંક અને વ્યવહારોપ-યોગી અક્ષરજ્ઞાન, તેમજ પોતપોતાના વ્યવહારના વિગતમાં લાય-કાત સંપાદન કરવી એમાંજ વિદ્યાભ્યાસની પર્યાપ્તિ થઈ રહેતી. જે વિદ્યાભ્યાસ કરવાની લોકોને સુગમતા કે સમય હોત તો, આર્ય-શાસ્ત્રોના અર્થના અનર્થ થઈ ધર્મને નામે જે પાખંડ પ્રવર્ત્યું છે તેનું મૂળ રોપાત નહિ; અને જસાની કુળકથામાં વિન્યાસ, પરિસ્કાર અને સ્ફુટ નથી તેનું કારણ વિચારવું સહજ છે. જસાને જુદે જુદે સ્થળેથી જે જે જુદી જુદી વિગતો મળી તે તે જેમ મળતી ગઈ તેમજ તેણે લખ્યું જણાય છે. અતુકમ પ્રમાણે બનાવોના વરસો ગોઠવવાની તેણે પરવા ન કરી યાતો સઘળા બનાવોના વરસો તેને ન પણ મળ્યા હોય. • ક્ષત્રીપણું મુકી વૈશ્યપણું સ્વીકાર્યા પછી પણ ભાટિયાઓમાં જે પરાક્રમી નિવડયા તેના માત્ર નામજ જસાએ આપ્યાં છે; તે બનાવનું વર્ષ કે પરાક્રમ કરનારની પેઢીઓ કાં આપી નથી તેનો ઉત્તર એટલોજ છે કે જે વખતે આ કુળકથા લખાઈ સ્વારથી એકાદ સૈકા પહેલાં (આપણુ) ભાટિયાઓના સમુદાયની રાજ્ય-સત્તા જતી રહેલ હોવાથી તેમાંથી કોઈ કોઈ પરાક્રમી નિવડયા તેના વીરત્વયુક્ત પરાક્રમોનાં ગોષ્ઠ કરવાનું કોઈને કારણ રહ્યું નહિ એટલે આવી પરાક્રમની મુખપરંપરાગત વાતો જસાએ

દેશ પ્રદેશના વૃદ્ધ મનુષ્યોને મહોડેયી જેમ સ્થાનની તેમજ તેઓ
 હીધી; અને આજે આપણે એવા થકા વાસ્તવિક મનુષ્યોની
 વાત, વર્ષ કે પરાક્રમ કરનારના વંશના અનુક્રમ વગર સ્થાન-
 નીએ છીએ છતાં તેમાં કાંઈતે સંક્રા નથી પતી, તે આમાં
 સંક્રાનો અવકાશ શા માટે રહેતો જોઈએ? આવીજ સંજ્ઞા વગ-
 રની ધણી વાતો ટોડના રાજસ્થાનમાં નોંધાયેલી મળી આવે છે,
 છતાં કદા વિપક્ષીઓ પણ તેનું દાનિદાસિકપણું નામંજુર કરી
 શક્યા નથી. જુસાને નોંધેલ આવી વાતોમાંથી એક પલ ટોડના
 રાજસ્થાનનાં પણ છે. અણકોટીનના સમયનાં સૌરાષ્ટ્રનાં
 પછી, જેસલમેરનાં ફરી વસ્તાની ખીલાનાં સંજ્ઞામાં ટોડે જેને
 આ પ્રસંગે લેવા છે:—

આ પ્રમાણે આ વાતોને કદપીત ન માનવાને ખીજ પણ
ધણા પુરાવા આપી શકાય એમ છે.

બનાવોના વર્ષની અવાસ્તવિકતાના કારણની નિરીક્ષા કરવી
રહેજ વાત નથી, વિશેષમાં વળી મહારા જેવા વિદ્યા અને
સાધનરહિત મનુષ્યથી સાંગોપાંગ થવી સર્વથા અસંભવિત
ગણાય. તોપણ મહારા પોતાનાજ સંશય દૂર કરવા હું આ
દોષ વિશે વિચારતાં જે નિર્ણય પર આવ્યો છું તે અત્રે રજુ
કરવામાં આવેછે. એથી ખીજ કોઈને લાભ થાય તો લાભ છે
હાની નથી. પ્રથમ તો આપણે એટલુંજ વિચારવાનું છે કે જ્યાં
મોટાં મોટાં રજવાડાઓની ચર્ચા તવારીખ નીકળતી નથી,
એક જણ એકાદ વાત લખી પ્રસિદ્ધ કરે ન કરે કે ખીજે તેનું
ખંડન કરવા તૈયારજ હોય છે ત્યાં નહિ રાજા કે નહિ સરદાર,
માત્ર પ્રજા, પ્રજામાં પણ નાનો સરખો સમુદાય, તેની સાંગો-
પાંગ શંકાસ્થળરહિત તવારીખ જેવા ઇચ્છનાર, હિંદુસ્તાનમાં
વાંસેથી થયેલ અનેક રાજ્યવિપ્લવ અને તેને અંગે થયેલ પ્રજાની
દયામણી રિયતિથી તદ્દન અજાણ્યો હોવાથી પ્રથમ હિંદુસ્તાનનો
મુસલમાનોના સમયનો ઇતિહાસ બણી લેવાની આવશ્યકતા છે;
એમ કોઈ કહે તો લેશ પણ ખોટું નથી. જુલમનું ઝગમગ રહેલ
વાદળ અકસ્માત ક્યારે તુટશે, ક્યારે કોની ખડેન, પુત્રી યા
પત્નિનું હરણ થશે, ક્યારે કોનું ઘર હુંટાઈ કોણ બિખરી થશે—
જાનથી માર્યો જશે, એ કદપી પણ શકાય નહિ તેવા વખતમાં
પ્રજાએ વિદ્યાભ્યાસમાં ચિત્ત પરોવી આવી ઘટનાઓના

પુનઃપ્રયાણ વેળા તેની સાથે જવા કમુલ થયો. દિલ્હિનાં પાદશાહે તેનું
ખાહુબજા જેવા, ખુરાસાનના પાદશાહે મુકેલ લોઢાંનાં ધનુષ્યપર ગુણ
ચડાવવા તેને આપ્યું. જે આ દુબલા! (બલવાન) ભાટીએ ચડાવ્યું
એટલુંજ નહિ પણ ભાંગી નાંખ્યું. આવેળા, જ્યારે તૈમુરશાહ (ઘણુંકરી
ધબાકખાં હોવો જોઈને) દિલ્હિપર ચડી આવ્યો ત્યારે ગુરશી અને તેનાં
આ આત્મિયની બહાદુરી એટલી ખુદરતી અને મોટી હતી કે, ગુરશીને
તેનાં પૂર્વજેનું રાજ્ય, જેસલમેર વસાવ્યાના પરવાના સાથે મળ્યું.

વર્ષ તોંધી રાખ્યાં હોય એ ધારવું દેટલું જુઝ બરેલું છે. ઈંગ્લેન્ડ રાજ્યની પરમ શાન્તિના સમયમાં ખુદ ગ્રાણ્ડ હર્સ જેવા ઈંગ્લેન્ડના લખેલ મરાઠાઓના ઇતિહાસની અવાસ્તવિક-અસત્યતા-જૂલોથી કોણ અગ્નિપ્રયું છે? તો ખીચારા સર્વ રીતે સાધ્ય સદિન જસાની જૂલોને વડ દટીથી જોવું એવું કારણ તું? આમ કહેવાથી કોઈએ એમ ન સમજવું કે ભાટિયા કુળકથાની જૂલો લાંકવા માટે આ જુલો લંગડો બચાવ છે. જેઓએ પુરાતન ઇતિહાસોના સંશોધનમાં પોતાની હાંદગી ગાળી નાંખી છે તેઓ તો આવી કાળગણનાની જૂલો જોઈનેજ ઇસ્ક્રુશ્ચન્નાવે એવી ઇતિહાસિકવાતોની સત્યતા સમજ્યા છે. "Even these antiquarianisms are proofs of the fidelity of the Annals." "ઉત્તરી આ કાળગણનાની જૂલો એજ આ વારી-ઓની સત્યતાના પ્રમાણ છે." આમ કહી આ કાળગણના ઇષેજ ગણે છે. આમજ જસાની આવી જૂલો હોવાજ, એર ભાટિયા કુળકથાની સત્યતા પ્રતિપાદિત થાય છે, એમ સમજુઓ જોઈ શકશે.

જસાએ કુળકથામાં અનુદ્યમ યરોજર નધી સમજી એ દોષમાટે તો રાજસ્થાનના ઈર્તાએ આ જોઈ હું છે કે, "It were preposterous to expect to find, in the annals of the people so subject to the vicissitudes of fortune, an unbroken series of historical evidences in support of this country."

અને જેસલમેર વસાવનાર જેસલ સુધીના રાજગોળાં કુરશીનામું જે પ્રમાણે ટોડ રાજસ્થાનમાં છે તે પ્રમાણે જસાની કુળકથામાં નથી, એ જણાય છે. વજનાબથી જેસલ સુધીની જે તવારીખ રાજસ્થાનમાં છે તે નિઃસંશય હોત તો આપણને આ વિશે વિચાર કરવાનો અવકાશ નહોતો. પણ, એ નિસંશય નથી. જેસલમેરની તવારીખનો આ ભાગ, સંશયાત્મક જણાયાથીજ ટોડે શરૂઆતમાંજ લખી દીધું છે કે,—

“Thus far from Bhagavat, and I continue the history of Bhatties by the Brahmin Sukdharma.”*

સુખધર્મા, ઉણ્ણીકનો વંશ જે મિસરમાં હતો, જે વિગે હવે પછી લખવામાં આવશે, તે, જ્યારે હુઝરત મહમદ પેગમ્બરે ત્યાં મુસલમાની ધર્મ ફેલાવવો શરૂ કર્યો ત્યારે, આ તરફ ક્રમે ક્રમે ઉતરતો આવ્યો, તેની સાથેજ ત્યાંથી આવ્યો હોય એમ જણાય છે. અહિં આવ્યા પછી આ ઉણ્ણીક વંશી યાદવોની શાખાએ, મૂળથીજ અહિં રહેલ, વજનાબના વંશજોમાં સર્વ ભાવે ભળી જવા યત્ન કર્યો લાગે છે. પણ આ ઉણ્ણીકના વંશજોના આચારવિચાર, રહેણીકરણીમાં દેશકાળને લઈને જે કેટલાક ફેરફાર થયેલ, તેથી સર્વ ભાવે તેઓ એક થઈ શક્યા નહિ હોય. આથી સુખધર્માએ એક કપોળ કલ્પના ઉભી કરી હોય એ સંભવીત છે. અને તેને મૂળ વજનાબના વંશજોની તવારીખ સાથે એવી સેજબેજ કરી દીધી કે આજે તે બહુ યત્ન કરનારથી પણ સહેજમાં પૃથક કરી શકાય નહિ. તે વખતે આજની પેઠે ગ્રંથો છપાઈ ફેલાતા નહિ જેથી આ કપોળ કલ્પનાનો ભેજ અંધારામાંજ રહી જાય એ સ્વભાવિક છે. તોપણ

* જુઓ ટોડ રાજસ્થાન.

* ભાગવત પછીનો ભાટીઆઓનો ઇતિહાસ, હું શુક્રધર્મા ગ્રાહણને આધારે લખું છું.

એ તપસીય જન કલિત છે એમ ધ્યાનથી નોંધવાનું છે. જે, પ્રહુત મહું મહેલે. સુખવર્તમે, બીજીપ્રાણી હાલે એમના દેરના સૌ. જોઈતો સમય જન રહ ફોડેજ પૂરી પડે છે.

મેરની તવારીખ શા માટે લખી? આ પ્રશ્નોનાં ઉત્તર અતિ સહજ છે. જેસલમેરની સંપૂર્ણ તવારીખ હતી અને છે. આ સર્વ, અત્યંત વિસ્તારથી રાજ્યના ભાટ અને ખારોટોએ લખેલ તવારીખ જેસલમેરના માણ દિવાન નથમલે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી છે. તે તેમજ અન્યાન્ય, હજી નથી છપાયા એવા જેસલમેર સંબંધેના હસ્ત લિખિત લેખો જોયાથી સાફ જણાઈ આવે છે કે વજનાબના વંશજો હિંદુસ્તાનની બહાર ગયાજ નથી. બહારથી આવ્યા તે તો ઉણ્ણીકના વંશજો હતા. જેમાંથી કોઈક જેસલમેર વાળી શાખા સાથે રહ્યા પણ હોય, બાકી તેમણે સિંધમાં જુદું રાજ્ય સ્થાપ્યાનું ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે. ટોડ પોતાથી પણ આ વાતનો ઉલ્લેખ કરી જવાયો છે કે:—

*“This portion of the Yadu stalk would appear never to have strayed far beyond the ancient limits of Suraseni.”† * * * * *

આમ એકજ જગોએ નહિ પણ વળી બીજી જગોએ પણ એણેજ લખ્યું છે કે:—‡“After the death of Krishna and the dispersion of the Yadu tribes, some as the ancestry of the Jessallmer family, proceeded by the Punjab across the Indus, eventually establishing Gazani, while another branch remained behind.”§ * * * * *

* જુઓ ટોડ રાજસ્થાન.

† યદુવંશની આ શાખા, કદીપણ સુરસેનીની પુરાતન હદથી વધારે પેલી તરફ ગઈ દેખાઈ નથી.

‡ જુઓ ટોડનું વેસ્ટર્ન ઈન્ડિયા. (Tod's Western India.)

§ જેસલમેરનાં વૈવંચા પ્રમાણે, શ્રીકૃષ્ણનાં સ્વધામ પ્રયાણ અને યાદવોનાં વિખરાવા પછી, જ્યારે કેટલાકે પંજાબથી થઈ સિંધુ નદ એળંગી આખરે ગિઝની વસાવી, ત્યારે બીજી એક શાખા વાંસે (હિંદુસ્તાનમાં) રહેલ,

આમ છતાં ટોડે, જે સુખધર્મનો આધાર લીધો તેનું પ્રશ્ન માત્ર એટલું જ સમજાય છે કે, યાદવો સીકંદરના વખતમાં આવેલા સીપીઓનો છે એમ પોતાનો જે મત તેને પુટી મૂકે. ખીલ કોઈપણ વૈરાગ્યપરથી યાદવોના ઉત્તરમાંથી આવ્યાનું તે સાબીત કરી શકે એમ હતું નહિ. યાદવો જિટસ-ગિટસ કે સાંધીન તરીકે એ વાત મોશ્તર કોનેયે (Cowell) બહુજ અચ્છો રીતે ટોડનું ખંડન કરી સાબીત કરી બતાવી છે એટલે મારે તે વિષે કહેવાનું રહેતું નથી. જસાએ કુમરપામાં ન્તાપેશ પેડીઓના ફરકારનું પ્રશ્ન એવું આપી સમજાવ, કે જેસલમેરની જે તરારીખ છે તે પ્રાચ્યગદ્દ હોવાથી સ્વભારિક રીતે પ્રાચ્યસાહ્યના વિષયોમાં રહીને રખતી પડી છે, જ્યાં એમાં એટલો તો મહત્ત્વ પડે છે કે તરત સમજી સમજાવ નહિ. જસાએ જેસલમેર નહીં તરારીખ તરારીખમાંથી પણ ઉતારો કર્યો એમ એના પોતાનાજ રખતાપરથી સિદ્ધ છે. અને જેસલમેરની માટીપર દેસલ્વે મુકેલ કમારોને મળી લેવાએ મોઝ રાજપૂતોનો અમાને, મનામણું કરી મળીબતી જગોએ પ્રાપ્ત અને પ્રાપ્તની જગોએ મળીબતી કે મોટા માટીની જગોએ નાનામાટીને માટીએ બેસાડવાના પ્રમાણ સમજાવેલું છે. જસાએ, મમે તે પ્રશ્નથી આમ માટીપર આવેલા રામને પાલકા રખતો પુત્ર સમજી પેડીઓના ફરકાર કે વધારા પદાર્થો કર્યો હોવો જોઈએ.

આ સર્વ કહેવાનું વાત્પર્ક એમ નથી કે જગાણી રખેલ માટિયા કુમરપામાં જુદો હેતુ નહિ. પ્રાચ્ય દુર્ગ દર્શકોએ મૂળ વાતની સત્યતાની પ્રતિષ્ઠા પણ જેમ પુરાવા દેવામાં આવી છે તેવી પડે છે.

હવે આપણે મૂળ વિષય પર આવીએ. જગાણેમાં જાણીતી માટિયા કુમરપા પેવાર કરી જેમાંથી જાણીતું રહેલું છે એ વાતથી કોઈ સુખા પ્રાપ્ત. જેમાંથી આ કુમરપા મેં એવો કોઈ અન્ય અર્થ અને આ મહેલના વાતમાં જગાણે પેવાર પેવાર પેવાર

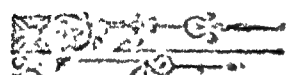
રોકડું આપ્યા ઉપરાંત ભાટિયાની સમસ્ત ન્યાતનો પુરોહિત કરી સ્થાપ્યો. પુરોહિતપણાનો હક તો વાંસેથી એના વંશજોના પ્રમાદથી તેમના હાથમાંથી જતો રહ્યો, પણ ભાટપણાનો હક તો અઘાપિ પર્ચત તેઓ ભોગવેછે એ સર્વના જાણ્યામાં હોવું જોઈએ. જેઠાનંદના આ મહત્ કાર્યની ઉત્તમતાનો વિચાર કરવાની જેમના મગજમાં શક્તિ હશે, જે આ કૃત્યની તારીફ કરતાં કરતાં આનંદમગ્ન થઈ જતાં હશે, તેમને આ કૃત્યની અભિવંદનીયતા, તેમાં રહેલ જ્ઞાતીનું ઉત્તમપણું દઢ કરવા-દઢ રાખવાની આજપણુ કવચિત દૃષ્ટીએ પડતી મહાનુભવતાનું દર્શન કરાવવું પડશે નહિ. વળી પણ કહું છુંકે જેઠાનંદના યત્નથીજ આપણે ક્ષત્રી-ચદુવંશી ક્ષત્રી-ચંદ્રવંશી ક્ષત્રી છિએ એમ છાતી ઠોકી, ખેંચડકપણુ કહેવાને સમર્થ થયા છીએ. હે પ્રભો! અમારી જ્ઞાતીમાં ધરોધર આવા જેઠાનંદનો જન્મ થાઓ!! અસ્તુ!!!

પ્રસ્તાવ ૩ જો.

ભાટિયાઓનાં, ભાટીપણા-યાદવપણાનાં પ્રમાણ.

જોકે, જેસલમેરનો અનુદ પ્રતિદાસ, ૩૫૫૫૮ નવો થયેલો, તેપણુ ભાટિયાનાં ગુણ યાદવપણાનાં કરો સકરહેનદિ એવાં પ્રમાણો મુજબ કે દરેક રીતરત્ને, અનુદ દતિદાસ ન છતાં પણ સમકક્ષિન બનાવેલી સદા હતો, જુના રેખો, જાનપત્રો દત્ત્યાદિ ગોળિ, સખાં પદાર્થો — “They have preserved hints of the old which indicate original authenticity.” દમજાનના દતિદાસવેત્તાઓએ આમ સખ્યું છે એમજ સ્વી. પણ કુલ લમાન તવારીખનવિશેષે પણ ભાટીસમુદાયનું પારખું કહુવ કયુંછે. ફરિશ્તાને આપારે, મોટું સુસ્મરક એકાદ લખેછે “Anangpal was true to his father's engagements, but the Raja of Feroz, who was dependent of Lahore on the northern side of Multan, refused to pay his share of tribute.”

* તેમજ જે પ્રમાણપત્રના સ્વરૂપે સમજાવેલું છે, તે સમજાવેલું છે તેમજ સમજાવેલું છે.

and resolutely opposed to Sultan.* તેમજ ટોડે લખ્યું છે “They (Bhatties) founded successively Tannot, Deraval, and Jessalmer in S. 1212.—The present capital of the Bhatties, the lineal successors of Krishna.†” વળી કુચના રાજ્યકર્તા વર્ગ જાડેજ રજપૂતો વિશે લખતાં એણેજ લખ્યું છે “Jareja is the most important tribe of Yadu race, next to the Bhatties. Its history is similar. * * * * * There is the strongest ground for believing that their range was not so wide as that of the elder branch, x x x x x even in Alexandar’s time they retained the marks of their ancestry‡.” ડિગાઈન્સ (Degugnes) નામે પ્રખ્યાત શોધકે પણ જત્ર મુસલમાનો મૂળ ભાટીજ છે એમ લખતાં યદુ ભાટી એમ સાફ આ પ્રમાણે લખ્યું છે “ When the Yadu Bhatties expelled from Salivanpur &§. જેસલમેરની

* અનંગપાળ પોતાના પિતાનાં કરાર પ્રમાણે કબુલ રહ્યો, પણ મુલતાનથી દક્ષિણ પ્રદેશનાં લાહોરનાં તાખાનાં યદુ-ભાટી રાજ્યે પોતાના ભાગની ખંડણી આપવા ના કહી, દ્રઢ સંકલ્પથી મુલતાનની સામે થયો.

† તેમણે (ભાટીઓએ) અનુક્રમે તનોટ (તનવટ) દેરાવલ અને સંવત ૧૨૧૨ માં જેસલમેર વસાવ્યું. જે હાલ ભાટીઓની-શ્રીકૃષ્ણનાં વંશજોની રાજધાની છે.

‡ યદુ વંશની, ભાટીઓથી ગોણ, બહુ અગત્યની શાખા જાડેજ-ઓની છે, તેનો ઇતિહાસ મલતોજ છે. x x x x x તેમનો, મુખ્ય શાખા (ભાટીઓની શાખા) જેટલો વિસ્તાર નહોતો એમ માનવાને સખલ પ્રમાણ છે. x x x x x ડેઠ અલેક્ઝાંડરના (સિકંદરના) સમયમાં, એઓ તેમના મૂલવંશના ચિન્હ ધરી રહ્યાં હતાં.

§ જ્યારે યદુ ભાટીઓ સાલીવાહનપૂરથી હાંકી કહાડયા-ઇત્યાદિ.

વસ્તી વિશે લખતાં વાલ્મિકીયમ હુન્દરે (W. W. Hunter)
 પણ ઇમ્પીરિયલ ગેઝીટીઅર ઓફ ઇન્ડિયામાં લખ્યું છે કે:-
 "The majority of the inhabitants are *Yadu*
Bhatti Rajputs &c." પ્રોફેસર કોવેલે (Professor
 Cowell) પણ સિદ્ધ કર્યું છે કે:- "The great tribe
 of Yadu is the tribe of Krishna and of the
 pure Hindoo descent."†

આ પ્રમાણે દરેક શોધકે ભાટી, યાદવવંશી છે એમ સાદે
 લખ્યું છે તે આપણે જોયું. જાપાના મહાન કવિ, ચંદ્ર બ્રહ્મચારી
 સંવત ૧૨૧૫ થી ૧૨૫૦ સંસ્કૃતી, દિવિદના છેલ્લા રમણ મહા-
 રાજ પૃથુરાજ ચૌલાણના સમયનો પ્રખ્યાત પ્રાચીન ઇતિહાસ
 ને પૃથિરાજ રાસાને નામે મરાઠુર છે તેમાં ઉઠાણે ઉઠાણે નાટી
 સામંતોના પરાક્રમોનું કથન કરેલું છે. તે પરથી પણ સમ-
 વ્યય છે કે તે સમયે પણ આપણે ભાટી નામે વિખ્યાત કવિ-
 દેવાતલ સૂર્યો નામે સતાવિસમાં પ્રસ્તાવનો હંદે પર મો
 આ પ્રમાણે છે:-

શૂદ્ર રાવર ઉપર ઘાટ પયો પાંચાર કિત વિગિ
 તિતિ ઉપર ચામંડ ધયો હુસ્સેનપાંત સગિ
 ધજાદ ધજાદ દોદ દરવલ વરનજે
 પચ્છલેન આહુટિ ધની ધંધી ખાલુજે
 ગજરાંજ વિયલુ ગુરનાન વલવદ ખાલુરંત વરવોદવર
 ધની ધારવાર ધારદ ધની વરનટી કપ્પારી કપ્પ

૬૭ મા છંદમાં સામે મોંએ લડી સ્વર્ગે ગએલ સામંતોના નામ ગણી સ્તુતિ કરતાં, મહાનંદ જ્યસિંહ નામે ભાટી વિશે લખ્યું છે—

પર્યો રાવભાટીવરં પંચપંચં
જિને મુક્તિકે પંથ ચણાઈ સઘં

* * * *

ચરિપતંગ જૈસિંગ પૈ પતંગ અણુન તનદજે
ઇતનવ પતંગ ગતી લીન કરી અરિ અરિ ઘનગજે
ઝહતેલ ઠામવાતી અગની એકલ વિરજાઈય
ઇહ પંચ અણ્ણઅરીપંચ, પંચઅરિષ્ઠ્ય લગાઈય
આરત્તીકુંઆરીવર્યો દેઈ દાહન દુજ્જનદવન
જિતેવઅસુરમહિમંડલહ ઔરતાહિ પુજે કવન?*

પ્રીપા બુધ્ધ નામે એકત્રીસમા પ્રસ્તાવમાં પૃથિરાજની સમાના વર્ણનમાં ભાટી સામંત અચલેસ વિશે કથન છે કે:—

અચિલેસ ડતંગ નરિંદ્ર ધરં રન મજ્જ વિરાજત પંગ મરમૂ
મયમદ્વિય માન જહાન જપે જિહિનામ સુને અરિઅંગકપૈ

યાદ રાખવું કે આમ અંદે શુદ્ધ ક્ષત્રી સામંતોની ગણનામાં

ચોતપોતાની ધડી ધડી વિખરાતી હાર શ્રેણીબદ્ધ કરવા લાગ્યા. ધારના ધણીએ અને ઉત્તમ ભાટીએ બાદશાહના ચતુરંગના સુંદર દરવીરો અને એ હાથીનો ભણે નાશ કરવાજ નક્ક અસીયુક્ત અગ્નિબુજદંડઉંચો કર્યો.

* રાવ ભાટી પડયા, પડતાં પડતાં પણ પાંચને ચમસદનમાં મોકલી દીધાં. જેણે મુક્તિનો માર્ગ ખરેખરો ખુલ્લો કર્યો. જેમ પતંગ દીપ-કમાં પડી પોતાનો નાશ થતાં થતાં દીપકને હોલવી નાંખે છે તેમ જૈસિંગે પંચત્વ પામતાં પામતાં પણ પાંચ દુશ્મનોને રસ્તે પાડ્યા (મારી નાંખ્યા) અને સૂર્યયાનમાં ગમન કર્યું. દુર્જનોના મસ્તકપર બળાત્કારે પગ મુકી રણભૂમીને કંવારીજ વર્યો હતો. પૃથ્વીતલમાં અસુરોને શેહ આપી હતી. એની ખરેખરી કોનાથી થાય?

† મરૂ ભૂમિનો રાજા અચિલેસ જે રણભૂમિમાં ઉત્સાહથી દીપી નીકળે છે; (આ) ભટ્ટી ભાનવું (ચંદ્રવું) ભય આપી જહાનને છે; એનું નામ સાંભળતાંજ દુશ્મનો કંપેછે.

તેમજ અન્યવેળા સામંતોનો દરજ્જો ગણતાં પણ માટી સામં-
તોને કોઈ પણ દાત્રી સામંતથી ઉતરતા ગણ્યા નથી કર્યું
ઉત્તમ પદ્મ આપ્યું છે. જે માટી ઉપર તરફથી આવી પડીયો
દાત્રીવર્ગમાં દાખલ થયા હોય અને શુદ્ધ દાત્રી ન હોય તો મુખે-
રાજતા સમયમાં એ વાત વિશેષજે સોદેશની ગણતરી દેખાત
અને ઉપ દાત્રીઓ સીધીઅતોની ગણના પોતાસાથે થયા કે
એ શું સંભવિત છે? વળી તે વખતે તેમજ અજે પદ્મ,
માટી, પાંત્રીશે કુળ રજપુતોમાં પરીપૂરેથી ક્યા કે આવે તો, તે
બનવું અસંભવિત યાત. ઉદ્યપુર જે માટે સુરેન્દ્રેય કાળે,
એમ હોત, તો કદાપિ પણ માટીવર્ગમાં પોતાની જગ્યા આપવા
નહિ. તેમજ જે સમયે મનુની અગાળા રાહ રીતે રાહરિત
અર્થ સુદી હતી તે સમયમાં કોઈ પણ કોરે વર્ગ, પત્ની પદેના
વવનો-સીધીઅતો, દિગ વર્ગમાં મળી ગઈ સહે એ વાત નહિ
ધર્મના ગણનારથી કદાપિ પણ ન થતું હકાત એમ છે.
મનુજીએ દસમાં અધ્યાયમાં ચોખું વખ્યું છે કે:—

“સર્વ વર્ણેષુ તુલ્યાનુ પત્નીન્વદાનયોગીષુ ।

અનુલોભ્યેન સંમૂના જાન્યાઽંગિયાસ્ત પત્ય ને” ૩૯

લખે છે—“That by a proper attention to vestiges of ancient superstition, we are sometimes enabled to refer a whole people to their original ancestors, with as much if not more certainly than by abstractions made upon their language; because the superstition is engrafted upon the stock but the language is liable to change.””

આપણે પણ આપણા પહેરવેશ, પરાપૂર્વથી આમ થતું જોઈએ એવી જાહેર રૂપે રૂઢિ ગયેલ કોઈ કોઈ રસમો અને ભાષા પ્રતિ નજર કરી જોઈએ કે ક્યાં મળતાપણું દેખાય છે? દોડે ભાટી અને ભાટિયાણીઓનો પોશાક જે પ્રમાણે દીકોછે તેની સાથેજ આપણે પ્રથમ આપણો પોશાક સરખાવીએ.

“The dress of the Bhatties consists of a Jamah or tunic of white cloth or chintz reaching to the knee; the cumerband or esinture tied so high as to present no appearance of waist; trowsers very loose and in many folds, drawn tight at the ancle and a turban generally of scarlet colour, rising conically full a foot from the head. A dagger stuck in the waist-band, a sheild is suspended by a thong of deer skin from the left shoulder,

” પુરાતન રહી ગયેલ જાહેરનાં અંકુરો પ્રતિ યથાર્થ ધ્યાન પહોંચાડ્યાથી, ઘણીવાર આખખી ભતનું મૂળ તેમની ભાષાનું પૃથ્થકરણ કરી જાણીએ, તેથી વધારે નહિંતો તેના જોડણી ભણી શકીએ છીએ; કેમકે અમુક જાહેરો ભતના વંશપરંપરાના સંસ્કારથી તેમનાપર કાતરાયલા જેવાં હોયછે, જ્યારે ભાષામાં ફેરફાર થઈ જવાનો સંભવ છે.

and the sword is girt by a belt of the same material." અર્થાત:—"ભાટિયા સફેત કપડાનો અથવા છોટનો ચુંડણ સુધી લાંબો જમો (અંગરખો) પહેરે છે. કમર-અંધ એટલો ઉંચો બાંધે છે કે કમરનો ભાગ બિલકુલ દેખાઈ જાય છે. પગનાં ગિરિયા પાસે કસકસતી ધણી દહીંઓ વગેરે દીલી સરવાળ પહેરે છે, તેમની પાછડી ને ઘણું કરી કમુળી રંગની હોય છે, તે રાખાકારે લગભગ એક ફૂટ ઉંચી હોય છે. કમરમાં ક્યાર, પીઠે હરણનાં ચામડાની ચર્મ બાંધેલીયો ગ્રામે ખજે હાલ બાંધેલી અને એવાજ ચામડાનાં પટાથી તલતાર લટકાવેલી હોય છે."

આને આપણા યુવાનોએ જે પોશાક પહેર્યો છે તેની સાથે આ ઉપલા પોશાકને લેશપણ મળતાપણું નથી. આજકાલનો આપણો પોશાક, અંગ્રેજોનાં પોશાકમાં કેટલોક ફેરફાર કરી પાર-સીઓએ ધારણ કરેલ પોશાકની તકલ છે; એટલે મળતાપણું ક્યાંથી હોય? પણ આને પણ, તદ્દ બાટિયા તેમજ સુમાઓ મુંબાઈનાં ઉચ્છ્રંખત સુમારાની હવાથી બચેલ, સ્વદેસ તરફ રહેલ બાટિયાઓનાં પોશાકમાં જે મળતાપણું છે તે તરત ધ્યાનમાં આવે એટલું નિકટ છે. ચેરવાળા, મુંબઈની નીચે સુધી, અને ગોંચાપર બાંધનાં સળવાળી (મૂડીઓ પેંડે) ને અંગરખા પહેરે છે, તે બહુ ફેરફાર બાદે આમેય ભાટિયા જમા છે. 'દશ' એવા જમા વિશદ પ્રસંગે મુજબનાં પહેરવામાં આવે છે. પાગડી પણ લગભગ મળતીજ છે. ભાર ઉંચાઈ કંઈક ઓછી થઈ છે તેને બદલે સાંચ રાત્ર નીચી જાય છે. બેંડ બાંધવાનો ચાલ નથી રહ્યો, પણ પગે પગને તે બાંધે છે ભાર એજ ટપની બાંધે છે. પેલાસરખ કમરનાં પટિ રાખો શ્રી દેશસરખનાં હરવારની તસવીર જેવું નોંધાયું તેને તે સળવાળી બાટિયાઓનાં પેશાકનાં તદ્દપણ ફેરફાર વધારે જાય પાડરી પડે. અને રાખો શ્રી દેશસરખનાં મુજબનાં પેશાક

ભાદિયાઓની પ્રાચીન સ્થિતિ.

CH

PRESS.

ભાદીની પુરાતન તસ્વીર નો ઉતારો.

ભીતરનોજ છે. સૂરવાલ, ઢાલ, તલવાર અને કટાર તો આપણું રજપૂતાના મુકી આ તરફ આવ્યા ત્યારે મુકીજ આવ્યા છીએ. આ રીતે જેસલમેરનાં ભાડી અને આપણું ભાટિયાઓનાં પોશાકમાં મળતાપણું છે.

આ તો સ્વભાવિકજ છે કે, પુરુષોનાં ચાલચલણ, આચાર-
વિચાર, પોશાક ઇત્યાદિ દરેક વસ્તુમાં, સહવાસનાં અને દેશનાં
ફેરફારનાં રંગનો પટ બેસતાં વાર લાગતી નથી. પણ સ્ત્રીઓ
વિશેષે કરી આર્યસ્ત્રીઓ પુરાણી વસ્તુનો, સત્વર લાગ, રૂઝ-
તજ કરતી જણાઈ છે. પાશ્ચાત્ય સુધારાનાં અનન્ય ઉપાસકો,
પોતાને વળગેલ ભૂત, ઘણી મેહનતે પણ આર્યસ્ત્રીઓને હળુ
સુધી વળગાડી શક્યા નહિં તે આ પ્રકૃતિને લીધેજ. અને
હજી પણ તેવા યત્ન આરંભનારનું યત્નફલ આકાશકુસુમવત્
દેખાય છે, પણ ફરતલગત નથી થતું તેનું કારણ પણ અન્ય
નથી. આથી કંઈ એમ નથી સમજવાનું કે સ્ત્રીઓને ફેરફાર-
નો રંગ નથી બેસતો; એસે છે, પણ પુરુષો કરતાં ઘણો
મોડો, અને તેમ છતાં પુરાણા સંસ્કાર ખીજરૂપે રહી જાય છે.
હવે આપણે સ્ત્રીઓનો પોશાક પણ સરખાવી જોઈએ કે તેમાં
કંઈ વિશેષ મળતાપણું દેખાય છે.

"The dress of the Bhattianis which discriminates the sex, consists of *gagra* or petticoat extending to thirty feet in width made generally of the finer woolen, dyed a brilliant red with a scarf of the same material. The grand ornament of the rich and poor, though varying in materials is the *choori* or rings of ivory with which they cover their arms from the shoulder to the wrist. They are in value ~~from three to~~

thirty five rupees a set, and imported from Muska-Mandvi though they also manufacture them at Jessulmere. Silver karris (massive rings or anclets) are worn by all classes, who deny themselves the necessities of life until they attain this ornament." એટલે કે, "ભારિયાણીઓ કાંતરંગની, ઘણું કરી ઉમર પસ-મનો બનાવેલ પંદર ગજ ઘેરનો ધાધરા પહેરે છે. તે પર એક જાતની કાંતરંગની ઓટણી હોય છે, ગરીબ અને તબક્કાનું મુખ્ય ધરણું હાથીદાંતની સુડિઓ, જે સોળથી પાંચીસ રૂપિયા સુધીની હોય છે તે છે; અને તે પોંચાયા લગભગ કાંટી સુધી પહોંચી મુકે છે. જોકે જે સરસેરમાં પણ તે તૈયાર થાય છે અને મસ્કા માંડવી (કચ્છમાંડવી) થી તે મળાવવામાં આવે છે. દરેક વર્ગ રૂપાનાં કડકાં પહેરે છે, તે એટલે સુધી કે પેટ પાટા બાંધીને પણ પ્રથમ કડકાં ધરાવે છે."

ફક્ત એ દાયકા પહેલાં આપણી સ્ત્રીઓનો પણ એક પહેર-વેશ હતો. આજે પણ આપણા કચ્છ કાંઠાવાડ પ્રજાનાં પા-નમાં ધાધરા અને ઓટણીનો પહેરવેશ છે. કચ્છમાંથી કાંટાંની ચાક લગભગ નાશુદ થઈ ગયો છે, પણ કાંઠાવાડમાં હજી એ ચાક છે. જોકે જે સરસેરની પંડા, દાખની કાંટીયા પોચા પર્યંત સુગાંતથી પેહરાતા પણ મોટા ફેરનાં સૂત્ર હજી પણ તે જ ભાગે પેરાય છે. કચ્છમાં માત્ર હમણાં હમણાં જ એ ચાક બંધ થતો ચાલ્યો છે. સુગાંતવિત્તી ભારિયાઓનાં પેહરામાં થઈ ગયેલ ફેરફારનું કારણ શું તે જરા મોટેથી જુનારો સ્ત્રીઓનાં પોશાકે શું રૂપ પડ્યું તેનું પ્રથમ કારણ તમ-વંશની મદારાજોની સ્ત્રીઓનાં સંસ્કરણ છે. પહેલે સ્ત્રીઓ જે રીતે આખરે સરીકે એકાદ સાડી પહેરે છે, તે રીતે તેમને જોઈ સાડી પેહરાતો ચાક નાશુદ, એક જ પેહરાનું માનવું છે, તે જોડું નથી. વાંસે વાંસેથી પસરતો-પસરતો

ભાદિયાઓની પ્રાચીન સ્થિતિ.

૫૫.

ભાદિયાણીની પુરાતન તસ્વીર નોંધ. ૧

થવા માંડી. ચુડલા પણુ તૈલંગ દેશની સ્ત્રીઓ પહેરતી નથી તે દીકું, અને વળી ધણુ ભાગને શ્રીમંતાઈએ કૃપા ન કર્યા છતાં અડોસપડોસની શ્રીમંતાઈની હવાથીજ સુકુમારપણું આવી એવું બાળ્યું. કે ચુડલો કરકમત્રને વ્યથા કરવા લાગ્યો. પ્રેમી પતિઓથી પ્રિયતમાની વ્યથા સહન ન થઈ શકવાથી, કાચનાં કડકામાં સોહાગનાં સમાવેસનાં તેમનાં કાર્યને તેમણે અભિવંદ્યો. ચુડલો પણુ ભારી પડે ત્યાં કડલા કાઢી નાંખવાનું કારણ શું ખોળવું હોય?

આથી લખનાર વગર વિચારે—ગુણાવગુણુ જોયા વિના પુરાણી રસમનો પક્ષ કરવા બેઠો છે એમ સમજવું નહિં. દરેક વસ્તુમાં ગુણુ અને અવગુણુ બંને, કુદરતી રીતેજ રહેલાં છે. આટલા માટેજ, વસ્તુ પોતે જાતે સારી અથવા નરતી નથી, પણ તેની ઉત્તમતા અધમતા તે વસ્તુનાં ગ્રાહકને લઈને છે એમ શિષ્ટો કહી ગયા છે. મ્હારો, આ જગોએ આ યા પેલી રસમનો ગુણાવગુણુ બતાવવાનો યત્ન છેજ નહિં. એ તો લેખણી આવેશમાંને આવેશમાં ચાલી ગઈ. આજની સુધરેલી રસમોનાં અનુયાયીઓને, જે ખોટું લાગ્યું હોય તો તેમણે માફ કરવું, કેમકે લેખકની સ્વતંત્રતા લખતી વેળા લેખણી લઈલેછે, તે વાતને લખનારાજ જાણેછે.

એકાદ બે દાયકા પહેલાં આપણામાં, મારવાડીઓ પડે છોકરાઓની લાંબી ચોટલીઓ ગુંથી ફૂલગણુ નાંખી તાલા વગરની બે કટશની ટોપીઓ પહેરાવતા, તે ઘણાનાં ખ્યાલમાં હશે. અને કાનમાં તંગલતો ઠેક હમણા સુધી પણ કવચિત દીકામાં આવતા.

આતો આપણે પોશાકનું સાદૃશ્યપણું જોયું. પણ એથી પણ વધારે એકતા આપણી સંસારિક રીતો, વિવાહ, સિમંત ઇત્યાદિ પ્રસંગનાં ગીતોમાંથી જણાઈ આવે છે. એકાદ નમુનો

જોઈએ. અષ્ટમાસી સંસ્કાર* વેળા, શરૂઆતનાંજ ઈએ પ્રથમ આરંભ કરે છે:—

શ્રીકૃષ્ણ ! રૂઢમણી ઈમ ભણે, લાખારસી ચુંદડીરે:
પિયુ મુજને ચુંદડીનાં કોડ લાખારસી—કુવ.

(શ્રીકૃષ્ણ કહે છે)

કેશી રંગાવસુ ચુંદડી, લાખારસીરે;
કેશી ઘસાવસુ ભાંત, લાખારસી ચુંદડીરે.

(રૂઢમણી કહે છે અ.૧૨)

ખાંભી રંગાવો ચુંદડી, લાખા
ચાખસિયારી ભાંત—દ'લાદી.

આલણુ, વાણીયા, લુવાણા, કોઈપણ જાત, આમ શ્રીકૃષ્ણનું નામે ગીતનો આરંભ નથી કરતી, અને આપણે ભાટિયાજ કરીએ છીએ તે કંઈ વિનાશરણુ દર્શો આ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભાટિયા કૃષ્ણવંશીજ છે. વળી આ ગીતમાં, “કેશી રંગાવસુ,” “કેશી ઘસાવસુ” “ઈમ ભણે” ઇત્યાદિ જે પદો છે તે સાદું મારવાડી ભાષાનાંજ છે; વળી પસંદગી પણ લાખારંજનીજ છે. એટલે આપણે મારવાડમાંથીજ આવ્યા છીએ તે પણ સાદું જણાઈ આવે છે. આવું આ એકજ ગીત નથી પણ “નવમે મૂસે કાના કુંવર જન્મ્યા” ઇત્યાદિ, એવી અને ગીતો છે. આપણે ભાટિયાજ—ખીજ કોઈ જાત નહિ, “ક.ગ.ક. કુંવર જન્મ્યા” એમ માય છે, એવી પણ ભાટિયા કૃષ્ણવંશીજ છે, એ સ્થિતિ થાય છે. આમ દરેક પ્રસંગનાં ગીતો માંથી આવા પુરાવા મળી આવશે.

રની ભાષા, અને આજની ત્યાંનીજ ભાષામાં ફેર નથી થયો એમ કેમ કહેવાય? માટે અમુક ચીજોને જે નામે જેસણમેરમાં ઓળખવામાં આવે છે તેને આપણે કયે નામે ઓળખીએ છીએ તે જોવું વધારે સારું છે. કેમકે અમુક વસ્તુઓનાં નામ, જેનો વિદ્વાનોને ગ્રંથો લખવામાં ધણો ખપ પડતો નથી, તે સ્વાભાવિક રીતેજ થોડું રૂપાંતર પામે છે. આવી તુલના માટે આપણે જેસણમેરના તોલ માપની રાજ્ય તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ યાદીનેજ ઠાંકીએ:—

“૪૦ સેરકા ૧ મન ઓર પાયલી. ૪ વ માળી સેર ૫ કા સોમિ અમરશાહિ તોલ ૧ સે ૩ સેર તક ઓર ગામ વારુમે પાયલી સેર ૫ કા પોકરન મૂજવ વ તનોટમે ટોપા સેર ૮ કા ફલોધી મૂજવ હે તથા પાયલી ૧૬ કી ૧ સેડ વ (સોલા) સેડકી કલસી જો અમરશાહિ મન ૧૨ કી હોગી વાહર ગામોમે હે.” આમાં એક ટોપા શિવાયના મણુ, શેર, પાયલી, માણું (મણુ), સર્ધ, કલસી, ઈત્યાદિ માપના નામો એના એજ છે એમ ખતાવવું પડશે નહિ. વળી માપનું કોણક પણ ક્યાંક મળતું છે તે પણ પ્રત્યક્ષ છે.

મારવાડના તવારીખનવિશ દેવીપ્રસાદે, જેસણમેરમાં ધણુ ભાગે પ્રચલિત હોમેની જે ટીપ આપી છે તે ટીપ જોતાં, આપણા દેશનાં જૈદ માણુસો, જેને આપણે વગર કુંળવાયલાને નામે ઓળખીએ છીએ, તેઓ જે હોમેને માને છે તેમાંના ધણુ હોમેનું મળતાપણું દેખાઈ આવે છે. “x x x x x x x x x” “મનુષ્યોસે અદ્રઘવસ્તિ ગૌલ વ મવે સૌવ વહવાર મનુષ્યુ જ્યું હૈ. વાજે વાજે મનુષ્ય તો इनोके गढायत है सो इनोको देखे और दिखायभि सकतें है. तथा दुनीआमें भली बुरी बरतनेकी कहे ज्युं और दुषरे मनुष्योंपर छाया वादा वढावीअँका लगे तो तुर्त या मुद्दतमें विमार होकर मरजावें सो उनसे मिलता है. कहेतें है की उनका गढायत आकर फीणानां से उतारना कराके वचायभि लेता है. x x x x

× × × ગામ છોટીઆકી સૌવમે તો દિવાલોકે દોડે વ ખોલોને પાવુજીકે થાનપર દિવે ઓર ગામ નેડાન કરાલી આવસોને દોલી મેવાડ દિલ્લાઈ દેવે હૈ સો કહતે હૈં કે મલીનાથલી દોલી ખલતે હૈ. ચુનાચે ટંકાકે પોકરને કહતે હૈં કિ જિસ સાલ દોલી વ્યાદા હોતી હૈં જમાના અચ્છા વ આરામ રહેતા હૈં. કઠોર સાંગ પોતે હી જવાનસે અવાજે હુડ હુડદા હા સુનનેસે દિવાના હુરા વ મિલાહ નહિ હોતા વ તોઢકા અવસર નહિ આતા” × × × × × × × × × × × + ઇત્યાદિ.

આવી રીતે મૂત પ્રેત બુવા વિગેરેને ધણા ઝેર માણસો મારે છે, તે કોઈથી અજ્ઞપ્યું નથી. દિવાળી પ્રસંગે પાણના થાન પર નહિ, તો ધરના દ્વારપર અને દેવાડયોમાં દિવા મુકે છે. હોલીની બ્વાળા જોઈને, વરસ સાઈ અથવા નરતું મશે, જેનું હથ પશુ આપણામાં ધણા ઝોડો કરે છે. રીડનો ઉપદ્રવ ન થયા વિશે, આવેજ બહુમ આગળ ઢરી જેડુતોને દિશસો આપતાં ધણા ટદ્દ માણસોને મેં જોયાં છે.

આ પ્રમાણે આપણા પહેરવેરા, રસમો, જાળા, બેઝ, પ્રવર્તિ ધણી જગોએ મળતાપણું છે એ આપણે જોઈએ. હવે આપણા ભાટિયાઓનાં જાડી-યાદવપણા માટે કેંઈ અનિવાર્ય પ્રમાણ મળે છે કે નહિ તે તપાસીએ. મર જૂનિમાં વતણી, મૂત મારિ-ઓમાંથી નિશ્ચેસ જતોનું વર્ણન કરતાં પ્રવત જેન્ટલ મેડે (Colonel James Toll) સાદે લખ્યું છે કે “This nation is also one of the equestrian peoples, who have been introduced into the commercial and the domestic life. It has been to his advantage.” એટલે કે “જાડીયાઓએ પણ આ પ્રકારક વર્ણનાજ છે જેમો વતણરી જેનાં પાટણ મળ્યા છે, અને આ પરિવર્તન તેમના કનકેસર પડે છે.” જેમના લેસરના જાડી, જેઓએ આપણા પડે હોય તે મુજબ જેમના સ્વીકારી ગુજો જાણી નથી, તેઓ આપણા માનિતઓના વ.

ભાટીપણા અને ભાઈપણાનો અઘાપિ નિર્સંકાએ સ્વીકાર કરે છે. જેસલમેરના માણ દિવાન નયમલે જેસલમેરની જે તવારીખ પ્રસિદ્ધ કરી છે તેમાં આ પ્રમાણે લખેલું છે:—

“૧૦૮ વા રાવ તણુજિ તનવટ યાન પાટ વેઠા સંવત ૮૬૨ ફળકે છઠે કંવર જામકે વંશકા ભાટિયા હુવા જો સાહુકારામેં લાયક હૈ.” તાત્પર્ય કે, ૧૦૮ મો રાવ તણુજી તનવટમાં ગાદિએ બેઠો સંવત ૮૬૨. એના (તણુજીના) છઠા કુંવર જામના વંશમાંથી ભાટિયા થયા જેઓ વ્યાપારી તરીકે મશહુર છે. એજ તવારીખમાં જેસલમેર રાજ્યમાં વસતી જેટલી જાતો મૂળ ભાટી છે, તેનું વર્ણન કર્યું છે ત્યાં પણ સાદે લખ્યું છે:—“ભાટી રાવ શ્રી તણુજીકે છઠે કંવર જામકે વંશકા ભાટિયા મહાજન આગે છાં ૨૭૦૦ થે અવ ૧૨૫ હૈં મગર સિંધ, કચ્છ, વમ્પદમેં હજારો ઘર વહેદિ દ્રવ્ય પાત્ર વ સાવકારોમે નામીગ્રામો હૈં x x x x યાને ભાટીવંશસે યહ કોમ પૈદા હુઈ હૈ.” એટલે કે, “ભાટી રાવ શ્રી તણુજીના છઠા કુંવર જામનાં વંશનાં ભાટયા વેપારીઓનાં અગાઉ અહિં ૨૭૦૦ ઘર હતાં; હમણા ૧૨૫ છે, પણ સિંધ, કચ્છ અને મુંબઈમાં હજારો ઘર બહુ દ્રવ્યપાત્ર અને વ્યાપારી વર્ગમાં બહુ નામધારી શહેરીઓ છે x x x x એટલે કે ભાટી વંશમાંથી આ જાત પેદા થઈ છે.”

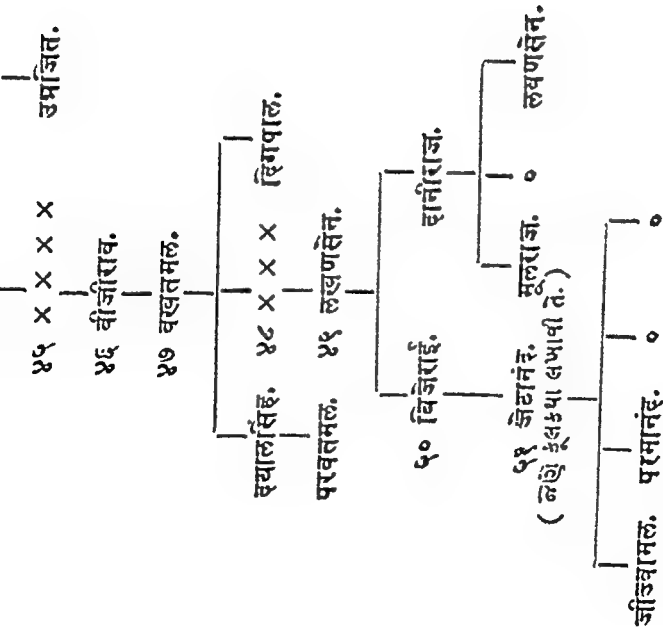
જેઠાનંદે પ્રગટ કરાવેલ યાદિ જેનો આપણે પ્રસ્તાવ ખીજમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે; તે જો આખીને આખી કાયમ રહી હોત, તો આને છેલ્લું બધું અજવાળું થાત? પરંતુ આપણા દુર્દેવથી તે નહિ જેવીજ છે. આરોહના વંશજો પાસેથી એ યાદિની માંગણી કરી, અને તેણે જાણ્યું કે હું એ યાદિ લેવા ધણો આતુર છું ત્યારે

* આ વેળાએ જેસલમેર હજી વસ્યું નહોતું. તણુવટ નામે શહેર ભાટીઓની રાજધાની હતી.

તો તેણે કોણ જણે શા કારણથી એ આપવાની ધસીને નાપાડી.
ઉતારે પણ એ ચાર રૂપિયાની લાઝ ચ આપી અનુનય કર્યો.
તેમજ મોટી મોટી આશા આપી ત્યારેજ કરવા દીધો. અતઃ
દાવાદી જેવાં મોટા દસ પાનાના અડધીઆ પર તે સખાતી
હતી. સાંચવણ વગર પડી રહેવાથી તે ઉપાડતાંજ ગરી પડે
એવી હાલતમાં આવી ગઈ હતી. પ્રથમ મેં આદિથી અંત-
સુધી ન્યાં વાંચી શકાઈ ત્યાં વાંચ્યું તો મને ગણ્યાયું કે, ન્યાં
આંધતી વેળા ૪૯ પેઢીની જે ગણના કરવામાં આવેલ તેનીજ
એ યાદી હતી. આરોઠ પોતાની અને મામનાં એક ખીમ ૧૧
આલણની મદદથી તેમાંનો ચોડા ભાગ જે પ્રમાણે કિંમતી
શકાયો, તે જેમનો તેમ નીચે ઉતાર્યો છે. * * * થી
* * * (દોઢ લીટી નથી) થી આદીદેવકોં નમસ્કાર
કરાહાં ન્યારી ન્યારી પેઢી * * * (આડેકે આડેકે
ન દેખાઈ) ગણના કરી જે થાન મુલતા * * *
(અગમગ પાનું અડધું વંચાયું નહિ) ગામયા માથેન * * *
(અર્ધી લાઈન નથી) કરીદે. પુતરી પુતર જ્યાદન દો
સરલતા હેતુ આસર નુસી વીજેરાનું જોડાનંદ માયા દો
જારદલીમે સરીતા * * * (આડેકે વણ નથી) ચાકક
હોળોં ચાહીજે * * * થી શીવ * * * રાય મામ-
રીઆ રાય હરીઆ તીજા રાય સળદ ચીયા રાય * * *

પૃષ્ઠ ૧૬ પંચમ.

* * * * "ય રામીઆ," (અર્ધી જે પ્રમાણે જસામે પેઢીને
અનુક્રમ આપ્યો છે તેજ પ્રમાણે આગળ પાઠજનો કોંઈ એ નોંધ
રૂપો નોંધજે એમ ગણાય છે. નોંધે દેવતા દેવતા વેળે વર-
ગામ ઉડેગામો નહિ) * * * રાય હરીઆકોં * * * નહ.

[बटियाओनी प्राचीन स्थिति.]

આ આખી યાદિમાં જે ભાગ આપણે ઉતાર્યો છે તેથી સ્વધારે સારો ખીન્ને ભાગ નથી. આવો સંબંધ વગરનો આ સ્વેચ્છ ઉતારી વાંચનાર વર્ગને કંટાળો આપવાનું નાદુરસ્ત ધારી બાકીનો ભાગ પડતો મુકવામાં આવે છે. આટલા ઉતારા ઉપરથી પણ સમજી શકાય છે કે, આપણે રાવ તણુજીના વંશ-માંથી છઠ્ઠાએ એમાં શક નથી. વળી આપરથી એક ખીન્નું અજવાળું એ પડે છે કે, જેમ ઠક્કર ચતુર્ભુજ વાલજીએ લખ્યું છે તેમ, આસર નામે કોઈ જુદી તુખ ન હોવી જોઈએ. પણ રાવ હુરીઆની તુખમાંથી તે યદ્દ હોવી જોઈએ; કેમકે જેઠાનંદ પોતાને આસર તુખોદ્ભવ લખે છે છતાં આ ખુરશીનામામાં એણે પોતાને હુરીઆ તુખમાં ગણ્યો છે. તેમજ વંશાવળીમાં આસર-રાયનું નામ પણ આવેલું છે, જે ઉપરથી આસર વંશીઓ કહે-વાયા હોય એ સંભવીત છે.

પ્રિય વાંચનાર બંધુ! આ રીતે, ઈતિહાસો, આપણા આચાર વિચાર, રીત ભાત, પહેરવેશ, ભાષા ઇત્યાદિ પરથી, આપણું મૂળ યદુવંશ-કૃષ્ણવંશી-ભાટીપણું નિસંદેહ પ્રમાણિત થાય છે તે તે જોઈએ. જોસોતો કદાચ કુળકથા લખવા ભાટિ-યાઓ તરફથી નિયુક્ત થયો હતો, પણ ટોડ સાહેબ કે દિવાન નયમલને તો આપણે ભાટપણું કે પુરોહિતપણું આપવાની લાક્ષ્ય આપી નહોતી. એમણે ધણી શોધને પરિણામે જે ખરું જણાયું તેજ નિષ્પક્ષપાતપણે લખ્યું છે; એમાં તો, ગમે તેવા દુરાચારથી પણ આનાકાની કરાય એમ નથી. છતાં કોઈ સ્વાર્થી પોતાના પેટને ખાતર, કે પોતાની કોષપણુ જાતની સત્તા ભાટિયાઓપર છે એવી વૃથા સમજણથી, આમ માની લીધેલ સત્તાને નિરંકુશિત કરવા, પોતાના અજ્ઞાનપણામાં, ખરો માર્ગ તજી ખોટો માર્ગ લઈ અન્ય ઉપાયને અભાવે આપણે ભાટિયા કૃષ્ણવંશી ભાટી નથી એમ કહે તો તેથી સ્પષ્ટ રીતેતેનું અજ્ઞાન-પણું, અને જેથી પ્રાયશઃ આડે માર્ગે જવા રૂપ પાપાચરણ થાય છે એવી સ્વાર્થવૃત્તિ જણાઈ આવે છે. આવા સ્વાર્થી

અને દુરાગ્રહી લોકોનાં મ્હોટાં અંધ કરવાનો સરળ ઉપાય માન્ય એકજ છે, અને તે એ કે તેમના બોલ્યાની કોઈએ ઈશ્વર કરતી નહિ.

ભાટિયાઓ મૂળ સ્ત્રીજ છે, એટલે માત્રીની પ્રાચીન તવારીખ એજ ભાટિયાઓની—આપણી પ્રાચીન તવારીખ છે. ભાટિયાઓની સર્વિસ્તર તવારીખ જાણવાના આકાંક્ષુએ જે સંભવેરની પ્રાચીન તવારીખ જોવી. અદિતો તરફ જોઈતો સાર માત્ર આપીએ છીએ; કાંકે ત્યાં આપણા જૂતકાળના સર્વિસ્તર મોટાં મોટાં ઇતિહાસો વિદ્યમાન છે, ત્યાં તે વિશે મારા જેવાએ નવું શું લખવાનું હોય!

શ્રી નારાયણની નામી કમળથી વ્રજા યમા. પ્રજાના અત્રી, એમ ઉત્તરોત્તર જે કીર્તિસાગી ચંદ્રચંદ્રી રાગઓ યમા, તેનો અનુક્રમ જે પ્રમાણે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં આવ્યો છે તે નીચે ઉતારીએ છીએ.

૩ અત્રી

૪ ચંદ્રમા

૫ તુલ્ય

૬ પુરુષવા

૭ આસુ

૮ નહુષ

૯ યયાતિ

૧૦ યદુ (મા પશુના નામ પામી પશુના રૂપમાં રહેલા)

११ कौष्टा

१२ वृजिनवान

१३ श्वाहहि

१४ कपेकु

१५ चित्ररथ

१६ शशर्विदु

१७ पुश्रवा

१८ धर्म

१९ उष्णा

२० रुपक

२१ ज्यामध

२२ विदर्भ

२३ कृत

२४ कुंति

२५ वृष्टी

२६ निवृत्ति

२७ दशार्ह

२८ व्योम

२९ जीमूत

३० विहृति

३१ भीमरथ

३२ नवरथ

३३ दशरथ

३४ शकुनी

३५ करंभी

३६ देवरात

३७ देवक्षम

३८ मधु (आ नाम पण्ठी श्रीकृष्णने नाव १ वन हंइ ॥)

३९ कुरुवश

४० अनु

४१ पुन्यहीन

४२ जायु

४३ सान्वित

४४ गुणिन (आ नाम पर्याय गुणिनको हंइ ॥ १, २, ३)

૪૫ ચિત્રરથ

૪૬ વિતુરથ

૪૭ શૂર

૪૮ ભજમાન

૪૯ શિનિ

૫૦ સ્વયંભોજ

૫૧ હૃદિક

૫૨ દેવમીઠ

૫૩ શૂરસેન

૫૪ વસુદેવ

૫૫ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા

સતયુગથી તે કલિના આરંભ સુધી, એટલે સત્ય, ત્રેતા, અને દ્વાપર યુગના સંધ્યા અને સંધ્યાંશ શીખે ૩,૮૮૮,૦૦૦* વર્ષમાં ચંદ્રવંશના કુલ ૫૫ રાજા થયા એ વાત ઐશ્રદ્ધાળુને તો શું, પણ શ્રદ્ધાળુને પણ અસંભવિત લાગે એમાં નવાઈ નથી. પરંતુ ત્રણ યુગમાં માત્ર ૫૫ જ રાજા થયા એમ વાત છેજ

* દેવે રાત્ર્યહની વર્ષે પ્રવિભાગસ્તયોઃ પુનઃ ।

અહસ્તત્રોદગયનં રાત્રિઃ સ્યાદક્ષિણાયનમ્ ॥

ચત્વાર્યાહુઃ સહસ્રાણિ વર્ષાણાં તુ કૃતં યુગમ્ ।

તસ્ય તાવચ્છતી સંધ્યા સંધ્યાંશશ્ચ તથાવિધઃ ॥

इतरेषु ससंध्येषु ससंध्यांशेषु च त्रिषु ।

एकोपायेन वर्तन्ते सहस्राणि शतानि च ॥

નહિ. જેમને સત્ય મણુવાની આકાંક્ષા છે, તેમને ટું પુનું પું કે, આવી નાના બાળકો પશુ જોઈ શકે એવી અસંભવિત વાતો! જેમાં લખી હોય તેવા ગ્રંથોને આજે લાખો વરસ યમા, આ આર્યાવર્તના મનુષ્યો કેમ માન આપે! પૂર્વાપરસંગ્રહ જોઈ વિના ગમે તેમ કહેવા સૌ મુખત્યાર છે, આટી શ્રી વ્યાસ કહે તે શ્રીમદ્ ભાગવતના નવમા અધ્યાયમાં સોમવંશનું વર્ણન કરતાં પ્રારંભમાંજ કહ્યું છે કે:—

“અયાતઃ શ્રૂયતાં રાજન્ વંશઃ સોમસ્ય પાવનઃ ।

યસ્મિન્નલાદયો ભૂવાઃ કીર્ત્યંતે પુણ્યકીર્તયઃ” ॥

“હું રાજા ચંદ્રમાનો પવિત્ર વંશ સમિતો. જે વંશ વિં પવિત્ર કીર્તિવાળા (પુરુષા વિગેરે) રાજાઓના ચરિત્ર કહેવામાં આવશે.”

આ પરથી નું એમ તથા સમજાવું કે સોમવંશના સંપ્રગામ રાજાઓની આ વંશાવળી નથી, પણ જેઓ વિંશત કીર્તિવાળા યમા તેઓનાંજ નામ છે. આમ, આ વાતને મન કે અસંભવિત માનવાનું કારણ નથી.

શ્રીકૃષ્ણ, પ્રભાસમાં ચાદવોનો પરસ્પરમાં લડી સંહાર થઈ રહ્યા પછી, ત્રણે લોકની સ્થિતિ અને સદેહ નિરાકરણાર્થે નિયમિત મૃત્યુને અધીન થવાના અભિલાષી થઈ, ઇન્દ્રિયનિરોધ રૂપી મહાયોગ અવલંબન કરી, પીપળાના ઝાડનીચે સૂતા. જરા નામે મૃગયાભિલાષી વ્યાધ*, યોગ યુક્ત માધવને મૃગશ્રમથી દૂરથીજ વિદ્ધ કરી પકડવા માટે નજીક ગયો તો પિતામ્બરધારી ગોવિંદને દીકા. બયથી અત્યંત ધ્રુજતા પાર્શ્વીએ શ્રીકૃષ્ણના ચરણારવિંદ ધારણા કરી ક્ષમાયાચના કરી. શ્રીકૃષ્ણે તેનું આશ્વાસન† કરીને જડ શરીર ત્યજી દીધું.

શ્રીકૃષ્ણના સારથી દારકે હરિતનાપુરમાં જઈને પાંડવોને યદુકુળ નાશ થવાના સમાચાર કહ્યા. યુધિષ્ઠિરાદિ પાંડવો આ સમાચારથી અત્યંત શોકસંતપ્ત થઈને સમયને ગોચ્ય કર્તવ્યનો પણ વિચાર કરવાને અસમર્થ થયા હોય એવા શ્રીરહિત જણાયા; તેમનામાંથી જાણે શક્તિજ હરાઈ ગઈ હોયને. આ દારણુ ખગરથી નિસ્તેજ થયેલા માધવના પ્રિય સખા અર્જુનને, યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞા લઈ શ્રીકૃષ્ણના પોતાપર થયેલ અનંત ઉપકારોને સ્મરી, તેના પરિવારને આશ્વાસન અને આશ્રય આપવા માટે દારક સાથે દ્વારીકા પ્રયાણ કર્યું.

દ્વારીકામાં જઈને અર્જુનને જોયું તો દ્વારીકા નગરીની શોભા નષ્ટ થઈ ગઈ હતી. ચાદવોની નાથ રહિત અનાજ સ્ત્રીઓ માધવના સખા અર્જુનને આવેલા જોઈ અત્યંત કરુણ સ્વરથી રોદન કરવા લાગી. જે વીર, ભારતના યુદ્ધમાં ઇષ્ટ બંધુબાંધવો અને પુત્રોના પોતાની સન્મુખ હણાયાથી પણ, લેશ માત્ર પણ વિચક્ષિત નહોતો થયો, તે વીર ઐભત્સુ, આ વેળાએ, હા પતી હા પુત્ર! ઈત્યાદિ ઇષ્ટ સંબંધીઓનાં નામોચ્ચાર કરી કરી વિલપંતી ચાદવ સ્ત્રીઓનાં નયનાશ્રુ જોઈ, અશ્રુ ખાળી શક્યો નહિં.

સમયને યોગ્ય જે કર્તવ્ય હતું તે સમાપ્ત કરી સ્ત્રીકુળનો ઉચ્ચ ઇચ્છાનુસાર તેના પરિવાર સહિત પ્રપૌત્ર વગ્નનામને આગળ કરી દ્વારીકાને ત્યાં છોડ્યા. ત્યારે કેટલીક મજાએ આ કાદવો આગિર-દેશમાં * આવી પહોંચ્યો, ત્યારે સાંનાં ગૌરવતિજીની આગિર લોકોએ અર્જુનને એકથો ને શ્રીસદિત જોઈ તેનાપર હ્રમણ કર્યો. મનુષ્ય બળવાન નથી કાળ બળવાન છે. ભારતનો અદ્વિતીય યોદ્ધા તે વેળા તેમને સર્વ માથે નિવારણ કરવા અસમર્થ થયો.

ત્યાંથી આગળ ચાલી અર્જુને કૃતવર્માના પુત્રને અને બોઝાની સ્ત્રીઓને માર્તિદાવતુ નગરમાં રાખ્યાં; સત્યજનંદન યુધિષ્ઠિરના પુત્રને સરસ્વતિના પ્રદેશનું રાજ્ય પ્રદાન કરી, વગ્નનામને કન્દિલ-રથનું રાજ્ય આપ્યું. વગ્નનામે પશ્ચિમ અનુનાય કર્યો જતાં, રૂદ્ર મણી, હેમવતી અને જામ્યુવતીએ અભિપ્રવેશ કર્યો; અને સાત જામાદિ અન્ય સ્ત્રીઓએ, તપસ્યા કરવા વનમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ સર્વ પટનાં વેળા સામ્બાતમજ ઉચ્છિદ્ર પોતાને યોદ્ધા ન મિસરમાં રહ્યો. બ્રાહ્મણસુરને પેટ કંઈ સંતાન ન હોવાપર કૌભાંડ નામે તેના બાઈ અને મંત્રીને રાજ્ય મળ્યું. ઉચ્છિદ્ર, કૌભાંડની પુત્રી રમાનાં મનથી સામ્બને એકરમે મન્યો. કૌભાંડને પણ પુત્રસંતતિ ન થવાથી અને આ વાતના અંગે રૂપી દુર્ઘટનાનાં સમાચાર મળ્યાથી, ઉચ્છિદ્રને ત્યાંજ રાખ્યો અને રાજ્યપ્રદાન કર્યું. જે ગમ નામે રાજ્યએ મિત્રની વસાહતનું દોડતા રાજકીયાનમાં મુખ્યમંત્રી તવારી અને આગરે જોડાયું છે, તે આજ ઉચ્છિદ્રના પદમાં થયેલ હશે. ત્યારે વગ્નનામની કન્દિલકાની માદીપર પ્રવિષ્ટ થવામાં ગઈ ત્યારે

જાન્યવતીના પરીવારને તેમના મોરાળનું માણસ જ"પુ લઈ ગયાનું પણ ઇતિહાસોપરથી સાબિત થયું છે.

વજનામની પછી ઇન્દ્રપ્રસ્થની ગાદીપર ઉતરોત્તર જે રાજ્ય થયા તેનો અનુક્રમ, મુખ્યત્ત્વે જોળસેજ કરી, એવો કરી મુક્યો છે કે, નિઃસંશય વંશાવળી કાઢી અસક્ય નદિં તો અત્યંત કષ્ટસાધ્ય તો છેજ, એમ આપણે આગળ લખી ચુક્યા છીએ. આવું છતાં ઇતિહાસવેત્તાઓ એટલું તો નિઃસંદેહ પુરવાર કરી શક્યા છે કે મુઘિઝિર વર્ષ ૨૭૫૦ એટલે વિક્રમ સંવત પહેલાં લગભગ ૩૦૦ વર્ષપર વજનામથી ૮૨ મા રાજ્ય જયસિંહની, ખિયાની નામે શહેર જે હાલ ભરતપુર રાજ્યના તાળામાં છે તે રાજધાની હતી. ઇન્દ્રપ્રસ્થ મુકી ખિયાનીમાં ક્યારે રાજધાની થઈ તે જાણવાના સળજ સાધન નથી; પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે વજનામના વંશજો, આ શહેર દુસ્મનોએ છતી લીધા-થીજ *મરશ્વલીમાં ગયા.†

જયસિંહના જેટપુત્ર વિજયપાળે ખિયાની છુટી ગયા પછી કરેલીમાં, પોતાના સમુદાયને લઈ રાજ્ય કરવા માંડયું. યાદવ-વંશીઓ હજી પણ કરેલીવાળાને મુખ્ય પદ આપેછે.‡ કરેલી પછી અનુક્રમે તનવટ, દેરાવડ, અને લોડરવા એ તેમની રાજ-ધાની હતી. દુસાળનો પુત્ર જેસલ જ્યારે રાજ્ય સત્તાપર આવ્યો ત્યારે એને લોડરવા સુરક્ષિત ન જણાયાથી લોડરવાથી પાંચકોશ દુર પહાડી જગ્યામાં જેસલમેર વસાવ્યું સંવત ૧૨૧૨ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૨ ને રવેલ. આ જેસલ પછીની જેસલમેરની તવારીખ છે તે ખિલકુલ સંદેહ વગરની ને યથાર્થ છે. જેસલના બે પુત્રો હતા કલ્યાણસિંહ અને સાલખાન તેમાં સાલખાન ગાદીપર બેઠો. કલ્યાણસિંહને પિતાએ દેશવટું આપ્યું, વાંસેથી સાલખાનનો વંશ ઉચ્છિન્ન થતાં, સચિવોએ કલ્યાણસિંહને મનાવી જેસલમેરની ગાદીપર અભિષેક કર્યો સંવત ૧૨૫૬

* મારવાડ, † જુઓ વિજયરાસો, ‡ જુઓ ટોડ રાજસ્થાન Vol. I,

કલ્યાણસિંહને છ પુત્રો હતા, ચચિકદેવ, લખજીએન, નવનંદ, પીતમસિંહ, પ્રતાપચંદ, અને અસરાવ. કલ્યાણસિંહ પદ્મ ચચિકદેવ ગાદીએ બેઠો. ચચિકદેવનો તેજરાવ, તેજરાવના બેપુત્ર, જેતસિંહ અને કરણ. તેજરાવે નાના કંપર કરણનો અભિષેક કર્યો જેથી રીસાઇને જેતસિંહ યુજરાતમાં ગઈ મુઘલમાન પાદશાહની નોકરીમાં રહ્યો. કરણપછી તેને પુત્ર લખજીએન સંવત ૧૩૨૭ માં ગાદીએ બેઠો. લખજીએન પછી તેનો પુત્ર પુનપાળ ગાદીએ આવ્યો. આ પુનપાળ અત્યંત ક્રોધી અને જેરીકો હોવાથી, જાણાતો પડાવતો અને ઉમરાવોએ તેને ધરબદ્ધ કરી, જેતસિંહ, જે યુજરાતમાં ગયો રહ્યો તેનેને મળાદિ લાવી ગાદીએ બેસાડ્યો સંવત ૧૩૩૨. જેતસિંહના બે પુત્ર મુળરાજ અને રતનસી. મુળરાજનો દેવરાજ, દેવરાજના, નવનંદ, સિરવણ, અને દમીર. દમીર પછી બહાદુર અને પ્રમુખ વડેવેગો હતો.

અલાઉદ્દીન ખિલજી જે ઇનિલાસમાં ખુનીને નામે મહદુરજે તે આ સમયે કિલીના તખ્તપર હતો. નવનંદ અને મુળરાજની એક લઈ આદલાદના માજુસા સિદ્ધિ નરે તથા રતનમાં બખ્ખરમાં મુકામ કરી પડ્યા હતાં. જેતસિંહના પુત્રના સાંજળપામાં આ વાત આવી. ૭૦૦૦ પોદી અને ૧૧૦૦ મંદિર્ અર્થ દમીરે આદલાદના માજુસા પર હાથો મારે અને બખ્ખરમાં હુડી લીધી. અલાઉદ્દીનને આવાતની ખબર મળી તેને ૧૩૪૧

કોઈ ચડયો અને નખાળુ મહેયુખાં અને આદિલખાનને ૧૦૦૦૦ ઘોડું અને ૫૦૦૦ પાયદળ આપી સત્વર જેસલમેરપર ચઢી જવા હુંકમ કર્યો સવાંત ૧૩૫૦. * આજ વર્ષમાં મુળરાજ ત્રીજો તરતનેજ જેસલમેરની ગાદીપર આવ્યો હતો. જેસલમેરની તવારીખમાં લખ્યા પ્રમાણે બાદશાહનું લશ્કર આઠ વર્ષ જેસલમેર ફતેહ કરી શક્યું નહિં. આ વાતને ધડીબર અતિશયોક્તિ માનીએ તોપણ આટલું તોનિસંદેહ છે કે આ ઘેરો લગભગ બાર મહિનાસૂધી રહ્યો. અને આવાતને ઇતિહાસોથી પણ પુષ્ટી મળે છે

અંતે જ્યારે જેસલમેરના કિલ્લામાં ખોરાકની તાણ પડી અને મુળરાજે જોયું કે હવે વધારે સમય આ સ્થિતિમાં દુષ્મનોનો અવરોધ કરી શકાય એમ નથી, ત્યારે તેણે મુખ્ય મુખ્ય પટાવતો, ભાયાતો અને સાંભતોને એકઠા કરી કહ્યું:—“હે વીર વર બાંધવ ગણુ અને સરદારો! આપણે સઘળા જાણીએ છીએ કે જય અને પરાજય એ ઇશ્વરાધીન છે. મનુષ્ય સાધ્ય પરાક્રમથી તમે સઘળાઓએ આટલો સમય દુષ્મનોને તિલમાત્ર પણ નમ્યું ન આપી જેસલમેરનું રક્ષણ કર્યું તે માટે હાલ ધન્યવાદ શિવાય ખીજી રીતે નવાજેશ કરી શકું એવા સંજોગોમાં હું નથી. તે માટે તમારા બળવડે બળવાન આ તમારા રાજના ધન્યવાદનો સ્વીકાર કરશો. મારે અત્યંત ખેદયુક્ત ચિત્તે પણ તમે સઘળા વીરોને જણાવ્યા વગર છુટકો નથી કે આપણા ખોરાકનો સંગ્રહ નિઃશેષપ્રાય થયો છે. અન્ન-વિના મનુષ્ય શીરીતે લડી શકે. લગભગ એકાંદ એ દહાડા ચાલે એટલુંજ અન્ન અવશેષ છે. હવે નીતિને તેમજ સંજોગોને ઊચિત જે કર્તવ્ય હોય તે સુચવશો.” મુળરાજ શાંત થયો કે સભામાં, મુખ્ય શાહિરસિંહ નામે સરદાર ઉભો થયો, અને બોલ્યો:—“રાજધિરાજ! સામંતનો મંત્ર અંત સૂધી લડવા

* જુઓ. મહમદ કાશમનું ફેરિસ્તા. હિજરી સન ૬૯૪ માં અહાં ઉઘીનેજ જેસલમેરપર સવારી કરી.

સિવાય બીજો હોઈ શકે નહિં. મને તો આ સને સંપા "સાંકે
યવો ઉપિત જયુય છે. કેમકે આ આંખોની સામે સમજું
ધૂળવાણી થતું જોય મારી ઈચ્છા નથી; કેમકે તેમણે સમજાવે
સિરોધાર્ય છે." એના બોલી રહ્યા પછી બાપતોનાં જોર અને
આતુશની વિશ્વસિંદ તરફ સ્વેની નજર ગઈ. તેઓનું
શાહિરસિંહે જે કહ્યું છે તે રજપૂત મનનીને સંપા બેઠા રહ્યા
કહ્યું છે. જેસલમેરની બૂમી એવા પુત્ર રત્નોપીત્ર પૂતળીને
પણ બપોરે રાત્રીનો વિચાર કર્યું ત્યારે સમજાય છે કે તેની
યુક્ત મંત્રણા યવી મદારાવલને ક્ષિતિ મળ્યું છે. અને તે
એક રીતે વાગ્યા પછી એટલા માટે મને તો મને છે કે,
વૃદ્ધ તેમજ કિશોર વયના સ્ત્રી પુરોને કાઈએ મુશ્કેલી
સુરક્ષિત અન્ય સ્થળે રાતને સમયે મોકલી દેવા અને મેં મને
સુદમાં કેસરીઆ કરવા હોય તેમના કુટુંબને આજીવી પગ
પૂર્વની રીત પ્રમાણે અગ્નિને સોંપવા." વાદવાદના પોતપોતનાં
સમા સ્થળ ગાંધી રજુ મદારાવલ સુભરામને પણ તે મંત્રણા
યોગ્ય ગણાઈ તેણે નાદાતસિંદ, નવલસિંદ, જેસલમેર, જેસલમેર,
પ્રમુખિ બાપતોને બળાત્કારે સમજાવી મદ અને કિશોર જો
પુરોને, તેમનાં પોતાના કુટુંબનાં જેસલમેરથી મદારે અન્ય
સુરક્ષિત સ્થળે લઈ જવાનું કાર્ય કરવા મેં મેં મેં મેં મેં મેં
સસલત પ્રમાણે આસરે પછી આ પુરો મંત્ર સંકેતે સિંદ
મેરમુકી પૂર્વોત્તર પ્રદેસ તરફ રવાના થયા અને કોઈની અવગણ
ઈચ્છાથી દુઃખનો ન મળે તેમ નિર્ણય નીચે લખે.

બાપી રહેવા પીર પુરોને આજી રાત "યો પાતમુદ વંદર
જ્યાં ચકા ચક્રીય રૂપાં લે" તેમ પ્રમાણ કરતાં નવ લોકનાં
પણે કળે અગિત કરી. પ્રમાણન પર્વાંત સમજાવવા પિત્રના
તેવાર કરવામાં આવી. બાપ, કેસલ અને કુટુંબનાં મદાર
પ્રદેસી એક પછી એક અગ્નિમાં પોતે કરવા નાંચી રહ્યા હતાં
તેમનાં પુત્રોને તેમનાં પુત્રોને દુઃખ નહોતું હતું તેમનાં પુત્રો
મર્યાદા.

તે રજપૂત જનનીઓને ॥ જેનણે મૃત્યુનો જરા સરખો પણ ભય કર્યો નહિ. આ સમયે કુલ યોવીશ હજાર સ્ત્રીઓએ ચિતારો-હણ કર્યાનું ઇતિહાસોમાં લખેલું છે.

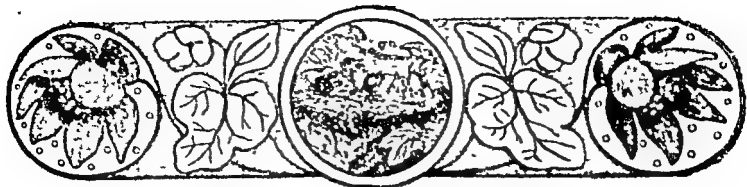
આવી રીતે પ્રીતિપાત્ર સંબંધોના નષ્ટ થવાની સાથે વીરપુ-ષોની કોઇપણ જાતની સંસારમાં રહેલ મમતા નષ્ટ થઈ ગઈ. જગત હવે તેમને ભયંકર દીસવા લાગ્યો—ખાવા ધાવા લાગ્યો. જેસલમેરના દરવાજા ખોલી નાખવાનો રાવલે આદેશ કર્યો. દરવાજા ઉઘડવાની સાથેજ વીર ભટ્ટીઓ દુધારી નગ્ન અસી હસ્તે, “ હર હર મહાદેવ ” કરતા વ્યુત્પન્ન થઈ, દુશ્મનોના દળમાં, બકરામાં સિંહ પ્રવેશ કરે તેમ ધસ્યા, અને

“ જુટ જુદિય જુદ્દં જોવતી વૃદ્ધં
ભરિન્ અરુદ્ધં અરિ વદ્ધં ।
ઊર ધરી અરિજકં દૂરદહકં
મૂર અતકં ધકધકં ॥
દલ લલ પર ઓટં શીશ વિઘોટં
રનરસ લોટં પરિઝટ્ટં ।
દંતયઃ ઉત્તારં કંધયમારં
અરિ ઉતારં ધૃત છટ્ટં ” ॥

આવી રીતે, જે પ્રહર બીષણ યુદ્ધ ચાલ્યું. ભટ્ટીઓનાં ઉગ્ર-અસહનીય વીરત્વ સામે દુશ્મનો ડામાડોળ થવા લાગ્યા. અરખ-લિત મહારાથી બેખાકળા જેવા થઈ ભેગા પલાયન કરવાની તૈયારીમાં હતા, એટલામાં મંડોરથી નવી ફાજના કુમકે આવ્યાથી મુસલમાનોમાં નવું જોર આવ્યું. રજપૂતોને કોઈ તરફથી મદદ આવવાની ન હોવાથી જેટલું જોર દુશ્મનોમાં વધ્યું તેટલું ભટ્ટીઓમાં ઓછું થયું. સમુદ્રના અગાધ સલિલમાં જેમ ઉગ્ર વેગવાળી નદી અંતે શાંત થઈ જાયછે, તેમ મુસલમાનોનાં અસંખ્ય સૈન્યમાં તેઓ એક પછી એક શાંત થઈ ગયા; સર્વંત ૧૩૫૧.

મુસલમાનોની ક્ષેત્ર યદી જેસલમેરમાં દુરખનોએ પ્રવેશ કરી.
રજપૂતોએ તેને પોતાને હાથેજ જાળી મૂત કરી, રજપૂતોએ જોઈ ન
કરી હીધું હવું, એટલે દુરખનો નિરાશ થઈ ગે વાં પછી તેને
એમજ ખડેર હાલતમાં મુકી ગયા હતા. એમના ગયા મર્યા
પછી જેસલમેર થણા વખત સુધી જેસલમેર રહ્યું; કેમકે હવે એ
પાસે તેને ફરી વસાવવા પૈસા કે માનુસો કેમ પાડી શકાયું.

પ્રસ્તાવ ૪

નુખેનાનું બંધાવું અને તેનું બંધારણ.

પ્રિય વાંચનાર બાઈ? આપણે કેમ અને કેવી રીતે જેસ-
લમેર મુકવું પડ્યું તે તે જોયું. એ જોવાની સાથેજ,
અત્યાર સૂધી આપણી જે એ કુળકથા ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ
થઈ છે, તેથી આ હેવાલ ઘણી જગોએ જુદો પડે છે એપણુ
તારા લક્ષમાં આવ્યું હશે. ઘણાક ઇતિહાસો જોવાથી આજ
હેવાલ મને વાસ્તવિક લાગે છે. એની વાસ્તવિકતા વિશે મારે
વકલ્પ હોય નહિ, કેમ કે મહાન કવી કાલીદાસ જોવાને પણુ:—

x

x

x

x

“વલવદપિ, શિક્ષિતાના માત્મન્ય પ્રત્યયંચેતઃ ॥” *

એમ ઉચારવું પડ્યું છે તો હું શી ગણતીમાં? આ હેવાલ કેટ-
લીક જગોએ જસાથી જુદો પડે છે, માટે જસાનો યત્ન નિર્રથક
છે એમ ધડીવાર પણ ધારવું નહિ. આપણે આગળ પણ કહ્યું
છે ને વળી પણ કહીએ છીએ કે જસે જે સમયે બાટિયા કું-
કથા લખી તે સમય આજના સમયથી જુદોજ હતો; અને તે સમયમાં ગમે તેટલી ભૂલો છતાં તેણે જે લખ્યું છે તે સત્ય છે.

* “સર્વ પ્રકારે શિક્ષા લીધી જેણે કરિ અતિ અભ્યાસ
તેઓના પણ મનમાં આત્મ કુશલતા વિશે ન નિશ્ચય.”

હમરો ધન્યવાદને પાત્ર છે. આ રેખકો, પેદાશીત ફરી આ માર્ગમાં પ્રેરનાર જસાનીજ કુળકથા છે એટલામાટે આ રેખ જસાના તેમજ અન્યાન્ય ખીન એવાજ રેખોથી, રેખાને ગણાવે ઉચિત છે.

સવંત ૧૩૫૧ માં જ્યાં સુધી જેસલમેર મુખ્ય સામ્રાજ્ય આપણને જેસલમેરની તવારીખ સાથે મળતુ હતો. તેમણે જેસલમેરનું શું થયું અને ફરી કેમ વસ્યું એ માખ્યાના કથા-વિધિએ જેસલમેરની તવારીખ ગોળી, મારે લો જે જે હમરને આસરે કુટુંબો જેસલમેર ત્યાં ફરી પૂરેનાર પ્રદેશ વસ ગયા હાં જનું છે. આ પ્રસંગવિશે વખતો જરૂરે લખ્યું છે:-

“દો હજાર કો આસરે, કુટુંબ હોયસવ સંગ ।
 દુદમન લડકર થીચસે, પ્રવાહ ચલ્યો ઝ્યો મંગ ॥
 ત્યોહિ ચલે પંજાવકો, દેરાલે સવ ગાંવ ।
 પૃથકપૃથક ન્યારે સથે, જાન પસાગે ઢાવ ॥
 છોડે શાલ શસ્ત્રી રહે, લાગે કરન ચેપાર ।
 જાકો મને જેસો મયાં, વેસો કોયો વેપાર ॥
 વડે વેપારી તાં મયે, વેદ્ય જીનિ પ્રનુષાર ।
 શોભા પાદો રાજમે, કોંડ મયે સિંહ શર ॥”

આસરે જે હમર કુટુંબો જેસલમેરથી ત્યાંજ પંજાવ તરફ ગયાં. પેલપેલાને અલગ અલગ પાલો સ્થળ સંકેત દોરે તે-
 જોમે વેસ જાનિને અનુસરી પારમાં વિન જસાનું પેદાશી
 રાજવી નોકરી સ્વીકારી તરફથી રવાના થયા.

આમ એક રીતે રાજ્ય મહારાજા પશુ નેત્રે રવાના થઈ અનિત યસ સુગે, મદાન ધર્મ નેત્રે પ્રકરિયા કર્યું. આમ ઉભરાં મેઘાં પના, વેપારી તેમને જાં સરસાં રખાયાં જે વિન નાખવા આસરે રદ મનોને અલગ અલગ થયા. એટલામાટે વિન, પશુ પંજાવનીને કેમ જાણે તેમ જાણે.

પાડવી એ ધણો વિચાર કર્યા છતાં નક્કી થઈ શક્યું નહિં. જેના હાથમાંથી જમીન જતી રહે-જમીન હોય નહિં; તેને ગરીબમાં ગરીબ રજપૂત પણ કન્યા આપે નહિં. જ્યાંથી કન્યા મળે નહિં ત્યાં પોતાની કન્યા આપવી એ પણ ઉચ્ચ દુવંશીઓથી ન સહન થઈ શકે એવું હતું. ચિંતા કર્યાથી છોકરીઓ મોટી થતી અટકી નહિ. જે સવમેરે તજતી વખતે જે પાંચ પાંચ આઠ આઠ વર્ષની કન્યાઓ હતી તે બાવિસ બાવિસ પચીસ પચીસ વર્ષની ઉમરે પહોંચી. તેમ વૈશ્ય વૃત્તિમાં પડ્યાથી એકાદ બે દાયકામાં રજપૂતોનાં આચાર વિચારમાં પણ ક્યાંક ક્યાંક વૈશ્યપણનો નિવેશ થયો હતો.

આ સર્વ મુંજવણોનાં નિરાકરણાર્થે, ભટ્ટીઓમાં, નાહારસિંહ, નવલસિંહ, જેઠમલ, જોધરાજ પ્રભૃતિ મુખીઓ પોતાનો સમુદાય જે પંજબમાં જૂદી જૂદી જગોએ વસતો હતો તેને મુલતાનમાં ભેગા થવાનું આમંત્રણ કર્યું. સં. ૧૩૬૬ યા ૬૮. માં સર્વે મુલતાનમાં ભેળા થયા.

આ વેળા, આપણે આપણને સ્વમતે ગમે તેવા સુધરેલા ગણીએ તેમાં કોઈ અવરોધ કરી શકે એમ નથી, પણ જ્યાં ચૌદમાં સૈકાની આ ઘટના સ્મરણ પથમાં આવે છે ત્યાં બળાત્કારે પણ સ્વીકાર કર્યા વગર રહેવાતું નથી કે તે સમયના આપણા પૂર્વજ આપણાથી ઘણે અંશે વિચારશીલ હતા એટલું જ નહિં, પણ ધર્મ અને અધર્મનો પણ યથાર્થ ભેદ સમજતા એમાં સંશય નથી. તેમણે આ ધર્મ સંકટમાંથી મુક્ત થવા તે સમયે પણ આર્ય માત્રને માન્ય સ્મૃતિમાત્રનોજ આશ્રય લીધો છે. આજની પઠે સ્વાર્થીઓની કપોળ કદિપત આગ્રાઓ તરફ તેમણે કર્ણપાત કર્યો નથી. આ વાતનો આજે આપણે કેમ નિશ્ચય કરી શકીએ એવી શંકાનો અવકાશજ નથી. મુલતાનમાં એકઠાં થઈ શાસ્ત્રજ્ઞ પંડિતોપાસે પોતાની મુંજવણ નિવેદન કરતાં, આ પ્રમાણે બોલ્યાનું જસે લખ્યું છે:—

“ધર્મનિતિ અઠ મયુલકો દેસ મિનાશરમાંય
ઋષિકે વાવય વિચારકે થાત કહો સમજાય ત’

કદાચતે ક્ષીએ વાંસેથી આમ કહું છે એમ કાઈ વારે નો
તેથી મારા માનવાને કોઈપણ રીતે કાની પોષવાને ખરો એવો
પુટો મળેછે. જસાતો સમય જ્યારે મુસવમાનોના મુસવમાનો
વધારે અશાંત હતો ત્યારે જો આપણા પૂર્વજ સાચા કાળી દાસ
તો, જ્યારે તરતનોજ મુસવમાનોનો કપડા શરૂ થયો ત્યારે
વિશેષપણે સાસ્ત્રજ્ઞાની કેવળ એ અસ્વભાવિક નથી. જ્યારે
થીજ તેઓના ધ્યાનમાં આવ્યું હોતું જોઈએ, કે અમુક પેઢીએ
આદ્ય અસ્વપરસ કન્યા આપવા લેવામાં આવે નથી. વિવિધ-
વેધના જ્ઞાન વગર શંકા સંભવે નહિ. અમુકરીતે મહાસંકે કે
નહિં એ શંકા પચીજ પ્રગતો કદાચ વાવ. કોઈપણ રીતે
પરસ્પર કન્યા આપવા લેવામાં એવા કદાચ જ્ઞાનવાનર સાચા-
ઓપાસેથી વિર્ણવ કરાવવાનું કારણ મુકી મેલો પેઢીએ જ્યા
ભાસ તેમને જો ન હોત તો મને તે જન્ય અસ્વપ લેવા. એ
અને આવાં અન્ય આગરજો જોઈનેજ કું કું કું કે દેસ એકલા
સેકામાં આપણા પૂર્વજ આપણાથી વધુ અગ્ર સિવાયના દાસ
એકબીજા નહિં પણ તેમને સાચા સંતાન જન્ય સિવાય દાસ એ
સર્વ અન્ય ક્યો સિવાયથી નરનવા દાસ આપણ પેઢીએ કે દેસ

મુસવાનમાં સર્વો જોવા પમાને તે સમયના પુણ્યવર્તી જન્ય
સાસ્ત્રજ્ઞ પંડિતોની મના કરી તેમને લેવાના રિવાજો કદાચ
કરી, અને કોઈપણ રીતે અસ્વપરસ કન્યા આપવા લેવામાં
નહિં એના વિર્ણવ માગે. પંડિતોએ પુરો મુકી અને તે
વાક્યોની કોઈલા કરી જન્યવર્તું કે ત્યાં એકબીજાના પુણ્ય
આતિથ પર્વ મર્વ કેવળ જ્યાં કન્યા આપણ સમય. અને તેમને
આપે નથી; અને નથી એ છેવટે જે એ એ અસ્વપરસ લેવા
જે જે જન્યવા કેવળ તે જન્યવર્તો એક એક પેઢીએ જુદા મુસવા
મર્વિ, અને તેને જાણવજો આમ નથીતક તેમની કરી

ગોત્રવાળા સાથે સુખેથી કન્યા વહેવાર કરે. આ નિર્ણયથી સઘળાની મુંજવણનો અંત આવ્યો અને મુલતાનમાંજ પેઢીઓની ગણના કરી જુદા જુદા સમુદાય બાંધ્યા, અને તેની તુખ એવી સંજ્ઞા રાખી.

તુખોતું વર્ણન ઠક્કર મથુરાદાસ લવજીની, તેમજ ચતુરભુજ વાલજીની બાટિયા કુળકથામાં સવિસ્તર છે તેપણ જસાએ કરેલ તુખોતું મૂળ પ્રમાણેજ અવતરણ અત્રે કરશું. મથુરાદાસ લવજીના કરેલ બાપાન્તરમાં કેટલેક ઠેકાણે જસાનો તરજુમો કરતાં નામ ફેર થયેલ દૃષ્ટાય છે, તેપણ આ પરથી સ્પષ્ટમાં આવશે.

તુખોતું નામ. ઘર સંખ્યા.

રાય ગાજરિયા ૨૦૮

ગાજરિ ગામકે રાયસંગ, (ઘર) દોશત આઠ મિલાય ।

વડી નુઃખ યાકી મઈ, સબ મિલ શેઠ ઠરાય ॥

ગાજરિયાકી નુઃખમે, વડે કાર્ય પ્રસ્તાવ ।

દાન દયેમે વો કુસલ, કરેરાજસમ ભાવ ॥ ૧

રાય હરિયા ૪૮

રાય હરીસંગમે મિલે. માર્દજુ અડતાલીસ ।

સવહી ઉત્તમ મકતહૈ, સમરે નિત જુગદીસ ॥ ૨

૧. ગાજરી ગામનાં રાય સાથે ૨૦૮ ઘર મળ્યાં. સર્વેથી મોટી તુખ એમની થઈ; અને બધાઓએ, મળીને એમને (ન્યાતનાં) શેઠની પદ્ધતિ આપી. એમની (ગાજરિયાની) તુખમાં મોટાં કારણ થયાં. એઓ પ્રકૃતિથીજ બહુ ઉદાર હતા, અને રાજવાડા જેવી રીતભાંત રાખતા.

૨. હરીસંગ સાથે લાઘઓનાં અડતાલીસ ઘર મળ્યાં. સૌ ઉત્તમ ભક્ત હતાં અને હંમેશા ઈશ્વર સ્મરણમાં રહેતાં.

राय सप्रेष

२५

थलीयनमे है सापटा, ताके सपट कवाय ।
 चेमाजीकों आदले, घर पच्चीस मिलाय ॥
 देवी देवी जपत रहे, मनमे राखे नव ।
 मिले तब आदर करे, तनमे राखे तन्व ॥

राय पंचासोयिआ. २७

जेसाराय नवल अरु, जोथा चौरा नाम ।
 पांचभाई मिल फोजमे, आयनु केसर नाम ॥
 नाम ईनाको राखनो, दिलसुनवादरसंग ।
 तासो नुस्रको नाम यह, पंचलोथ प्रसंग ॥
 भाई कुटुंब मिलायके, घर भये सत्तावीस ।
 दुःखीयनकी सातर करे, निशदिन ले आशीष ॥

राय शमीआ.

१६

रामचंद्रके भक्त तैं, भजेराज उरभान ।
 रामीआ तासों कहें, घरसोदे पड़ेनान ॥
 धरमनीति अरु ग्यानमे, सदा रहे कुम्हदान ।
 सत्यवचन बिन बोलवों, मुगमे नहिं मांहान ॥

રાય પદમસિંહ, ૨૭

રાય પદમસિંહ રણ રહે, તા સુત ઉદેરાય ।
કરે ફોજમેં ચાકરી, વડે પ્રતાપી કાય ॥
ડેરામે વાસા રહે, વડેવડેસો પ્રીત ।
કુલધર સત્તાવીસમે, इनकी वडी प्रतीत ॥

૬

રાય વેદ, ૩૦

મેગરાજસુત માનહે, વૈદકમે કુસલાત ।
વંધુધર સવ ત્રીસ હૈ, પરઉપકારે ચાત ॥
પરમારથમે અતિનિપૂણ, મેગરાજ સુત માન ।
દુઃખી આતુરકોં દેખકે, ઘરસેં ધરચે દામ ॥

૭

રાય સુરચ્યા, ૩૫

રણમે સૂરસુજાણ રહે, મારમિલેલે ઠાર ।
આપમરે ધરની ગિરે, અગ્નિ જ્યોત ઝજાર ॥
ભાઈનકો મન ચોં મયો, કરો નામ વિખ્યાત ।
ત્રીસપાંચ ભાઈમિલે, સુરચ્યા નામ લખાત ॥

૮

૬. રાય પદમસિંહ લડાઈમાં કામ આવેલ (મરાયલ) તેમનાપુત્ર ઉદેરાય ફેાજમાં ચાકરી કરતા; અને પોતે બહુ પ્રતાપી હતા. ડેરા નામે ગામમાં એ રહેતા. ઉદેરાયને મોટાં મોટાંઓથી પ્રીત હતી. ભાઈઓનાં કુલ સત્તાવીસ ઘરમાં એમનું (ઉદેરાયનું) બહુમાન હતું. (આથી આ નુખ પદમસિંહ નામે થઈ.)

૭. મેગરાજનો માનસિંહ નામે પુત્ર હતો, જે વૈદીક વિદ્યામાં અતિ નિપૂણ હતો. (જેથી એની સાથે જે મળ્યાં તે “વેદ” નુખથી ઓળખાયા) ભાઈઓનાં કુલધર ત્રીસ થયાં. સ્વભાવેજ બધા પરમાર્થિ હતાં. મેગરાજનો પુત્ર માનસિંહ પોતે ઘણો પરમાર્થિ હતો. (એટલેસુધી કે) દુઃખી રોગીને જોતો તો પોતાના પદરથી દામ ખરચી દવા કરતાં.

૮. સૂરસિંહ લડાઈમાં મ્લેચ્છોનો સંહાર કરી પોતે પણ પડયા. જ્યારે પોતે ધરણીપર ઢળ્યા ત્યારે, અગ્નિની દિવ્ય જ્યોત શરીરમાંથી નીકળી. ભાઈઓની મરજી એવી થઈ કે એમનું (સૂરસિંહનું) નામ વિખ્યાત કરવું; આથી એમની સાથે જે ત્રીસ ઘર મળ્યાં તે સૂરચ્યા નુખથી ઓળખાયા.

રાય જાળા

૨૪

ભીમથલી માટી રહે, જાબાજી ડર આન ।
 હનુમાનકો ઈષ્ટહૈ, દરસન નિતપ્રતિ માન ॥
 કાયાકષ્ટ અતી કરે, કરે જોગમે પ્યાર ।
 સિદ્ધ વચનસોં ફલતહૈ, મિથ્યા મુખ ન ઉચાર ॥
 દુગનિત મેઘ મિલાયકે, ઘર જાબાકે જાન ।
 આપસમે ઇકા રહે, સંપ ઈષ્ટ મન માન ॥

૧૨

રાય નયેગાંધી

૨૦

નયે ગાંધી સબ વીસહૈ, મુખ જોધાજી જાન ।
 નગર જુ ગાંધી નય કહે, ઇષ્ટરામકો માન ॥

૧૩

રાય મેદીયા

૧૯

રાય કુંભા રણ રહે, રહેજુ મેદી ગામ ।
 તાસુત ઓધા નામહૈ, બડે કુટુંબી આમ ॥
 મેઘ સમુદ્ર મિલાયકે, રાયમેદીયા નામ ।
 બાદરઆલી નવાબકે, કરે વહોતસે કામ ॥

૧૪

૧૨. ભીમથલીમાં (મોટી થલીમાં) જાળા નામે ભાટી રહેતા. હનુમાન એને સહાય હતા. સૂર્ય ઉગતાંજ પ્રથમ હનુમાનનાં દર્શણ કરતો. યોગશાસ્ત્રપર અત્યંત પ્રીતી હતી, અને હઠયોગ સાધતો. જૂઠું કઢી ખાલતો નહિ અને એનું વચન સિદ્ધનાં વચન પડે ફળતું, મેઘને ખેંચે ગુણે એટલા ઘર એની સાથે મલ્યાં. એઓ સંપને ઉત્તમ જાણી આપસમાં એક રહેતાં.

૧૩. નયે ગાંધીનાં બધાં મલી વીસ ઘર થયાં તેમાં જોધાજી મુખી હતા. ગામમાં ગાંધીની નવી દુકાન કરેલ જેથી નયે ગાંધી કહેવાયા. સઘળા શ્રી રામચંદ્રને માનતા.

૧૪. રાયકુંભાજી રણમાં પડ્યા, તેમનો પુત્ર ઓધો મેદી ગામમાં રહેતો; તેનું કુટુંબ મોટું હતું. તે બાદરઅલી નવાબપાસે નોકર હતો. (એ નુખમાં) મેઘને સંમુદ્ર મેળવી જેટલા ઘર થાય, તેટલાં ઘર હતાં. (એટલે ૧૯ ઘર. મથરાદાસે નુખનું નામ-માદીયા લખ્યું છે.)

राय छडीया

१

छ घर मिलेजु एकठे, रहे जगाडुमांये ।

देसाजीकों आवले, छडीया नुस कचाय ॥

११

राय अमला

३२

थलमे नागु गाम है, ताही बबुला बास ।

(घर) आठ चौगुना जानले, शत्रुशिर अति बास ॥

क्षत्रीवदमे अती निपूण, जोधाजी सुतमान ।

ताही बबुला कहन है, फौज मारीयां जान ॥

१५

राय पंचाल

६

पंचालपुरामे रहतहै, चुचोके परमान ।

आये इनके संगमे, रायजीम बरवान ॥

२७

राय गगला

३५

रावत गगला रण रहे, ता सुत जान सुजान ।

तीन आंकपर सुन धर, गगला घर पहचान ॥

१८

राय मुअला

२२

सुअड भाटी अडका है, घर बारस प्रमान ।

उदाजीके पुत्रहु, भेष, मूल वसाण ॥

१२

१५. इसीछ आदिवासी पर गगला नामका रहता है. गगला नामका

गुप्त पद.

१६. यमना नामका नामका 'गगला' रहता है. यह गगला नामका घर दुर्गा (मिर्जापुर) तहसील के नामावाली तहसील में है. गगला नामका गुप्त नाम गगला नामका रहता है. गगला नामका घर दुर्गा तहसील में है. गगला नामका घर दुर्गा तहसील में है.

१७. पंचाल पुराना रहता है. अति निपूण नामका रहता है. अति निपूण नामका रहता है. अति निपूण नामका रहता है. अति निपूण नामका रहता है.

१८. रावत गगला नामका रहता है. रावत गगला नामका रहता है. रावत गगला नामका रहता है. रावत गगला नामका रहता है. रावत गगला नामका रहता है.

१९. मुअला नामका घर है. मुअला नामका घर है. मुअला नामका घर है. मुअला नामका घर है. मुअला नामका घर है.

રાય નાગડા

૨૬

ગામ નાગડા થલીનમે, વસેજી જેતે વાસ ।

ભાઈ છવીસોં રહે સવે, યાહી નામ પ્રકાસ ॥

૨૦

રાય સરાકી

૧૪

રાવન મુજ અરુ વેદ મિલ, તુઃખ સરાકી કાય ।

ઈનકો ઉદામલ મયો, જિન જગમે જસ છાય ॥

૨૧

રાય સોની

૧૨

સોન ગામ જેતે રહે, સો સવસોની કાય ।

પાદોં વેદ મિલાયકે, ડુગણિત કીજે આય ।

મુલિયા રતનરાયજી, કરે તેલ વેપાર ।

મલો મલો સવકોં કહે, બોલન મિષ્ટ પ્રચાર ॥

૨૨

રાય સોફળા

૨૫

ભૂપત સંગ ભાટી મિલે, ડુગણિત રતન મિલાય ।

તામે તીનોં વાદ કર, તુખ સોફલા કવાય ॥

૨૩

રાય બુખા

૧૭

રાયજીઆ જગમે રહે, કરી ફોજમે રાર ।

બોતેર ઘા તિજ તન પરે, રહે જમી રણ સાર ॥

૨૦. નાગડા ગામમાં રહેતા ભાઈઓનાં છવીસ ઘર નાગડા તુખથી ઓળખાયા.

૨૧. ભાઈઓનાં ચૌદ ઘર મલી, સરાકી તુખ થઈ. એ તુખમાં ઉદામલ બહુ યશ નામી થયો. (ચ. બ્હા. ઘર ૧૨)

૨૨. સોનગામ રહેનારા સોની કહેવાયા. એ યશ અને ચાર વેદ સાથે લઈ બમણા કરીએ એટલાં ઘર એ તુખમાં થયાં. (૧૨ ઘર) એઓમાં મુખી રતનરાય તેલનો વેપાર કરતા. કોઈને માફું લાગે એવું બોલતા નહિ. (મથુરાદાસે નવ ઘર લખ્યા છે.)

૨૩. ભૂપતસંગ ભાટીસાથે ભાઈઓનાં ૨૫ ઘર મલ્યાં. તેઓ સોફલ કહેવાયા.

अष्टसिद्ध अरु नोनिधि, एते घरहु मिलाय ।

राय जीयाके नामसे, धर्यानाम दिल चाय ॥ २३

राय भोगीया

२८

राय भोगीया रणछपे, जाठ पुत्र प्रकटाय ।

ऋषी चोगुने घर मिले, सबही भोगीया काय ॥ २४

राय धधा

८

थली देसमे गामहै, बगालु उर नाम ।

घोवाराय वहाँ रहै, जाठ कुटुंबो आम ॥ २५

राय रीझ

१२

रीकाराय रण रहै, फौज करी बर्याद ।

तामुत जेसा जानीप, बाराघर ले बाद ॥ २६

राय छंधा

१०

राय जिघण रासा रहै, करेहु गेती काम ।

दंतनमे दा बाद दै, बाही रहै तु आम ॥ २७

२३. राय छंधाजी जलनली होयला मोर ॥ २३६ ॥ १००० ॥
सरीसो भोलेद ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥
२३६. १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥
१००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥

२४. राय भोगीया छंधाजी १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥
१००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥

२५. १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥
१००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥

२६. १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥
१००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥

२७. १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥
१००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥ १००० ॥

રાય કોઠીઆ

૪૦

ગામજુ કોઠી આદહૈ, બસે જુ ભાટી જાય ।

નલ્લ રદ બારે વાદ કર, બાકી રહેસુ કાય ।

૨૯

રાય કોઆ

૧૮

કોઆપુરમે જે બસે, સોસબ કોઆ કાય ।

નિધ સોં દુગણિત ઘરબસે, કરે સેતી ચિત્ત લાય ॥ ૩૦

રાય ધવણ

૧૧

રાય ધવણ પુરલા ભયે, પૂરે સબકી આસ ।

તા સુત મેઘા માનલે, મસ્તક કેશ જુરાસ ॥

નવપર દોયજુ દીજીયે, ગોત્રજ ભયે જગમાંય ।

ધવણ ધવણ જુ કહેત હૈ, યહી નામ પ્રગટાય ॥

૩૧

રાય બબલા

૧૮

રાય બબલા વિખ્યાત હૈ, રહે જુ ગાથા ગામ ।

પૂંજાજી પરધાન હૈ, મિલે જુ ડન્નિસ આમ ॥

૩૨

રાય જયા

૧૬

રાય જયા ચાદડ બસે, કર થલીયનમે વાસ ।

ભાટી ચાદડ જો રહે, યેહી નુસ્રકી આસ ॥

૨૯. કોઠી ગામમાં જે લાટી રહ્યા તેમની સાથે, નુખ અને દાંત મેળવી તેમાંથી બાર બાદ કરતાં જેટલાં રહે તેટલાં ધર મળ્યા (એટલે ૪૦ ધર) તેમની કોઠીઆ નુખ કહેવાઈ. (ચ. બહા. એ ધર ૧૦ લખ્યાં છે.)

૩૦. કોઆપુરમાં જે રહેતા તે કોઆ નુખે ઓળખાયા. તેમનાં અઠાર ધર હતાં ને ખેતીનું કામ કરતા.

૩૧. રાય ધવણ પુરલા થઈ ગયા. બાધા રાખનારની આસ પુરતા મેળો નામે તેનો પુત્ર માથે મોવાળા રાખતો. એમના અગીયાર ધર થયાં. એમણે પોતાની નુખનું નામ ધવણ રાખ્યું.

૩૨. ગાથા ગામમાં, કિર્તિશાળી રાય બબલા રહેતા. તેમાં પૂંજેજી મુખ્ય હતા. તેમનાં ઓગણીસ ધર મળ્યાં. (ચ. બહા. વેવળા.)

सौले घर सब संग हो, कीयो एकडो वास ।

खेती जीवन जानके, सबही करावे वास ॥

२३

राय वनडा

७

धली वास एक गामहै, वनडा नाम मुजान ।

वांढ राखी निर्वाह करे, गोत्रज सात समान ॥

२४

राय डुंगा

४८

डुंगा राय रण रहे, ता मुत सात मुजान ।

सातों सतगुरु कीजीये, येही गोत्र पहेचान ॥

२५

राय ओधीआ

१७

मस्तक धरणीतलपडयो, लड़ेनु मुजाराय ।

तासों खींधीआ कहत है, नुव सवे डहराय ॥

दुर्धीकों शिचके नेत्रदे, परतु भये एक सार ।

खेत करावे अपकी, मस्त रहे नव मार ॥

२६

३३. यहीमां रदेनार राय यया, गाइत नामर्ना चार चरुत. गाइत
उनां जया मली रोचो पद, राय यया नुनर्ना बदे तासा. (देवदे १२)
राये रक्षा जने जिलीमें लावतुं मुन अमर, जनेर्ना अम नावता
पान्या. (उगा. म. ग.)

३४. यहीमां वनडा नामर्ना मुजान. लड़े रदेदे. ये वनां ज
उगा जिलेदे राभी निर्वाह जने. येही गोत्र पद रहे पद. (उगा. १२)
नाम वनडा रायकु.)

३५. डुंगा राय डुंगुनां पदार्ता. येगा गाइत डुव दार. गाइत म ड
ननुा डेदे. (उगा. १२) डेदेगा रा येगा यया. (उगा. १२)

३६. यहीमां डेदेदे रायगाइत डेदेदे. येगा राय डुंगुनां पदार्ता. येगा राय
येगा येगा येगा. येगा येगा येगा. येगा येगा येगा. येगा येगा येगा.
येगा येगा येगा. येगा येगा येगा. येगा येगा येगा. येगा येगा येगा.
येगा येगा येगा. (उगा. म. ग.)

રાય રડીઆ ૩૬

રડિયા રાય રતનારમે, થલી દેસકો વાસ ।
અનજલ સબકોં દેતહૈ, જો આવે હૈ પાસ ॥
ચાર ગુનો નવ અંક કર, ઇતે ઘરકો વાસ ।
સો સબ રડીયા કાય હૈ, પુરે અંનકી આસ ॥ ૩૭

રાય કંજરીઆ ૩૪

વડો ગામ મુલતાન હૈ, કજ્જર તાકેપાસ ।
ઘર ચોવીસોં વાસ કર, સેતી ધરેજુ આસ ॥ ૩૮

રાય સિજવલા ૧૬

સિજવલા જગમે રહે, કરે વોરાહી કામ ।
સિદ્ધિસબ પાદોં મિલિ, ઇતે ઘર મય આમ ॥ ૩૯

રાય જખાલ ૧૪

વાસ જવાલા કરત હૈ, સિંધ દેશમે જાય ।
સાગર ડુગણિત ઘર રહૈ, જગા નરપતસાય ૪૦

રાય મલણ ૨૨

રાય મલણ જુ એક હૈ, સુત મોતી મેરાણ ।
મંત્ર સર્પકે અતિપડે, સર્પનસેં રહે પ્રાણ ॥

૩૭. થલીનાં રતનાર ગામમાં રડીયા રાય રહેતા. જે કોઈ પોતાને ત્યાં આવતું તેને અન્નજલ આપતા. કુલ ૩૬ ઘર, રડીઆ નુખમાં થયા.

૩૮. મુલતાન પાસે કજ્જર ગામમાં ચોવીસ ઘર મળ્યાં. તે કંજરિઆ કહેવાયા ખેતી કરાવતા.

૩૯. રાય સિજવલા વોરાવટનું નામ કરતા. સિજવલાનુખમાં બાર ઘર મળ્યાં. (૧૦ ઘર. ચ. બહા.)

૪૦. જગા નરપત સહિત, રાય જખાલનાં ચૌદ ઘર હતાં; તેઓ સિંધમાં જઈ રહ્યા.

कोडीपर द्वे दीजीये, भाई मिले एकसार ।

गाम गूगला बासकर, मलण रहे इक ठार ॥ ४१

राय धवा १७

राय धवा रोडी रहे, सत्रे घरको वास ।

घेउको व्यवसा करे, और नहि कछु आस ॥ ४२

राय धीरण १२

रायजु धीरण रिण खये, ता सुत उदेराम ।

भाई मेघजु मिल रहे, धीरण नुख अभीराम ॥ ४३

राय जगता २८

बहादुर जगतानंद अति, करी फोजमे रार ।

अश्वसाहित फौजे पर्यो, निकर्यो आरंपार ॥

तीन घाव तनमे लगे, मारे तुरक अपार ।

रतन जु दुगणित कीजीये, जगता नुखहै सार ॥ ४४

राय भीयर १८

खीयरा खेतजु ना परे, बीच फोज निरधार ।

सो तुरकनको मारके, आयो देह संभार ॥

पटा खेलमे अतीचतुर, क्षत्रीवटकी चाय ।

तुरक मार बरबादकर, जस राख्यो जग माय ॥

४१. राय मलणुनो पुत्र मोती मेराणु हुतो. सर्पनां मंत्र जहु जलुतो, सर्पथी प्राणु मेणवी शकतो. एक कोडी जे अटले आवीस घर आठियाओनां गाम गूगलाभां रहेता. तेओनां मलणु कहेवाया.

४२. राय धवा रोडी गामभां रहेता. जेमनी साथे सत्तर घरे मज्यां. धरुने व्यापार करता. परायाभां आशा राखता नहि.

४३. राय धीरण लडाईंभां काम आव्या. तेना पुत्र उदेराम साथे आठियाओना आर घर मज्यां; तेमनी नुण धीरण (कहेवाई.)

४४. जगतानंद अती अहादूर हुतो. झेज्जमां घाडो नापी, आर-पार नीकणी गयो. धणु तुरकाने कार करी पोतानां शरीरभां त्रणु घा जाग्या. जेमनी साथे अठवीस घर मज्यां तेनी जगता नुण कहेवाई. (धर. १८. य. ७६.)

રુદ્ર ગોત્ર માકર મિલે, માઈજી ત્રીન પ્રકાસ ।
 સ્વીયરાજુ બલવંત હૈ, શત્રુ મજેજિહિ ત્રાસ ॥ ૪૫

રાય થુંલાં ૧૭

રાય થલીમે જે રહે, કરકે પકા ત્રાસ ।
 મવન જી સત્રે સંગ મિલે, થૂલા નામ પ્રકાસ ॥ ૪૬

રાય સોઢીઆ ૨૪

સંગમલજી સરદાર ઘર, સોઢી રાણી સાર ।
 ચાર પુત્ર ચોવીસ ઘર, નુસ્ર સોઢીઆ પ્રકાર ॥ ૪૭

રાય ખોડા ૧૪

બોડાજી વહુ જાણ રહે, વરવરમેં જી વાસ ।
 વેદ ઓર અવતાર ધર, નુસ્ર કરો પક રાસ ॥ ૪૮

રાય મોછા ૧

અરજનજી મુસ્ર રાસહીં, વડી મુંછ ઉલજેન ।
 ઘર પકો નહિં સંગ મિલ્યો, રહેં મોછા સુસ્ર ચેન ॥ ૪૯

૪૫. રાય ખીયરો ફેાજમાં સો તુરકોને મારી, સહી સલામત નીકળી આવ્યો. પોતે પટામાં બહુ પ્રવીણ હતો, ક્ષત્રી ટેકનો રાખનાર હતો. તુરકોને મારી જગતમાં કિર્તિ પામ્યો. ભાઈઓનાં રૂદ્ર (અગીઆર) ઘર મળ્યાં. એઓ ત્રણ ભાઈ હતા જેમાં ખીયરો બળી હતો. એના ત્રાસથી શત્રુઓ નાશી છૂટ્યા.

૪૬. ભાડીઓનાં સત્તર ઘર મળ્યાં તે એકઠા થઈ થલમાં રહ્યા; તે પરથી થુલા નુખ કહેવાઈ.

૪૭. સરદાર સંગમલજીની સોઢી (સોઢા રજપૂતની બતછે) રાણીને પેટ ત્રાર પુત્રનાં ચોવીસ ઘર, સોઢીઆ નુખનાં કહેવાયા.

૪૮. રાય ખોડા ઘણા ચતુર હતા. તે બરબરમાં રહેતો. વેદ અને અવતાર મલી ઘર થયાં (ચૈદ ઘર) તે ખોડા નુખનાં કહેવાયા.

૪૯. અરજનજી ભાડી, પોતાની મોઢી મુંછા અકુડ રાખતા. એમની સાથે કોઈ ઘર મલ્યો નહિં, એમનું એકજ ઘર રહ્યું. એમની મુંછા પરથી એમની નુખ મોછા કહેવાઈ. (જસે ઘર સંખ્યા નથી આપી. મ. લ. ૫ લખેછે.)

राय तंजोला

२७

नंदा अरु नगा रहे, भावलपुरके बीच ।
तंवोलीकों धीरबो, अरु व्यवसा नहि चित्त ॥
निध जु तिगनी तोलले, भवत भये भरपूर ।
शिवकी सेवा अति करे, रहे स्वभाविक सूर ॥ ५०

राय लखणवंता

४६

लखणवंत बडभागहै, बारे पुत्र समान ।
बहु कुटंबी है सदा, कहां लग कहूं बखान ॥
एक सत्त अरु सात है, एकहीं घरके माय ।
संप कुटंबी लोगको, कहां लगि वरन्यो जाय ॥
उनपचास घर वासकर, एक कुटंबी काय ।
रामचंद्रके भक्तहै, करी रामने साय ॥ ५१

राय ६३२

३२

ढकरमे सब जातहै, भवत बतीस बताय ।
सोढा चवाण चावडा, अरु परमारे आय ॥
चार जात एके भई, भाटी नुस्त्रमे आई ।
नाथाजी चहुवानकी, बेटी सात बिहाई ॥

५०. भावलपुरमां नंदा अने नगा जे लार्ह रहेता. ते तंजोली-
ओने धीरधार करता. जीने धंधो करता नहिं. तल्लु गल्ली निधि
लेटलां पूरां घर ओमनी साथे मयां. ओओ शिवभक्त हतां, अने
स्वभाविक सूर हता. ओमनी तंजोला नुभ कहेवार्ह.

५१. राय लखणवंता बहु भाग्यशाली हता, तेनां पार पुत्र हता.
ओक कुटुम्भमां १०७ भाएस हतां तो पल्लु धल्ला हली मली रहेता. ओनी
साथे ओगल्लुपयास घर थयां. (तेमनी लखणवंता नुभ कहेवार्ह)
ओओ रामचंद्रनां भक्त हता.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

[illegible]

Figure 6

[illegible]

Handwritten signature

一、政治
 二、經濟
 三、教育
 四、文化
 五、社會
 六、宗教
 七、藝術
 八、科學
 九、法律
 十、道德
 十一、哲學
 十二、歷史
 十三、地理
 十四、生物
 十五、醫學
 十六、農學
 十七、工學
 十八、商學
 十九、法學
 二十、政治學
 二十一、經濟學
 二十二、社會學
 二十三、文化學
 二十四、宗教學
 二十五、藝術學
 二十六、科學史
 二十七、法律史
 二十八、政治史
 二十九、經濟史
 三十、社會史
 三十一、文化史
 三十二、宗教史
 三十三、藝術史
 三十四、科學史
 三十五、法律史
 三十六、政治史
 三十七、經濟史
 三十八、社會史
 三十九、文化史
 四十、宗教史
 四十一、藝術史
 四十二、科學史
 四十三、法律史
 四十四、政治史
 四十五、經濟史
 四十六、社會史
 四十七、文化史
 四十八、宗教史
 四十九、藝術史
 五十、科學史
 五十一、法律史
 五十二、政治史
 五十三、經濟史
 五十四、社會史
 五十五、文化史
 五十六、宗教史
 五十七、藝術史
 五十八、科學史
 五十九、法律史
 六十、政治史
 六十一、經濟史
 六十二、社會史
 六十三、文化史
 六十四、宗教史
 六十五、藝術史
 六十六、科學史
 六十七、法律史
 六十八、政治史
 六十九、經濟史
 七十、社會史
 七十一、文化史
 七十二、宗教史
 七十三、藝術史
 七十四、科學史
 七十五、法律史
 七十六、政治史
 七十七、經濟史
 七十八、社會史
 七十九、文化史
 八十、宗教史
 八十一、藝術史
 八十二、科學史
 八十三、法律史
 八十四、政治史
 八十五、經濟史
 八十六、社會史
 八十七、文化史
 八十八、宗教史
 八十九、藝術史
 九十、科學史
 九十一、法律史
 九十二、政治史
 九十三、經濟史
 九十四、社會史
 九十五、文化史
 九十六、宗教史
 九十七、藝術史
 九十八、科學史
 九十九、法律史
 一百、政治史

11/11/11

三、社會主義與社會主義

1. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行章程及各項規章制度。

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

1. *Journal of the American Medical Association*, 1997; 277: 1001-1005.

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

*Be very careful not to get lost or hurt - stay
on your feet.*

૨૪. રાણી રાણવ નાકે (જેની મુખ-પાત્ર નાકે) રાણી ૧૫
મુદ્રણ કરેલ. મુદ્રણી ભોમી રાણી મુદ્રણ ૧૫ મુદ્રણ ૧૫
મુદ્રણી મુદ્રણ કરેલ.

૫૫. પત્રેનક (પંચવચન) ખાસે તમાના જોવાથી એવું જાણવા
જમીનપર જાગે પેલી કરતાં, એમનાં મન-સર મુદ્દામાં, જાણનાં માં મ
સુખ હતા. જાણને તેમની સ્થાપ હતા.

ਰਾਧ ਦੇਗਯੰਦਾ

੨੧

ਦੇਗਾ ਚੰਦਾ ਭਾਈ ਮਿਲ, ਕਰੇ ਚੁੰਗੀਕੋ ਕਾਮ ।

ਘਰ ਈਕੀਸਹੀ ਸੰਗ ਰਹੇ, ਦੇਗਾ ਚੰਦਾ ਨਾਮ ॥

੫੬

ਰਾਧ ਆਯਲ

੩੨

ਬਾਬਲ ਬਾਸਮੇ ਰਹੇਤ ਹੈ, ਕੁੰਮਾ ਕਾਨਾ ਨਾਮ ।

ਸ਼ਿਵਨੇਤ੍ਰਪਰ ਦੋਧਧਰ, ਗੋਤ੍ਰ ਮਿਲੇਜੁ ਆਮ ॥

੫੭

ਰਾਧ ਪ੍ਰਮਲਾ

੧੫

ਪ੍ਰਮਲਾ ਪਦਮਾ ਭਾਈ ਮਿਲ, ਰਹੇਜੁ ਰਾਸਾ ਗਾਮ ।

ਏਕ ਅੰਕਪਰ ਪਾਂਚਧਰ, ਸਬ ਘਰ ਏਕਹੀ ਠਾਮ ॥

੫੮

ਰਾਧ ਪੋਥਾ

੨੩

ਪੋਥਾ ਪਰਮਾ ਨਾਗਜੀ, ਤੀਨੋ ਬੰਧੁ ਸਾਰ ।

ਦੋਪਰ ਤੀਨੋ ਦੀਜੀਏ, ਪੋਥਾ ਨੁਸ਼ ਵਿਸਤਾਰ ॥

੫੯

ਰਾਧ ਪੋਠਧਗਾ

੮

ਪੋਠਧਗਾਕੀ ਨੁਸ਼ਮੇ, ਬੇਟੀਕੋ ਵਿਸਤਾਰ ।

ਦਕਸ਼ਰਾਜਕੀ ਨ੍ਯਾਇੰ ਈਨ, ਕਰੀ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ॥

ਕਾਨਾ ਕੁੰਮਾ ਭਾਈਮੇ, ਨੌ ਘਰ ਮਿਲੇ ਜੁ ਆਰ ।

ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਭਕਿ ਕਰੇ ਚਿਤ ਜੋਰ ॥

੫੬. ਦੇਗਾ ਐਨੇ ਚੰਦਾ ਯੇ ਲਾਓ ਨਗਾਤਨੇ ਈਨਰੇ ਲੇਤਾ. ਤੇਮਨੀ ਸਾਥੇ ਐਕਵੀਸ ਧਰ ਮਯਾਂ ਐਨੇ ਯੇ ਮੁਖੀ ਲਾਓਐਨਾਂ ਨਾਮਪਰ ਨੁਪਨੁ ਨਾਮ ਦੇਗਯੰਦਾ ਰਾਖਯੁ.

੫੭. ਆਯਲਮਾਂ ਕੁੰਮੋ ਕਾਨੇ (ਯੇ ਲਾਓ) ਰਹੇਤਾ. ਐਮਨੀ ਸਾਥੇ ਅਤੀਸ ਧਰ ਥਯਾਂ ਐਨੇ ਨੁਪਨੁ ਨਾਮ ਅਯਲਾ (ਆਯਲਮਾਂ ਰਹੇਨਾਰ) ਰਾਖਯੁ.

੫੮. ਪ੍ਰਮਲਾ ਐਨੇ ਪਦਮਾ ਯੇ ਲਾਓ ਰਾਸਾ ਗਾਮਮਾਂ ਰਹੇਤਾ. ਐਮਨੀ ਸਾਥੇ ਪੰਦਰ ਧਰ ਮਯਾਂ ਤੇ ਅਧਾ ਐਕਨ ਨਗਾਐ ਰਲਾ.

੫੯. ਰਾਧ ਪੋਥਾ, ਪਰਮਾ ਐਨੇ ਨਾਗਞੁ ਤਲੁ ਲਾਓਐ ਸਾਥੇ ਤੇਵੀਸ ਧਰ ਮਯਾਂ; ਐਠਲੋ ਪੋਥਾ ਨੁਪਨੇ ਵਿਸਤਾਰਏ.

પોઢ ધેગ સવસો બડી, વરસો વરસ કરાય ।

પોઢ ધગા સવ કહેતહૈ, દેશ રાજકે માય ॥

૬૦

રાય મથુરા

૧૧

મથુરાજી મુલતાનમે, રહે સ્નાનકે પાસ ।

જાચક જનકોં દે સદા, સવકી પૂરે આસ ॥

દધીમે વેદ મિલાયલે, ગરજુ ભયે એકસાર ।

રાજ કાજમે ચતુરહૈ, નુખ મથુરા વિસ્તાર ॥

૬૧

રાય ફરાશગાંધી

૨૧.

અતર તેલ બૌ ભાંતકે, જંત્રન કાઢે જાય ।

અરુ તેલ સવ વસ્તુકે, નલિયન કાઢે આય ॥

કરણહાર રૂંહ કામકો, સોરૂં ફરાસ કવાય ।

સો સવ જેતામલ કરે, તારૂં ફરાસ કવાય ॥

મેજુદસ્તાં મૂલતાનમે, તાસોં કરે વ્યવહાર ।

ઘર રૂંકીસોં સાથ મિલ, ગોત્ર કહ્યો રૂંહ વાર ॥

૬૨

૬૦. રાય પોઢધગાની નુખમાં દક્ષપ્રભપતિ પઢે, ઘણી કન્યાઓ હતી. દક્ષરાબની પઢે ઘણો દાયત્તે આપી કન્યાઓ વોળાવી. એ નુખમાં નવ ઘર થયાં. એઓ નાનકનાં પંથમાં હતા. એઓ પોઢ ધેગ સાથી મોટી કરતા માટે પોઢ ધગા કહેવાયા.

૬૧. રાય મથુરા મૂલતાનમાં ખાનની પાસે રહેતા. પોતે બહુ દાની હતા, નયક નિર્મુખ જતો નહિ. સમુદ્ર અને વેદ મળી નુખમાં ઘર થયા (૧૧ ઘર) એઓ રાજકાજમાં ચતુર હતા. એપ્રમાણે મથુરા નુખનો વિસ્તાર છે.

૬૨. ચંત્રની સહાયતાથી અતર અને તેલ કાઢનારને ફરાશ કહેછે. જેતામલ એ બધું કરતા જેથી ફરાશ કહેવાયા. મૂલતાનનાં મેજુદસ્તાં સાથે વ્યવહાર રાખતો. એની સાથે એકવીસ ઘર મળ્યાં તેની નુખ ફરાશ ગાંધી કહેવાઈ.

રાય પરેગાંધી

૧૭

રાય-પરે રણધિરહૈ, રાયપોરમેં વાસ ।
ગાંધીહાટ વિસ્તારકે, સત્રે ઘરજુ નિવાસ ॥

૬૩

રાય જુજર ગાંધી

૧૬

જુજરગાંમ પંજાવમેં, તાં ગાંધીકી હાટ ।
તાસો જુજર કહેત હૈ, જેહી વસે રૂંન હાટ ॥
અજિતાઅરુ રાફા વસે, દોડ ભાઈકી જોડ ।
મવન સવ મેલે મયે, ચાર ચોગને તોડ ॥

૬૪

રાય પવાર

૪

પવારરાય દેસાં રહે, ચાર ગ્રસ્થકો વાસ ।
નુખ પવાર જુ કહત હૈ, સોઈ વસેહૈ પાસ ॥

૬૫

રાય પ્રેમાસુજ

૨૭

પ્રેમા સૂજા રણ રહૈ, ગોધા ગર્મ નિવાસ ।
નુખ નામ તાસોં કીયો, નામ કરનકી આસ ॥

* * * * *
* * * રહે, ઘરજુ સતાવિસ પાસ ॥

૬૬

૬૩. રાય રણધીર રાયપૂરમાં રહેતા. તેની ગાંધીની દુકાન હતી. તેની સાથે સત્ર ધર મળ્યાં. તેમની નુખ રાય પરેગાંધી કહેવાઈ.

૬૪. પંજાબમાં જુજર ગાંમમાં, અજિતા અને રાફા નામે બે ભાઈ-ઓએ ગાંધીનું હાટ કરેલ. એમને લોકો જુજર ગાંધી કહેતા. એમની સાથે સોળ ધર મળ્યાં તેમની નુખ જુજર ગાંધી કહેવાઈ.

૬૫. દેસા ગામમાં પવાર રાય રહેતા. તેની સાથે ચાર ધર થયાં તે રાય પવાર કહેવાયા.

૬૬. બે વેળા પ્રેમા અને સૂજો રણમાં પડ્યાં ત્યારે પ્રેમાનો પૂત ગોધો ઉદરમાં હતો. એ બે ભાઈનું નામ રાખવા નુખનું નામ પ્રેમાસુજ રાખ્યું. એ નુખમાં સત્તાવીસ ધર મળ્યાં. (પ્રેમા. મ. લ.)

રાય રાજા

૪૭

રાજનામ વિખ્યાતહૈ, દેસ થલીકે માય ।
 માટી જેતે વાં રહે, રાજા નામ કવાય ॥
 ચાર અંક પર સાત ધર, વસે જુ રાજાગામ ।
 ઘર ઘરકી છેતી રહે, મૂલરાજ મુખ નામ ॥

૬૭

રાય પરજિયા

૩૦

રાય રાસણ રણ ચઢે, પાંચ પુત્ર છટ માય ।
 વારેમે દોહી વચે, મીમમાઈ સુત ચાય ॥
 દસમરે સતમારકે, ફોજન કરી મંગાણ ।
 તુરક સરનમે આ પડે, મયે પરે અવદાણ ॥
 પરકોં જિવાવે સાયકર, પરજિયા કહેવાય ।
 તીસ માઈ ઈનમે મિલે, યેહી નામકી ચાય ॥

૬૮

રાય કપૂર

૨૧

કપૂરાજી માટી રહે, વૃદ્ધનમેં હૈ વૃદ્ધ ।
 નિધિ અરુ મેગ મિલાયકે, ઈનસો મહિજુ રિદ્ધ ॥

૬૯

૬૭. થલીમાં રાજ ગામ પ્રસિદ્ધ છે. એ ગામમાં રહેનારા ભાદીનાં
 જે જે ઘર મળ્યાં તે રાજ કહેવાયા. એ નુખમાં કુલ સંજતાલીસ ઘર
 મળ્યાં, બધાયની ધરની ખેતી હતી. એઓમાં મૂલરાજ મુખ્ય હતા.

૬૮. રાય રાસણ પાંચ પુત્ર અને છ ભાઈઓ સહિત તુરકો સામા
 ચડ્યા. સૌ તુરકોને મારીને દસ જણ પડ્યા ફોજમાં લંગાણ પડ્યું
 અને તુરકો ચરણમાં આવી પડ્યા. રાય રાસણના ભાઈ ભીમ અને
 પુત્ર જે બાર જણમાંથી બચ્યા હતા તેમણે રાસણ આવેલાઓને માર્ક
 કર્યું, જેથી એઓ પરજિયા કહેવાયા. એમની સાથે ત્રીસ ઘર મળ્યાં.

૬૯. કપૂરાજી ભાદી અતિવૃદ્ધ હતા. એમની સાથે ભાઈઓનાં ૨૧
 ઘર મળ્યાં. તેમણે નુખનું નામ કપૂરાજી રાખ્યું.

राय ढाढर

१२

ढाढर गांव पंजाबमे, तहां बसे जे जाय ।

सात पांचको मेलकर, मेराजी मन भाय ॥

७०

राय करतरी

२०

कानाजीकी करतरी, भाई बसे हैं बीस ।

करतरिया उनकों कहे, मागन दे बकसीस ॥

७१

राय गुरुगुलाब

१७

गुरु गुलाब नानक रहे, ताकों शिष्य सुजान ।

तासंग सने भाई मिल, गुरुको नाम बखान ॥

७२

राय कुकड

३३

कुकड करके गाम है, पांच नदीके बीच ।

तीन अंकपर तीन दे, सेजाजी तां बीच ॥

७३

राय मुलतानी

८४

मुलतानी जदुरायहै, बडो कुटुंबी जान ।

कापडको धंधो करे, बोले बचन प्रमान ॥

चारबीस अरु चार मिल, गोत्री भये ईक साय ।

मुलतानके मध रहे, कान धरे सब भाय ॥

७४

७०. पंजाबमां ढाढर गाममां जेयो रहेता ते ढाढर उहेवाया. जेयोनां पार पर यथां. तेमां मेराछ लाटी मुष्य हुता.

७१. राय कानाछनां करतरी गाममां लाईयोनां बीस घर यथां. तेयो करतरिया उहेवाया. तेयो बहु दानी हुता.

७२. सुनख, नानकपंथी गुरुगुलाबना शिष्य हुतो. तेनी साथे लाईयोना त्रीस घर भयां; जेभले गुरुगुलाब जेहुं नुषनुं नाम राख्युं.

७३. पंचनह पास कुकड गाममां त्रीस घर यथां, तेमां सेजाछ मुष्य हुता.

७४. जदुराय मुलतानी मोटा कुटुंबी हुतो. ते कापडना रोजवार करतो, सत्य जेसतो, जे नुषमां ८४ घर भयां. तेयो मुलतानमां रहेता. लाईयोमां जदुराय मुलतानीना उरख बहु हुतो.

राय यमुण

२४

चमूजा चोवीसहै, दोसाजीकी साय ।

चमुजा गाममे रहतहै, नुख चमूजा काय ॥

७५

राय देया

१०

देईयामे दस वसे, कोकाजीकी कान ।

वृत्ति कणधरकी करे, देया नुख पेचान ॥

७६

राय करणुगोता

३७

कारणगोत भाटी कहे, तीससात सबान ।

खान मान अति देत है, वस भावलपुर जान ॥

७७

राय आसर

६४

राय हरीआकी नुखमे, आसर उपज्यो आय ।

अपना नाम वसावहिं, वोत कुटुंबी काय ॥

ऋत कापडकी करत है, सतवोली सत चाल ।

बडी आवरु जगतमे, पांचो पुत्र दयाल ॥

सिद्धिको अठगुनकरो, भये गोत्र गनाय ।

सदाहरीकी भक्तिमे, दान देतबहु चाय ॥

भोरे भारे भावसों, दयाजु दिलमे वोत ।

परके काज प्रवीन है, आप काज नहिं सोत ॥

७८

७५. यमुण गाममां रहता भाटे यमुण नुभ कहेवार्ध तेमनां चोवीस धर थयां तेमां दोसाज मुणी हुतां.

७६. देयामां दस धर-थयां तेमां कोकाज करता डरता हुता. तेयो हाणुनुं काम करता. तेमनी नुभ देया कहेवार्ध.

७७. करणु अषट्कंना लाटीनां, साउनीस धर थयां. तेयो लावलपुरमां रहता. लावलपूरनो भान तेमने णहु मानतो. अमनी नुभनुं नाम करणुगोता थयुं. (४७ धर. य. ण्डा.)

७८. रायहरिआनी नुभमां आसर थयो. तेणे नुभनुं नाम पोता-परथी राभ्युं. आसरनुं कुटुंभ णहोणु हुतुं. ते कापडनो वेपार करतो.

राय निसात ११

कणक निसाता काडके, उत्तम हलुवा जोड ।
सामु रामु दोड मिल, बसे काजिकी थोड ।
मिले रुद्र गोत्रजकियो, नुख निसाते कान ।
सामरामकी भक्तिमे, भली करी पहेचान ॥ ७९

राय उदेसिंह १६

पदमाजीको पुत्रहै, उदेराय ता नाम ।
लघुभाईके बेरसों, नुख उदेसि आम ॥
बडे बासजु यह बसे, रहे खानके पास ।
सोले भाइ सायमे, न करे काहुकी भास ॥ ८०

राय वाडुया ८

भीम थलीके भोजजु, करे वाढ वेपार ।
निधिको गोत्र मिलायके, भरे उंटको भार ॥ ८१

तेनुं जावहुं यावहुं सत्य हुतुं. बहु प्रतिष्ठापन्न हुतो. तेनां पांचे पुत्रपत्न्य इयाणु हुता. तेमनां यासड घर थयां. हरीलक्ष्मां पुरो हुतो अने बहु उदार पत्न्य हुतो. वजी सोमो लक्ष्मि अने इयाणु हुतो, पोतानुं काम पडतुं सुखी पारडानुं काम करी आपता.

७९. कल्लुको निसाताथी, सामु ने रामु जे लार्ड उत्तम हलुवा जना-वता. तेपरधी जेमनी साथे जे भज्या तेमनी नुभ निसात (हलुवा) छेवार्ड जेमनी साथे अजीवार घर भज्यां. तेजो रामनां लक्ष् हुता.

८०. पदमाजीना पुत्र उदेरायनी, नानालार्डथी अटपट पयाथी जुहो थया अने पोतानो नुभतुं नाम उदेसिंह राभ्युं. जेजो मोटावासमां जानयासे रहेता. जेमनां सोन घर थयां. जेमनामां संप धरौ हुतो. भीम कोर्छनी परवा न राभता.

८१. भीम थलीना सोन ठारना वेपार करतो. (वांड) तेपरधी वाडुया नुभ छेवार्ड. जे उदेराय साडे देवतो. जेनी साथे नव घर भज्या.

રાય બલાયા

૮

વલયા ગામ પંજાબમે, તહાં કિયો હૈ વાસ ।
મોજાજી સુત માણહૈ, માઠો ધર હૈ પાસ ॥

૮૨

રાય પૌવર

૧૭

પ્રેમા પદમા માઈ હૈ, વસે પૌવરી માય ।
ઘર સત્રેકો વાસકર, સેતી કરેસો સ્વાય ॥

૮૩

રાય મોટા

૧

લોઆના મુલતાન રહે, નારુનામ પહેચાન ।
તાકીકન્યા વ્યાઈ હૈ, ધવણ મનુકો જાન ॥
જાતી સવ ઇકા કિયો, પાછે વિયા કરાય ।
જા ઘરસે મનુવ્યાહહી, સો નાહીં ન કરાય ॥
કન્યા નામ મોટી રહે, તાકો વંસ વિસ્તાર ।
સોસવ મોટા કહાવહી, મોટા નુસ પ્રચાર ॥

૮૪

આ રીતે તુખોનો વિસ્તાર અને ધર સંખ્યા જસાની બાટિયા કુલકથામાંથી ઉપલબ્ધ થાય છે. છેલી જે મોટા નામે તુખ છે તે વિષે એવી વાત નોંધાયલી મળે છે કે સવંત ૧૧૩૮ માં લોહોરના નાઝમલ લોવાણાની દીકરી મોટીને સાતીની સંમ-

૮૨. પંબખમાં આવેલ બલાય ગામમાં, લોબજનો પુત્ર લાણુ રહેતો તેની સાથે લાઈઓનાં આઠ ઘર મળ્યાં. એમની તુખ બલાયા કહેવાઈ.

૮૩. પ્રેમા અને પદમા જે લાઈ પૌવરી ગામમાં રહેતા. તેમની તુખનું નામ પૌવર રાખ્યું. એ તુખનાં સત્તર ઘર થયાં. એતીથી નિર્વાહ કરતા.

૮૪. નાઝ નામે લોહાણો મુલતાનમાં રહેતો, તેની કન્યા ધવણનો મનુ પરણ્યો. પ્રથમ નાતનો ઠરાવ થયેલ કે મનુ પરણે તોપણ તેને ન્યાતે જરાપણ હરકત કરવી નહિ. કન્યાનું નામ મોટી હતું તે મનુ સાથે પરણીને તેનો વિસ્તાર થયો તે મોટા તુખથી જાણખાયો એ રીતે મોટા તુખ થઈ.

તિથી પરણનારનાં વંશજો મોટાની તુખથી ઓળખાયા. આ વાત ભાટિયા કુળકથામાં વિસ્તારથી આપેલી છે.

હિંદુસ્તાનના જે જે ભાગમાં, મધ્યપ્રદેશ, પશ્ચિમોત્તર પ્રદેશ, રજપૂતાના, પંજાબ, સિંધ, ગુજરાત, કચ્છ, કાઠિયાવાડ, પ્રભૃતિ સ્થળોએ જે ભાટિયાની વસતી છે, તે સઘળાનો આ ઉક્ત ચોરાશી તુખોમાં સમાવેસ થાય છે. દૂરદૂરનાં પ્રદેશોમાં વસતા સઘળા ભાટિયા આમ એકજ જાતની બનાવટને વળગી રહે, એ કોઈથી પણ કહેવાય એમ નથી કે બની શકે.

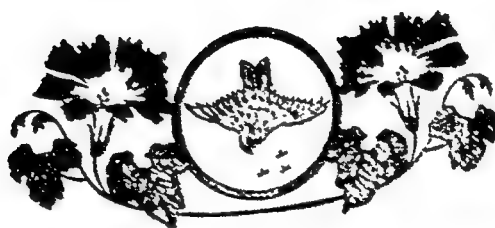
રાજ્ય સ્થાપનાર ભાટિજીના નામપરથી ભટ્ટી કહેવાયા, અને હવે આપણા સંબંધમાં ભટ્ટી શબ્દ પણ ભાટિયામાં ફેરવાઈ ગયો. ભાષાનું સ્વભાવિક વલણ છે કે તે આસ્તે આસ્તે સરળ-તર થતી જાય. આનું વિસ્તારથી વિવેચન કરવું એ ભાષા શાસ્ત્રી-ઓનું કામ છે. તુખોનાં નામ, ધંધો, સ્થળ, કૃત્ય, અને ઉપાસ્ય દેવનાં નામપરથી રાખવામાં આવ્યાં. તુખોની વ્યવસ્થા કરી સૌ સૌ, પોત પોતાને સ્થાને જતા રહ્યા. હવે મુખ્યત્વે કરી વાણીજ્યથી પોતાનું ગુજરાત ચલાવવા લાગ્યા. કોઈ દક્ષિણ તરફ ગુજરાતમાં થઈ જૂદે જૂદે સ્થળે પ્રસર્યા અને કોઈ કોઈ સિંધ તરફ ગયા. જેસલમેરનાં રાજાઓ પરાપૂર્વથીજ ગુજરાતમાં વસતા પરણતા, એટલે ત્યાંપણ તેમને આસરો હતોજ. જેઓ, સિંધ તરફ ગયા, તેઓ ત્યાં વસતા જન્મ્યુવતીનાં પરિવારમાં પણ મળી ગયા હોય એમ જણાય છે. અને જેઓ મળ્યા નહિ તેઓનાં પણ આચાર વિચાર, ગુજરાત તરફ ગયેલ ભાટિયાઓથી, શિથિલ થઈ ગયા. કેમકે, ઉષ્ણિકનાં વંશજો, મિસર તરફથી ઉતરી આવેલ, એટલે તેમના આચાર વિચાર, શિથિલ હતોજ. મહાર માનવું છે, કે કાઠિયાવાડ અને કચ્છનાં દક્ષિણ ભાગમાં વસતા ભાટિયાઓમાં, સિંધિ ભાટિયાઓનો ભેગ નથી. સિંધી ભાટિયા, ઘણે ભાગે, આ તરફનાં ભાટિયાઓને મળતા નથી આવતા. પહેરવેશને દેશગત માનીએ, તોપણ જેને અવલોકન કરવાની શક્તિ નહિ હોય, તેને પણ આપણા અને

સિંધીઓનાં મોઢાંનો ફેર તરત ધ્યાનમાં આવે તેટલો મોટો છે. આ સર્વ વિષય, હાલ અન્ય સ્થળે ચર્ચવા રહેવા દધ્યએ.

કચ્છમાં પ્રથમ ભાટિયા ક્યારે આવ્યા અને ક્યાંથી આવ્યા, તેનું એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે, કચ્છમાંડવીમાં શ્રીસુંદરવરજીનું દહેરું જે સવંત ૧૬૫૨ માં બંધાયું છે અને શ્રીરાણેશ્વરનું દહેરું જે સવંત ૧૬૬૪ માં બંધાયું છે, તેના શિલાલેખો પરથી એવો ભાસ થાય છે કે આજ સમયને લગભગ ભાટિયા પ્રથમ કચ્છમાં આવ્યા. કિંવદંતિ એવી છે કે રાવ શ્રી ભારમલજીના બહેન બાઈ શ્રી કમાબાઈ યાત્રાચે દ્વારિકાં ગયેલ ત્યાં તેમની, બાઈ મંડલની તે સમયની રાજધાની ધણુગીના ભાટિયા શેઠ જોગીદાસ કાસીઆણીએ દ્રવ્યની અને હરેક તરેહની સરભરા કરેલ. આ વેળાએ કચ્છમાં એવા પૈસાદાર વ્યાપારિઓનો અભાવ હતો. રાઓશ્રી ભારમલજીએ ધણી સરતે પ્રથમ એમને કચ્છમાંડવીમાં લાવી વસાવ્યા; અને તેમણે કચ્છમાં આવી પ્રથમ આ સુંદરવરજીનું દહેરું બંધાવ્યું. શ્રી રાણેશ્વરનું દહેરું પણ એ વર્ષ રહીને ભાટિયા મહાજનેજ બંધાવેલું છે. તે વેળા દરબાર તરફથી મળેલ કેટલાક હક્કો હજીપણુ એમના વંશજો ભોગવે છે. ટોપરાણીવાળા પણ આજ સમય કચ્છમાં આવ્યા જણાય છે. અંજારમાં પ્રથમ આવનાર ભાટિયા, કાઠીઆવાડમાં જામનગરના ફટાયા, ધરોળ સ્ટેટમાંથી આવ્યા એ વ્હાત પ્રસિદ્ધ છે. એજ રીતે કોઈ પોરબંદરથી તો કોઈ બાવનગરથી એમ કચ્છમાં આવ્યા છે. એટલે આ સમુદાય જેસલમેરથી પરબારો ગુજરાતમાં આવેલ એમાં સંશય નથી. એ વેળાના નામો જોયાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સવંત ૧૬૫૦ સૂધી ભાટિયાઓએ મારવાડી રીત તજી નહોતી. જેમ મારવાડમાં પ્રથમ બાપનું અને પછી પુત્રનું એમ નામ લખવાનો સંપ્રદાય છે તેમ નામો લખવાનો ચાલ હતો.*

* જુઓ રાણેશ્વર અને સુંદરવરજીના દહેરાના લેખો.

તુખે બંધાયા પછી પણ પચીસ પચાસ વર્ષ સુધી બીજા ભાટીઓએ આવી ભાટિયાઓમાં સામેલ થવા માંગ્યું, તેમને સામેલ કરવામાં આવ્યા. તેમજ જેઓ વરણી પરણી ગમે ત્યાંથી કરતા તેમને પણ પ્રાયશ્ચિત કરાવી સામેલ કર્યા. અને આમ વાંસેથી જે સામેલ થયા તેમની, દશા, પાંચા ઈત્યાદિ ભેદોથી ગણના થઈ.

પ્રસ્તાવ પ મો.

ઉપ સંહાર.

ભાટિયાઓની—આપણી, ભૂતકાળની હકીકત જ સામાથી અને ધતર ઇતિહાસોમાંથી, જે પ્રમાણે મળે છે તે આપણે નોંધી ચૂક્યા. આ વાંચવાથી ભાટિયા યદુવંશી-કૃષ્ણનાં વંશજો છે, એમ પ્રતીતિ થયા વિના રહેશે નહિ. એક અગત્યની વાત નોંધવી રહી જાય છે, તે નોંધી આપણે સમાપ્ત કરીએ. સ્વર્ગિય ઠં. મથુરાદાસ લવજીએ જસાની લખેલ ભાટિયા કુલકથાનું ભાષાંતર સમાપ્ત કરતાં લખ્યું છે કે “ભાટિયા કુલકથાનામે પ્રાચીન પુસ્તકમાં આવેલી હકીકતમાંથી જે જાણવા ભેગ હતી, તે ઉપર જણાવેલી છે. તે શિવાય જે હકીકત અમોએ મેળવી છે, તે નીચે જાહેર કરીએ છીએ.” આમ લખીને એ ગ્રંથરચે ચોરાશી ગુપ્તનાં, પારાસર, સાણસ, ભારદ્વાજ, સુધરવંશ, મધુવાધસવાસ, દેવદાસ, અને ઋષીવંશ, એમ સાત ગોત્ર આપ્યાં છે.

ઠં. ચતુર્ભૂજ બહાલજીએ ભાટિયા કુલોત્પત્તિમાં, આવા ગોત્ર ન હોવા ભેદે એમ જણાવ્યું છે તે યથાર્થ છે. અને વિચાર કર્યાથી પણ એ વાત તરત ધ્યાનમાં આવશે. જેમ ભાઈ મથુરાદાસે જણાવ્યું છે તેમ જો જૂદાં ગોત્ર હોત, તો મુલતાનમાં ભેળા થઈ, પંડિતોપાસે નિર્ણય કરાવી ગુપ્તો બાંધવાની કશી પણ.

આવશ્યકતા નોતી; કેમકે જૂદાજ ગોત્રમાં કન્યા આપવા લેવામાં આર્ય શાસ્ત્રોનો બાધ નથી. વળી એકજ ચટુનાં વંશમાં જુદાં જુદાં ગોત્ર કેમ થાય? મથુરાદાસ જેવો વિચારવાન મનુષ્ય આવી ભૂલ કરે, એ ન મનાય એવી વાત છે. મેં એવું સાંભળ્યું છે કે એને કોઈએ ભુલાવામાં નાંખ્યો છે. ગોત્રોનાં નામ જોતાં પણ તે કપોલ કલ્પિત છે એમ જણાઈ આવે છે. - આ ભૂલથી કેટલાક ભાટિયા ગ્રહસ્થોએ પોતાની વંશાવળીમાં અમુક ગોત્ર એમ લખેલું મારા જોવામાં આવ્યું છે. પણ એ અત્યંત ખોટું છે; એકજ કૃષ્ણવંશીઓનાં જુદાં ગોત્ર હોઈ શકે એ વાતનો ઉચ્ચાર જ અજ્ઞાનતા શીવાય ખીજું કંઈપણ બતાવતો નથી. જે કૃષ્ણવંશી છે તેનું ગોત્ર કૃષ્ણથી ભિન્ન ન હોઈ શકે. એટલે ભાટિયા માત્ર એકજ ગોત્રના છે, અને તે ગોત્ર તે શ્રી કૃષ્ણ-પરમાત્માનું ગોત્ર છે. અને તે અત્રી ગોત્ર, ઝંઝવેદ, આદિ-લાયનશાખા, અને ત્રીપ્રવર છે.

હે પ્રિય વાંચનાર બંધુ! આમ આપણી મૂળ ઉત્તમતાની સાથે સાથેજ આજની અજ્ઞાનતા અને એ અજ્ઞાનતાથી દિન પ્રતિદિન થતી હીનાવસ્થા, દુર્ગતિ, પાયમાલી પ્રત્યે જ્યારે નજર જાય છે, ત્યારે ખેદ આ લખનારના અવયવ શિથિલ કરીદે છે—પ્રવેદથી નહાઈ જવાય છે. જેમનાં પૂર્વજોએ કરેલ પરાક્રમનાં વર્ણનથી મોટાં મોટાં ગ્રંથો ભરાયાં છે, જેમના પૂર્વજોનાં ગુણ-ગાન કરીને વેદવ્યાસ જેવા મહા સમર્થ લેખકો પોતાના જીવનનું સાક્ષ્ય સમજાવે છે, જેમના પૂર્વજોના મહત્કાર્યોની નિશાની આજે પણ સ્થળે સ્થળે દૃષ્ટિએ ચઢે છે, જેમના પૂર્વજોના પરાક્રમ આજે પણ ચતુર્દિશાએ પ્રતિધ્વનિત થાય છે, જેમના પૂર્વજોના નામથીજ પાખંડ પાપાખંડે વિભિન્ન યર્ષજતું જાણ્યું છે, તેમનાંજ વંશજોની આજની નિર્વીર્યતા, નિરક્ષરતા, પાખંડધર્મમદ્દ અવસ્થા જોઈને કોને ખેદ નહિ થાય—કાણ શોકાર્ત નહિં થાય? પંચીકરણમાં આપેલું દ્રષ્ટાંત આપણી અવસ્થાને તાદૃશ્ય મળતું આવે છે, “તરતતું જન્મેલુ એક સિંહનુ બચ્ચું ભરવાડના હાથમાં

આવ્યું. ભરવાડે તેને ઘેટાં અને બકરાંના ટોળામાં રાખ્યું. જન્મથીજ ઘેટાં અને બકરાંસાથે રહ્યાથી પોતે સિંહછે એમ તેના સમજવામાં આવ્યું નહિ. તેમનાં હમેશના સહવાસથી, પોતાને બકરૂંજ ગણવા લાગ્યું. બકરાઓ સાથે રોજ ચરવા જાય કુદે રમે અને ઘેર પણ બકરાઓ સાથે એકજ વાડામાં પુરાય; દૈવયોગે એક દહાડો એવું બન્યું કે, એક બીજો સિંહ આ બકરાનું ટોળું ચરતું હતું ત્યાં આવી ચડ્યો. તેની ગર્જના સાંભળી બકરાં જીવ લઈ નાઠાં. જાત વિસ્મરણથી પોતાને બકરૂં સમજેલ સિંહબાળ પણ તેમની સાથે નાહું. બકરાનાં ટોળામાં સિંહને નાસતો જોઈ પેલો વનરાજ વિસ્મય થઈ અંદેશમાં પડ્યો. બીજો દિવસે ફરી પેલો વનરાજ આવ્યો અને આસ્તે આસ્તે લપાતો લપાતો વધારે નજીક ગયો. બકરાં તો બેં બે કરતાં નાસવાં મંજ્યાં. પેલું સિંહનું બચ્ચું પણ નાસવાનું કરતું હતું, એટલામાં વનરાજે તેને પકડી પાડી યોભાવ્યો. હીન સંગતિમાં ઉછરેલ તોપણ બચ્ચું સિંહનું એટલે ઉભું થઈ રહ્યું. વનરાજે તેને પુછ્યું કે તું કોણ છે. કેમ નાસતું હતું? આ કહે હું બકરો છું અને તારી બરાડ સાંભળી મારા ભાઈઓ સાથે નાસતો હતો. વનરાજે તેને પુછ્યું કે તારા માબાપ કયાં છે. આણે કહ્યું કે બકરાંના ટોળામાં છે વનરાજે તેને ધણોધણો સમજાવ્યો, પણ આ પોતાને બકરૂં સમજેલ સિંહ પોતાને બકરૂંજ કહેવા લાગ્યો. વનરાજ વિચાર કરી તેને એક તળાવને કાંઠે લઈ ગયો. કાંઠે ઉભા રહી તેણે આને કહ્યું કે જો, તારા અને મહારા આ પાણીમાં પડતા પ્રતિબિમ્બમાં કંઈ ફરક છે? મને પંજ છે તેમ તને પણ છે, મારી યાળ છે તેવીજ ત્હારી છે; મોઢું ફાડ અને જો, કે તારેપણ મારાં જેવાજ મહોટાં તીણાં દાંત છે. જો, કાંઈપણ રીતે તું બકરાંને મળતો નથી. મહારે જેમ સીંગડાં નથી તેમ ત્હારેપણ નથી. બકરાંને ખરી હોય છે પંજ હોતાં નથી. બકરાંને આપણા જેવી યાળ ન હોય, બકરાંનું પુંછુડું આપણા જેવું લાલુને છેડે ગુછળાવાળું ન

હોય, હુંકું હોય. હું સિંહ છું, અને તું સર્વાંગે મહારા જેવો છતાં શામાટે પોતાને બકરા ગણે છે.”

આ સાંભળીને સિંહનો બચ્ચો વિચારના વમળમાં ઉંચો નિચો થવા લાગ્યો, અંતે બોલ્યો કે, “એ સધળું ખરું પણ તું મહારાથી જુદીજ રીતે બોલે છે. વળી તારી પઠે ફાળ દઈ મહારાથી હીંડાતુ નથી.” વનરાજે કહ્યું કે, “બાપુ! બકરામાંજ રહ્યાથી તું તે પ્રમાણે ચાલતાં બોલતાં શીખ્યો છે. જન્મથીજ તને સિંહનો સહવાસ થયો નથી. હવે જો હું બોલું છું તેમ બોલ, ફાળ દઈ ચાલું છું તેમ ચાલ.” આમ યત્ન કર્યાથી તરતજ પેલો સિંહનો બાળક અનુકરણ કરી શક્યો; અને આમ પોતાની અસલ જાતની પ્રતીતિ થવાથી ઘેટાં અને બકરાંનો સંગ તજી, ફાળભરતો ને ગર્જતો પેલા વનરાજ સાથે વનમાં જતો રહ્યો.

હે ભાઈઓ ! આમજ આપણને આપણું સિંહપણું વિસ્મરણ થયું લાગે છે. નહિંતો સાંભળતાંજ રામ રામ ઉમાં થાય એવાં, આપણા પ્રતિ, જેને આપણે ગુરૂ માનીએ છીએ તેમનાં તરફથી થતાં નિષ્ઠુરાચાર તેમજ એમના સંગથી આપણામાં પ્રસરેલ અન્યાન્ય ખરાબીઓને જડ મૂળથી કેમ ન ઉખેડી નાખી હોત ? જ્યારે અનેક વીર પુરૂષો પોતાનું સર્વસ્વ—તન મન ધન અર્પણ કરીને દેશ સુધાર્યાયે—લોકસ્થિતિ સુધાર્યાયે તુમુલ કોલાહલ કરી જાગૃતી ફેલાવવા મંથન કરી ગયા છે—કરી રહ્યા છે, ત્યારે પણ જાગૃત થવાને બદલે ઓર આમ બહેબાકળા જેવા આંખો ચોળતા ચોળતા ફરી ઉંઘાઈ જવાનું કરો એ શું ? ઉઠો ! ખંખારી ઉઠો ! ! આજસ, વહેમ, અજ્ઞાન અને ભોળપણને હવે તો નમસ્કાર કરો ! ! ! પોતાની મેળે ન ઉઠ્યા, પણ હવે આટલા બધા થતા ઘોર નાદથી તો ઉઠો ! ઘણું ઉંઘાયા, ઘણા દિન આજસ નિમગ્ન રહ્યા, ઘણો કાળ વહેમ કુટાયા, અને ઘણા દિન પાખંડ પરસ્તિ કરી, હવે તો ઉઠી તપાસો કે આપણી થતી દુરાવસ્થાનું મૂળ ક્યાં રહ્યું છે. કાપુરપની પઠે વિમાસી જેસી રહી ક્ષત્રીપણાને કાં લાંછિત કરો ? આપણા મહાન પ્રતાપી-આખા ભરતખંડમાં

પ્રશ્નરૂપે પૂજતા પૂર્વજ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું “સંભા-
વિતસ્યચાકીર્તિર્મરણાદતિરિચ્યતે” વચન યાદ કરો.

ખંધુ વર્ગ ! હું વિનવીને યાચના કરું છું કે, તમને જે વ્યાપાર
રાજગારમાંથી અવકાશ ન મળતો હોય તો વિશેષ નહિ, માત્ર
એકજવાર તમારા ભૂતકાળ પ્રત્યે દૃષ્ટિનિક્ષેપ કરો ! આપણી ત્રણ
ત્રણ કુળકથા પ્રસિદ્ધિમાં છે તેને જુઓ, કોઇના અજ્ઞાનથી
ઉચ્ચારેલ વચનોથી અથવા પાખંડીઓના છળ કપટના ભોગ
યર્ષ જરાએ છોમિલા યશો નહિ. મુંબઇના માછ ગવ્હર્નર
મૉન્સટયુર્ટ એલફિન્સ્ટન, જનરલ કનિંગામ, કર્નલ રોડ, જનરલ
વ્હાકર ગ્લેડવીન, ઇલિયટ, પ્રેક્ટિસર કોવેલ પ્રમૃતિ પ્રમાણ
ઇતિહાસ લખનારાઓએ આપણું ક્ષત્રી-ચંદ્રવંશી ક્ષત્રી-
ચંદ્રવંશી ક્ષત્રીપણું સ્વીકાર્યું છે. યાદવ વંશની શાખા જે
વાંસેથી ભટ્ટી તરીકે અભિવ્યક્ત થઈ જેસલમેરમાં રાજ્ય કરતી
હતી અને કરે છે તેમાંથી તમે છો.

બાઇઓ ! આપણા ભૂતકાળનાં અવસોકન નિરીક્ષણ અને
વિચારથી હમણા હમણા ફરી વળેલ અજ્ઞાનાન્ધકારપટ સત્વર
નાશ પામી, બાણીક નવીન બાળતો દૃષ્ટિગોચર થઈ હાલની દયા-
મણી અને દામણી સ્થિતિનું મૂળ કારણ હાથ લાગી, જુગ
પ્રયાસે તેનો નાશ સહજ સાધ્ય થશે.

પણ અકસોસ છે, કે સમર્થ ન છતાં વરા કરવામાં, ઢીંગલા
ઢીંગલી પરણાવતાં રાંડો નચાવી સાંખેલા સણુગારી પૈસાનો વ્યર્થ
ધૂમાડો કરી વરઘોડા કાઢવામાં, પોતાના કુટુંબને—સમુદાયને
તરેહ તરેહના દુરાચારની તરેહ તરેહની પ્રવીણતાયે, ઉગતી
નવીન પ્રજાના નિર્મલ અંતઃકરણને મંગલાચરણમાંજ પાખંડ
ધર્મના જળહળતા વૈભવથી સંસ્કારી કરી વિમોહિત કરવા, પૈસા
નીતિ અને સત્ધર્મથી વંચીત થવા, નિરક્ષર, પાખંડી, દુરાચારી,
લંપટ, નખશિખ માત્ર સુશોભિત વસ્ત્રાલંકારે ભૂષિત છેલખટાઉ
મિથ્યા શુરૂઓને પધરાવવા—સેવા કરવા, આર્યશાસ્ત્રોએ કદાપિ
પણ ન સુચવેલ પાખંડીઓના કપોલ કલ્પિત ધર્મને પોતે આચ-

રવા, અને પોતાનાં સમુદાયમાંથી એવા ઢોંગ ન માનનારને પરાણે આચરવાની ફરજ પાડવા અને તે ન અને તો તેની નિંદા કરવા, જેટલી ખંત, જેટલી કાળજી, જેટલી આકાંક્ષા, જેટલી લોલુપતા અને જેટલી લોકલાજ રાખવામાં આવેછે, તેની એક લક્ષાંસ પણ પોતાની અને પોતાની ભાવી પ્રજાની ઉત્તતી સાધનાર સાધનોનાં સુગમપણા પ્રસાર અને વિચાર માટે રાખવામાં આવતી નથી.

આપણાજ પૂર્વજ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે મારી એજ વિનંતી છે કે, હે પ્રભો, તમારા વંશજોમાં આત્મબળ પ્રેરી તેમને તેમની ભૂતકાળની ઉત્તમતાનું ભાન કરાવો. પ્રભો! અર્જુનની શંકાનું સમાધાન કરતાં તમે તો તેને કહ્યુંજ છે કે:—હે અર્જુન!

“યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અફયુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥”

તે આજ તમને તમારાજ વંશજોની થતી અધમતા દૂર કરવા શામાટે નથી ગમતું? પ્રભો!

અવતંસ નિશિમણી વંશથી, આ ભાટિ કુળને જો અરે!

નૃપ યયાતિ યદુ કૃષ્ણ જન્મથી, વંશ વિખ્યાતજ અરે;

અવદશા સામ્પ્રત જોઈ એની, દયા ગુણુ ધારણુ કરી,

અજ્ઞાન સંહારી પ્રકાશતું, જ્ઞાનનો કર શ્રીહરી. ૧

મોહવશ અજ્ઞાનથી, સ્મૃતિ પૂર્વની એને નથી,

ધન વીર્ય બુદ્ધિ દિન પ્રતીદિન, જોય વશ પાખંડથી;

બહુ થાયછે કશ્ણાનિધે! કર સુદર્શન ધારણુ કરી,

અજ્ઞાન સંહારી પ્રકાશતું, જ્ઞાનનો કર શ્રીહરી. ૨

સત્શાસ્ત્ર થાતાં વેગળાં, દાંભિક પ્રતિરૂચિ જાય છે,

વર્ણો બ્રહ્મતાને પામતો, ધન પુત્રિના પણ ખાય છે;

તુજ કૃપાવિણુ નથી ત્રાણુ, કર પરિત્રાણુ અરજી ઉરધરી,

અજ્ઞાન સંહારી પ્રકાશતું જ્ઞાનનો કર શ્રીહરી. ૩

જે વંશ રૂઝ્મણી આદોં સતોંઓથી વિશેષ સોહામણો,
તે આજ વિષય વિષે ગરક, દીસે અતી અળખામણો;
પ્રભુ ! ધારણા કયમ કરી રહે, આલસ્યને ઝટ કરપરી,
અજ્ઞાન સંહારી પ્રકાશતું, જ્ઞાનનો કર શ્રીહરી. ૪

પ્રતાપ વધવા પૂર્વજે સમ, બળ પરાક્રમ કાંતીમાં,
નિતિજ થઈ પાખંડને, પાખંડ કરી રહે શાંતિમાં;
એવું થવા ઝટ જગોં, ગિરધર ! અરજી આ શ્રવણે ધરી,
અજ્ઞાન સંહારી પ્રકાશતું, જ્ઞાનનો કર શ્રીહરી. ૫

ભાટિયા નામધારી દરેક વ્યક્તિને ઉચિત છે, કે તેણે આ
આપણા ઇતિવૃત્તના જ્ઞાનનો વિસ્તાર કરે જવો. આ બાલ વૃદ્ધ
સર્વેનાં અંતઃકરણમાં આપણી પૂર્વકાળની ઉચ્ચ સ્થિતિનું
જ્યાંસુધી યથાર્થ જ્ઞાન ન થાય ત્યાંસુધી આ ચર્ચાથી વિરામવું
વિચારશીલને શોભાવનાઈ નથીજ. કેમકે જ્યાંસુધી આપણામાં—
ભાટિયાઓમાં આ ચર્ચા એક છોડાથી બીજા છોડા સુધી પ્રતિધ્વ-
નિત થઈ, સરસ્વતિનાં વિજય તાંડવ સહિત વિજયવાન થશે
નહિ, ત્યાંસુધી મારી સમજ પ્રમાણે આજનું ફરી વળેલ અજ્ઞા-
નાંધકારપટ ભેદાવાનું નથી. અને એ અજ્ઞાનાવરણ ભેદાયા
સિવાય, પ્રતીયમાન થતી, વિશેષ વિશેષ થતી હીણતાનો નાશ
તરત કેમ થાય તેનો બીજો માર્ગ મને તો સૂજતો નથી.

ૐ શાંતિ! શાંતિ!! શાંતિ:!!! ૭

